

**Kuknuä änguä we-hunqä-täni,
Matiu
iqu äqäkqe
Yätamäkqä kuknuä
hiñuiqänä iquvi**

Bukä, kuknuä änguä we-hunqä-tänä 4 iqua, ii tiwiqä nätmätqä, hea Jisasi Iqu, qua täu pmetanğa ätimäuminqenqä. Bukä Matiu iqu äqäkqä tqueqä tiwiqä kinğanäni, ii nätmätqä Mäliyai, Jisasi Ique ämikqä ga ätimäukqeuta, Jisasi Ique qu pizqä äpäkukuwä iutanı, anđi ävaukqä iunqeyi. Ga Iqu, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquauñi, qäukuä haqä yätunqä äväma ekqenqä.

Nätmatqä naqänänä hñqu Matiu iqu ämänätquakqe, ii tiinji. Goti Iqu hiñuiqänä kuknuä guä ämäsäueqanđi, qu bukä yäüä iu äqäkuwä äqänänqce, Jisasi Iqu qayunänä timäutñqä diñqä imäkkqe. Goti Iqu kuknuä guä ämäsäuetä, “Ämaqä Israitqä iquau anđu itmetñqä Hñque dowatmniqeqä” ätkqe. Bukä tqı tii ämänätqueqi. Jisasi Iqu, ii Qäqueyqä. Bukä Matiu tqıenđi, tiinñqä-pqe ämänätqueqi. Jisasi Iqu nätmätqä kuapänä imäkminqce, kuknuä Goti Iqueqä hiñuä-tqä iqua, hiñuiqänä ätäpu äqäkuwinqce, ii qäyunä naqä-qakuänä ätimäuminqenqä. Hiññqä täu hiñuä qunä. Saptä 1:22-23; 2:4-6; 2:14-15; 2:23; 4:13-16; 8:16-17; 12:15-21; 13:34-35; 21:2-5; 21:16; 26:24; 26:31;

26:54; 27:6-10.

Nätmatqä naqänänjä, bukä Matiu ique ätäñqä huizi, ii Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqä iunqä äyä äqänä. Jisasi Iqu wäunuä imäkkqeutäni, Goti Iqu, qokä-apäkä eeqäpnänjä iquauqä ämiqä naqä-qakuä äpmetä, ga qu Iqueqä äwiñqä iunä qänaknä iqäpñqä äwinyä.

Bukä Matiu tqueni, Jisasi Iqueqä kukñuä quäuqänänjä 5-qua ätminqenqä äqänä. Kinğanäñi, saptä 5 iuta 7 iunqe, ii kukñuä tiññqä ätäñqeyi. Jisasi Iqu, qoqonä hñqueqä haqä yatu ätqäuä, kukñuä, Goti Iqueqä qokä-apäkä naqä-qakuänänjä iquauqä suqä imäqäpñqenqä, awä ätminqe. Kukñuä huiziqu, saptä 10 iunji, Jisasi Iqu, Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua, qokä-apäkä huiziu awä ätuäkipiyännga imäqäpñnuwänqenqä, kukñuä äwikqe.

Kukñuä quäuqä huiziqu, saptä 13 iunji, Jisasi Iqu kukñuä awi, kukñuä ktqä Goti Iqunä miqe äänä hitanqqenqä ätuminqe. Kukñuä quäuqä huiziqu, saptä 18 iunji, Jisas Iqu, kukñuä awi, Ique naqä-qakuänä äwivändäpiyä iqua, suqä imäqäpñnuwänqä iñqä ätkqe. Kukñuä quäuqä yäpakä iqu, saptä 24 iutä, 25 iutäñi, Jisasi Iqu nätmatqä hea yäpakännga timäuniqenqä ätkqe.

Qänakñi ämaqe, Jisasi Iquenqä, himä-wiunqä ipu, Iqueni hanjä-iqä kuapänänji äwiminjuwi. Kukñuä äñguä we-hunqä-tänji, Matiu iqu äqäkqe, tiwiqä yäpaki, Jisasi iqu apäkonätä, anji vaukqenqä äqäkqe.

Bukä tqi kiqä-kiuänji, ämaqä äsqu äqäkqenqä kukñuä hui hmanji. Ii etanqqenqä, bukä tqueqä

yoqe, qu ti änyuätkuwi. “Kuknuä änguä we-hunqä-tänä Matiu iqu äqäkqeqä.” Qu knuä iqe, ämaqä mbqä motauqä, iqueqä tiwiqä saptä 9:9-13 iu äqänänqä iqu, äqäkqeqä.

*Jisasi Iqueqä kaqä-kawäkaunqä**

¹ Kuknuä tä, Jisasi Kraisi Iqueqä kaqä-kawäkaunqe. Iqu häneqä Dewiti iquesanı, itanga Dewiti iqu häneqä Aprähämä iquesanı.

² Aprähämä iqu, Aisakä iqueqä kanique. Itanga Aisakä iqu, Jekopä iqueqä kanique. Jekopä iqu, Jutä iqueqätä, känguäkauqätä kanique. ³ Jutä iqu, Peresi iqueqätä, Sela iqueqätä kanique. Ingueqiyqä känai, Tema iyyi.

Peresi iqu, Eslonä iqueqä kanique. Eslonä iqu, Lamä iqueqä kanique. ⁴ Lamä iqu, Aminätapä iqueqä kanique. Aminätapä iqu, Nasonä iqueqä kanique. Nasonä iqu, Salämonä iqueqä kanique.

⁵ Salämonä iqu, Boasi iqueqä kanique. Kiqä känai, Leopä iyyi. Boasi iqu, Opeti iqueqä kanique. Kiqä känai, Rutqi iyyi. Opeti iqu, Jesi iqueqä kanique. ⁶ Jesi iqu, ämaqä naqä Dewiti iqueqä kanique.

Dewiti iqu, Solomonä iqueqä kanique. Kiqä känai, hinuiqänäni Yuraya iqueqä apäkä eminqe. ⁷ Solomonä iqu, Leopamä iqueqä kanique. Leopamä iqu, Apiya iqueqä kanique.

Apiya iqu, Asa iqueqä kanique. ⁸ Asa iqu, Jeosapatä iqueqä kanique. Jeosapatä iqu, Jeolamä iqueqä kanique. Jeolamä iqu, Yusiya iqueqä kanique. ⁹ Yusiya iqu, Jotamä iqueqä

* 1: Lukä 3:23-38

kaniq̄e. Jotamä iqu, Ahasi iqueq̄ä kaniq̄e. Ahasi iqu, Hesekiya iqueq̄ä kaniq̄e. ¹⁰ Hesekiya iqu, Mänasa iqueq̄ä kaniq̄e. Mänasa iqu, Amonä iqueq̄ä kaniq̄e. Amonä iqu, Josiya iqueq̄ä kaniquvi. ¹¹ Josiya iqu, Joakinä iqueq̄ätä, kätä-känguäkauq̄ätä kaniq̄e. Inğanj, mäkä-hunq̄ä hñqua Israitq̄ä iquaunji, Bapilonä iunq̄ä ätuma äwäpu, iquauq̄ä yäpä imä äp̄muatekuwi.

¹² I äpmapiyitanji, Joakinä iqu, Selatiyoli iqueq̄ä kaniqu ekqe. Selatiyoli iqu, Serupapelä iqueq̄ä kaniqu ekqe. ¹³ Serupapelä iqu, Apiyutä iqueq̄ä kaniqu ekqe. Apiyutä iqu, Eliyakimä iqueq̄ä kaniqu ekqe. Eliyakimä iqu, Asolä iqueq̄ä kaniqu ekqe. ¹⁴ Asolä iqu, Satokä iqueq̄ä kaniqu ekqe. Satokä iqu, Akimä iqueq̄ä kaniqu ekqe. Akimä iqu, Eliyutä iqueq̄ä kaniqu ekqe. ¹⁵ Eliyutä iqu, Eliyasa iqueq̄ä kaniqu ekqe. Eliyasa iqu, Matanä iqueq̄ä kaniqu ekqe. Matanä iqu, Jekopä iqueq̄ä kaniqu ekqe. ¹⁶ Jekopä iqu, Josepä iqueq̄ä kaniqu ekqe. Josepä iqu, Mäliyaq̄ä qokiq̄e. Mäliyai, Jisasi Iqueq̄ä känaiyi. Iquenyqe, qu tii ätätq̄änjuwi. “Ämaq̄ä Tqu, Iqu Kraisi ne ämineyätñq̄ä Goti Hanjuwä Iqu atäunq̄ä ikq̄ä Iquvi.”

¹⁷ Iinḡ etanḡi Jisasi Iqu Aprähämä iquesanḡä hueq̄ä-himq̄ä Ique. Inji Aprähämä iquesa, ämaq̄ä 14 iquau eqiyämanguwitanji, Dewiti iqu ekqe. Itanḡa Dewiti iquesa, ämaq̄ä 14 iquau inä eqiyämanguwitanji, mäkä-hunq̄ä iqua Israitq̄ä iquaunji Bapilonä iunq̄ä ätuma äukuwi. Itanḡa Bapilonä iunq̄ä äukuwitanji, ämaq̄ä 14 iquau inä eqiyämanguwitanji, Jisasi Kraisi Ique ämikqe.

Mäliya, Jisasi Ique ämikqenqä†

¹⁸ Jisasi Kraisi ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu atäunjuä ikqä Iquenji, Iqueqä känai ämikqenqä kukñui, tiñji. Iqueqä känai Mäliya, qu Josepä iquenyqä tuwakñä ae äunyqanquwänğa, iqu mämeqä änä etanğani, Dñä Änguä Iqu iyyqä äwqä imda imäkqanği, ii äwqä-tänjä eminçe. ¹⁹ Iyyqä qokä Josepä iqu, ii äwqä-tänji etanği näqñqä ämeqe, ämaqä jänänju eä, qokä-apäkä iquauqä hinjuä iqinji, ii womba inqä meqänçe mäwinğanği, hinjuinä qunawatmätä ikqe. ²⁰ Iqu iinjä imäkätñqä kñuä yqänä indqänätqätanğa, wätqä iunji Goti Naqä Iqueqä enätqä hñqu äwimeqe, tii ätukqe. “Josepä Dewiti iqueqä kawiquki, Mäliya matñqä diñçe, si kñuä kuapanä mindqänqä panä. Ymeqä äwqä imä ämnänqä Iqu, Dñä Änguä Iqu änyueqeqä. ²¹ Itanğa ii Ymeqä Qokä Hñqu nyuänqiyä. Iqu Iqueqä qokä-apäkä iuqä suqä quvqetani, hänjä imäkäqumuatäniqeqä. Inji si Iqueqä yoqe, ‘Jisasi‡ Iqukiyä’ nyuättñqeqä” ätukqe.

²² Nätmatqä eeqänänjä tä ätimäukqe, Goti Naqä Iqueqä kukñui, qäyunä imäkätñqä ätimäukqe. Naqä Iqu hinjuä-tqä hñque kukñui tiinjä äwikqe.

²³ *“He qätä wipiyä. Apäkä, qokätä hiqaqä mäwiqä hui, äwqä-tänjä eätä, ymeqä qokä hñque nyuäniqeqä. Qu iqueqä yoqe, ‘Imanueli*

† **1:17** Lukä 2:1-7 ‡ **1:21** Yoqä Jisasi, kiqä quati tiinji. Qokä-apäki hänjä imäkäqumuatqä.

iqueqä' nyuätpnuwänqe qä. Yoqä tqueqä quati, tiinji. Goti Hanjuwä Iqu, nesä anä äpmenä." §

²⁴ Itanğa Josepä iqu, hiqaqä äwäminqe ivatuwänäqe, Naqä Iqueqä ynaunjqä iqu ätukqä-pa imäkätä, iqueqä apäki qe ämakqe. ²⁵ Iqu apäki ae ämakqä-qe, ii Ymeqä Qokä Ique ae nyquanğqänğanqä, iisä hiqaqä anä mäwiqä iminqe. Ga iqu Iqueqä yoqe, "Jisasi Iqukiyqä" änyuätkqe.

2

Näqñqä-tänjä iqua, Jisasi Ique äwimakuwinqä

¹ Ämaqä naqä Heroti iqu qua Jutiya iu mitqätanğa, Mäliya Jisasi Ique anä-himqä Betlemä iu ämikqe. Qänakndanı ämaqä mäptqä timäuqä mänğisanjä näqñqä-tänjä iqua, Jerusälemä iunqä äyappiyi, yatñqä hiñginäwa ikäkuwi. ² "Ymeqä, ämaqä Jutiya pmeqä iquau mitñqä, tänğa änyquä Iqu, äñgi winä? Ne Iqueqä qätäqueqä ique, mäptqä timäuqä mänğisa äqunätanä, Iquenyqä qonjä wok-tatuñquä äyapqunä."

³ Ämaqä naqä Heroti iqu qätä iinjä äwiyäqe, iqu kñuä kuapanä indqänätä, änämiqä iminqe. Jerusälemä pmeqä iqua asä iinjä iminuwı. ⁴ Iinjä hitanği, Heroti iqu hiqäva-imäkqä naqä iquautä, kukñuä-suqenqä näqñqä iquautä, eeqänä tääqä ätuätumetä, yatñqä tiinjä äwikqe. "Kraisı, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä ämaqe u mitñqä Ique atäunquä ikqä Iqu, anjä äsqisa timäutñqäwä?" ätukqe.

⁵ Iqu yatŋqä i vqanġa, qu kimaŋi tii qe ätukuwi. “Iqu anä-himqä Betlemä, qua Jutiya iuta timäutŋqeqä. Hinuä-tqä hŋqu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui ätätä, bukä iu tiinä äqäkqeqä.

⁶ *‘Qua Jutiya iuŋi, anä-himqä Betlemä iquki, huizi iquauqä yäpakä iquki manä. Ämaqä sitanä hŋqu, huiziquau miqä timäuniqeqä. Iqu Nyä ämaqä Israitqä iquau miqänqä pmeniqeqä,’ ätätä äqäkqeqä”* ätukuwi.*

⁷ Heroti iqu kukŋuä tä qätä äwiyäqe, ämaqä mäptqä timäuqä mäŋgisaŋä näqŋqä iquau tääqä maqŋqä ätuätumeqe, yatŋqä vqanġa, qu, “Qätäqeqä iqu hea inġa ätimäuqeqä” ätukuwi. ⁸ Itanġi iqu näqŋqä ämeqe, iquau ätäwqatkqe. “He Betlemänqä äwipu, Ymeqä Iquenyqä qävqä anġuanä ipiyä. Itanġa he hinuä ae äqumbiyi, nyi ndpŋqä anġumä quveppiyä. Nyi-pqe äpätmä, Ique qonġa woktäumqänänä.”

⁹ Qu ique qätä äwipiyi, qe äukuwi. Wätqätanġuwänġanġi, qätäqeqä mäptqä timäuqä inġi äqunġuwä iqu, iquaunġi hinuiqä äwimaminġe. Itanġa iqu äwätä, anä Ymeqä Iqu witanġqä iu, haqä yätqä äpmakqe. ¹⁰ Inġanġi iqua iinġa äqumbiyi, yeeqä kiinġa qe äwiŋgqe. ¹¹ Itanġa iqua anä yäpä inġisa äpaquväpu, Ymeqä Iquesä, Iqueqä känai Mäliyatänġi äqumbiyi, iqua Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu, qonġa äwoktäupu, hipenġi qua bu ekuwi. Itanġi iqua golqetä, eqä wetqä jinänä anġuanänä

* 2:6 Maika 5:2

weqetä, zä-wänuñuä eqetä, quwqä qa iuta ätaupu, Ique qe äwikuwi.

¹² Inğanı Goti Hanjuwä Iqu wätqä ävätä, “Heroti iquenyqä anğumä mäwqä pambiyä” tquanğa, iqua quwqä anämqä hänaqä hui-mända qe äukuwi.

Isipänqä zä äwäkuwiñqä

¹³ Iqua ae uwqanğuwänğanı, Naqä Iqueqä enätqä hñqu, Josepä ique wätqeu äwimetä ätukqe. “Heroti iqu, Ymeqä Tquenyqä qävqä itä, päsätñqä iqiya. İnı si ävautnä, Ymeqä Iquesä, känäütä itmetnä, itanğa Isipä iuñqä zä ätuma äwätnä, pmatñqeqä” ätukqe. “Nyı si anğumä ktqanğmdqänğanqäuä.” ¹⁴ Itanı heatqänğa, Josepä iqu ivatuwänäqe, Ymeqä Iquesä, känäütä Isipänqä qe ämitimäukqe. ¹⁵ Iqu iu yqänä pmetanğa, Heroti iqu qe äpäkonğqe. Nätmatqä tä ätimäukqe, Naqä Iqu Iqueqä hinuä-tqä hñque ätukqä-pa, qäyunä ätimäukqe. “*Nqä ymeqä ique, Isipä buta ätuma äpkqeqä*” ätkqe.†

Ymeqä qokä iquau äpäkkuwiñqä

¹⁶ Heroti iqu, ämaqä mäptqä timäuqä mänğisanä iqua, ique awä mätquä, hänaqä hui-mända ämäwqätäukuwiñqä näqnqä ämeqe, iqueqä äwqe tnänä wiñğanğa, ämaqä hui Betlemänqä ändowatätä ätukqe. “Betlemä iutä, anä-himqä qäqiqi ämätnänqä iutäni, he ymeqä qokä quväukuä hñquaqu mämäwqätäuqä iquaunı, pizqä päkpiya.” Iqu näqnqe, ämaqä mäptqä timäuqä mänğisanä iquauta ämeqe, ymeqä quväukuä iinı mämäwqätäuqä iquaunqä

† 2:15 Hosiya 11:1

ätukqe. ¹⁷ Qu ymeqä i äpäkkuwi, Goti Hanjuwä Iqu imäkätä, hinuä-tqä Järämai ique ätukqä-pa, qäyunä ätimäukqe.

¹⁸ “*Anä-himqä Lama iunji, Lesoqä kaqäua ymeqä iquaunqe, kñuä äqiyäpu pmapqä iqanguwänga, qu qätä äwikuwi. Ymeqe mäpmeqä itanguwiñqä, qokä-apäkä huizi iqua iuaugä äwqe jänä iwimäkpnqä diñqe, mäwiñqä imiñqe.*”[‡]

Isipäta, Nasäretqänqä анги äukuwiñqä

¹⁹ Heroti iqu ae äyä päkonganga, Isipä iunji, Naqä Iqueqä enätqä hñqu, Josepä ique äwimetä tiñä ätukqe. ²⁰ “Ämaqä, Ymeqä Ique pizqä päsanä-tpu ikuwä iqua, ae äpäkonguwiqä. Inji si ävautnä, Ymeqä Iquesä känäutäñi itmetnä, qua Israitqänqä anqumä upñqeqä.” ²¹ Kukñuä ii qätä äwiyäqe, iqu ävautä, imbaqi itmetä, qua Israitqä iunqä äukuwi. ²² Iu ätimäuqe, Akelausi iqu kanä Heroti iqueqä anä ämetä, Jutiya iu mitqätangqenqä qätä äwiyäqe, iqu zä wiñgangi iunqä mäwqä ikqe. Injä etangi Goti Hanjuwä Iqu wätqeuta kñuä vqangi, iqu qua Galilisänä ingisañqä äukqe. ²³ Iu ätimäuqe, iqu anä-himqä “Nasäretqävqä” ätmiñuwä iu qe äpmakqe. Iqinyqä äukuwi, hinuä-tqä iquauqä kukñui qäyunä qe ätimäukqe. “*Qu iquenyqe, ‘ämaqä Nasäretqätanä-queqä’ tupnuwiqä.*”

3

Jonä asñä-qäyqä iqu, kukñuä awä

[‡] **2:18** Järämai 31:15

ätuminqenqä*

¹ Itanji quväukuä hui ae äpawqanğa, Jonä asnjä-qäyqä iqu Jutiya iu änyä qe ätimäutä, anjä avqñqä iu äpme, ämaqeu kukñuä awä tii ätuminqe.

² “Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqe, qäukuä haqä yätuta qäqi täqi ae äquvepçenqe, hiqä kñui äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäupiyä.” ³ Kukñuä Goti Hanjuwä Iqu hiñuä-tqä Asayä iqueqä mañä iuta ätkqe, ii Jonä iquenyqe. Ii tiinji.

“Anjä avqñqä imdanj, ämaqä hñqueqä manj tääqä tii ätqiyä. ‘Naqä Iquenyqä hänaqe, näwinyä jänänä imäkepiyä.’”†

⁴ Jonä iqueqä qäki, kametqä aa äyäuä, itanğa yaqueqä huiwi, aquvä ämuäsämäuminqe. Itanji penuatä, wiyä-makñuä anitä ätetä ängmanminqe. ⁵ Inğanji ämaqä Jerusälemä pmeqä, qua Jutiya iu pmeqä, itanğa eqä Jotänä iqueqä mañä iu pmeqä iqua, qu eeqänä iquenyqä äpminuwi. ⁶ Qu i äpäpu, quwqä suqä quvçenqä awä tquanğuwänğanj, Jonä iqu eqä Jotänä iu asnjä äwqäminqe.

⁷ Inğanji Jonä iqu, Parisi hñquatä, Satyusi hñquatä, asnjä mapñqä kuapänä pçanğä äqunäqe, iqu tiinjä ätukqe. “He qämakä quvqä iquauqä ymeqä-quenjqä. ‘Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänjä äpäñqiyä. He zä upiyä-qe,’ tqu hitqanğikä? ⁸ Hiqä kñui äkunmäknäpu, suqä quvqe ae ävquatämäuqueqä äktmbu motquapiyä. Iinjä imäkquwi, he zä hñqu häukuä-tänjä enqä-pañuenjqä. ⁹ ‘Aprähämä iqu

* **3:** Makä 1:1-8; Lukä 3:1-18; Jonä 1:19-28 † **3:3** Asayä 40:3

neqä awiqü hitanğqetani, ne ängüä äpmenünä-
qe,' matıqä pambiyä. Nyi he etqänä. Goti
Hanjuwä Iqu hikä tä, Aprähämä iqueqä kaqä-
kawäka epıqce, ängüä imäkänä. ¹⁰ Zä-häukuä
ängüä mäwiqanğutqä iquauni, tä täuvenğqä
diğce, japiği zä-quatä iqi ae äwinä" ätukce.

¹¹ "Hiqä kņui äkunmäknäpu, 'suqä quvce
ae ävquatämäuqueqä' motquapıqce, nyi asņi
equetänä eqiyätqanä. Iiğä etanğı Ämaqä nyi
ämanğutäunğqä Iqu, qänaki änä äpänğqiyä.
Nyi Iqueqä yukä ämuasmänğce mamqce,
ämaqä ängüä-qunä ma, quvqunji. Iqu asņi,
Goti Hanjuwä Iqueqä Dņä Änguitä, tä itä
heqiyänğqiyä. ¹² Iqu pokä a äqätänä, kuä pa
huätä ämatnämäutä, kuä naqce, aquvä äqiyätä
kiqä aniu pığqä maeniğceqä. İtanğa kuä pai, tä
maisquä du tnämäuniqeqä" ätukce.

Jonä iqu, Jisasi Ique asņä äwqäkqenğä‡

¹³ İnganı Jisasi Iqu qua Galili iu ävämanı,
Jonä iqu asņä wuqiyätığqä, ique eqä Jotänä du
äwimakqce. ¹⁴ İtanğa Jonä iqu, "Qäyä eenä. Asņi,
Si nğiyqänänğä qäyunä-qe, nyi kqämğä äpņi,
änäänğäwä?" ätukce.

¹⁵ I tquanğa Jisasi Iqu kimaņi, "Qäyä eenä.
Tänğanı Nyi äktqä-pa, ii imäkiyä. Goti Hanjuwä
Iqueqä äwiğqä eeqänänği qäyunä timäutıqce, ye
suqä ii imäkenğceqä" ätukce. İnganı Jonä iqu
kukņuä duņi qänaknä ikqce.

¹⁶ Jisasi Iqu asņä ae ämeqce, eqä bu äväma
äyapqanğa, maqänänği qäukui qığqanğä enğä-pa

‡ 3:12 Makä 1:9-11; Lukä 3:21-22

qe äütängqe. Itanji Iqu, Goti Iqueqä Dnä Ängüä Iqu, ynjä-heeqä enqä-pa äquvepätä, Iqueä huiwä iu pmeqanji hinuä äqungqe. ¹⁷ Inganji qäukuä yätutanji, manä hnqu tiinjä äqängqe. “Ämaqä Tqu, Nqä Ymeqä Nyi kiinjä änyinätñqä Iqueqä. Nqä äwqä imdanji, Iquenyqä aquvänä änyinätqänä” ätukqe.

4

*Setänä iqu, Jisasi Ique yamwiqä äwikqenqä**

¹ Inganji Jisasi Iquenji, Dnä Ängüä Iqu, anä avqñqä iunqä ätma äukqe. Ii, Setänä iqu Ique yamwiqä vätnqä dinqä. ² Iqinji Iqu hiunjitä, heatqetä 40, buayä manqä äpmeqe, buayänqä dä äwikqe.

³ Inganji dnä quvqä yamwiqä vqä iqu, Ique äwimeqe, “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki etanqutqe, hikä tqua buayä kunmäkmbñqä, kukñuä tuvä” ätukqe.

⁴ Jisasi Iqu kimanji, “Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui tii äqänä.

‘Qokä-apäki buayä dutanä pmeqä hmanjqä. Qu Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä eeqänänjä iutanä pmeqeqä,’ ätä äqänänä” ätukqe.†

⁵ Iqu iinjä tquanga, Setänä iqu Ique Jerusälemä Goti Hanjuwä Iqueqä anä-himqä iunqä ätuma äwäqe, hiqäva-imäkqä anä atääqä iu ätqäteqe, “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki etanqutqe, qua mäñi ikuapmävä” ätukqe. “Tiinjä etanji, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tii äqänä.

* 4: Makä 1:12-13; Lukä 4:1-13 † 4:4 Kukñuä-suqä 8:3

6 *‘Goti Hanjuwä Iqu iqueqä enätqä iqua änguänä mikipñqä ätuänqiyä. Tqä yuki hikä iu hui matävqä isñqä diñqe, iqua hipae hevqä mäkiqutäpñqäuä.’* †

7 Iwä Jisasi Iqu tii ätukqe. “Bukä iuñi, kukñuä tiñjä-pqe inä äqänänä.

‘Si Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueni, yamwiqä mälvqä panä.’ §

8 Itañi Setänä iqu anğumä, qoqonä haqä naqä ziimänä hñquenyqä ätuma äyäqe, anä-himqä eeqänänä qua täuñitä, iquauqä nätmatqä änguä eeqänänä itä ämotquakqe. 9 Ga iqu tiñjä ätukqe. “Si qonä änäuktäutnä, nyaqä yoqe haqeqä manmäuqanğtqe, nyi eeqänänä tä Si ktapmğänä.”

10 Jisasi Iqu tii ätukqe. “Setänä iquki, huätä päuvä! Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuñi tii äqänä, *‘Si qonä äwoktäutnä, Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueä yoqenä haqeqä ämamäutnä, wäuñui Iqueqenä iqanğinyä.’*”*

11 Inğanñi Setänä iqu Ique ävämeqanğa, enätqä iqua äpäpu, Ique yätamäqä äwikuwi.

Jisasi Iqu wäuñui, Galili iuta ipäqäqenqä†

12 “Qu Jonä ique, guä ae äkiqiyäuquwiqä” tqanğä äwiyäqe, Jisasi Iqu qua Galili iunğä anği äukqe. 13 Itañi Iqu anä-himqä Nasäretqä iuñi ävämañi, anä-himqä Kapänamä bunğä äwitä äpmakqe. Kapänamäñi, eqä-huänä Galili-tänä

† 4:6 Apqä Bukä 91:11-12 § 4:7 Kukñuä-suqä 6:16 * 4:10
Kukñuä-suqä 6:13 † 4:11 Makä 1:14-15; Lukä 4:14-15

qäqiqi eä, Seplonä, Näptali gueqiyqä hueqä-himqä iquauqä qua iuvi. ¹⁴ Iqu e imäkätä, kukjuä hñqu Goti Hanjuwä Iqu hiñuä-tqä Asayä iqueqä mañä iu ätimekqeunji, qäyunä timäutñqä ikqe.

¹⁵ “*Seplonä, Näptali gueqiyqä quae, hänaqä eqä-huänjä duñqä änyäwänqä qäqiqi eä, eqä Jotänä-tänjä inji-mända, qua Galili-tänjä injisayi. Itanğa ämaqä Israitqä iquanä ma, huiziqua iqi anä äpmeñäuä.* ¹⁶ *Ämaqä pisqukuä imä äpmeñuwä iqua, qu we-huñqä naqä ique hiñuä ae äqunänjäuä. Ga ämaqä ae äpäkoñguwä iqua eñqä-panjä äpmeñuwä iquauñi, we ae äwiomäkqiyä*” ätkqeçä. ‡

¹⁷ Inğanji Jisasi Iqu, qokä-apäkä iu kukjuä awä ätipäqiyätä, tiñjä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, qäukuä haqä yätuta qäqi täqi äwiñqä-qae, hiqä kñui äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäupiyä.”

Jisasi Iqu, hämapäkä piqä iquau tääqä ätuätumakqeñqä

¹⁸ Iqu eqä-huänjä mañä Galili iu qanjä äwätäqänğanji, Saimonä, Endru gueqi hämapäkä-piqä qa ätnämäutqätanğinyä äqunğqe. Saimonä iqueqä yoqä huizi, Pitä ique. Inğueqi hämapäkä äpisinyä, mbqä ämamiñiyi. ¹⁹ Iqu iquaqui hiñuä äqunäqe, “Nyi qänaki nyivänjinyqä. Ämaqä-piqeñqe ämäqesquamqänänyä” ätukqe. ²⁰ I tquanğanji,

‡ 4:16 Asayä 9:1-2 § 4:17 Makä 1:16-20

ingueqi hämapäkä qae, maqänä iqi emäni, Ique qänaki äwivändkiyi.

²¹ Iqisañi haqä nänä hmbu tii äwäqe, ämaqä hngueqi, Jemisi iquesä, Jonä iquesä hinuä äqunqge. Iquaqu Sepri iqueqä hiknä-quaqu eänyä, imätqua yimba iu äpmapu, hämapäkä-piqä qae dakmäuqanji anä imäqämanminjuwi. Jisasi Iqu ingueqi hinuä äqunäqe, tääqä ätuätumakqe. ²² I tuätumeqanjan, ingueqi yimbaetä, kaniquesä maqänä ävämani, Ique qänaki äwivändkiyi.

Ämaqä täñä-yaqä hñquau, äñguä iwimäkkqenqä

²³ Inğanj Jisasi Iqu qua Galili iunji qanjä ikitä, quwqä anä aquväqñqä iunji näqñqä ävätä, kukñuä äñguänänä Goti Iqunä qäukuä haqä yätuta miqenqä awä ätuätä, täñä-yaqä huitañä-huitañä eeqänä äñguä imäkätä ikäminqe.

²⁴ Iquenyqä kukñui, qua Siliya iunji eeqänä im-imä qe äukqe. Ga ämaqe Jisasi Iquenqä, täñä-yaqä huitañä-huitañä-tänitä, dnä quwqä-tänitä, yaqä ppqä-tänitä, yaqä ññuä-tänitä, eeqänä äma pñanquwänjan, Iqu eeqänä äñguä imäkkqe. ²⁵ Itanğa ämaqä kuapänä qua Galilisanä iquatä, qua Dekapolisisanä iquatä, Jerusälemätanä iquatä, qua Jutiyatanä iquatä, eqä Jotänä yätäqänqisa pmeqä iquatäni, qu eeqä Ique qänaki äwivändkuwi.

**Jisasi Iqu qoqonä yätu äpme,
kukñuä awä ätukqenqä
(5:1-7:27)**

5

*Ämaqä äwqä yeeqä-winqä iquauñqä**

¹ Jisasi Iqu ämaqä kuapänä pqañgä äqunäqe, qoqonä yätuñqä ekqe. Iqu iqi quamä pmeqanğa, Iqueqä wäunjuañqä ämotquaminqä iqua, Iquenqä äpkuwi. ² Inğanı Iqu iquau tiñjä ämotquakqe.

³ “Ämaqe, ‘Nyi ämaqä äwa iqunä eämä, Goti Iqueqä hiñuä iqi qäyunänunä hmanjqä’ kñuä indqänätqäñuwä iqua, Goti Qäukuä Yätutanjä Iqu ämaqä iñjä iquau ämitqätanğqenqe, äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁴ Ämaqä, suqä quvqenqä kñuä äqiyätqäñuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu äwqä hanuä iwimäkätñqä iñqe, äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁵ Ämaqä, iquauqä yoqe mäнди äkittqänätqäñuwä iqua, qua tä quwqä heniqä iñqe, äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁶ Ämaqä, suqä jänänñinqä äwa ipu, ique mapñqä kiñjä äwinyätñqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu jänä imäkpnqä qäyunä väniqä iñqe, äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁷ Ämaqä, huizi iquauñqä qeqä äwimänätä yätamäkkä ävätqäñuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu quñqe asä inä wimänäniqä iñqe, äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁸ Ämaqä, qeqä-quuvqä ikikinyänjä änyäñuwä iqua, Goti Hanjuwä Ique hiñuä qumbnuwänqe, qu äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁹ Ämaqä, äkasuwä-mäkä mäнди kittqäpnqä imäkätqäñuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu iquauñqe, ‘Nqä ymeqä-quaiqä’ tuäniqä iñqe, äwqä yeeqä ipñqeqä. ¹⁰ Ämaqä,

* 5: Lukä 6:20-23

suqä jänänä iu qänaki itqätanġuwiuta, huizi iquauqä hipa iuta hanjä-iqä ämetqänuwä iqua, Goti Qäukuä Yätutanä Iqu ämaqä iinjä iquau ämitqätanġenġe, äwqä yeeqä ipnġeqä. ¹¹ He Nyaqä yoqä ämetqätanġuwiñqä, ämaqe kuknuä quvqä etäpu, quvqä etquepu, henyqä quanġä tqanġuwänġani, he äwqä yeeqä ipnġeqä. ¹² Hinuä-tqä he mäpmeqänġa äpmamiñuwä iquauñi, ämaqe suqä quvqä asä iinjä itquamiñuwiqä. Itanġa he Nyaqä yoqä ämetqänuwitani, nätmätqä anġuanänäñi qäukuä haqä yätu henyqä näwi äwinä. Iinjġe, he äwqä yeeqä kiinjä ipnġeqä.”

“He hakitä, we-hunġetä, enġä-panuenġä”

¹³ “Qua täu qui maqänä mimäkñqä, äpakänä witätñqe, he hakä enġä-panuenġä. Haki ätquänġä qäpu heqanġutqe, hakä ätquänätñqe, anġumä äänä timäuniqiyä? Oeyqä. Anġi wäunüä miqä iqanġuti, ämaqe bi ätnämäupu, qonġqä ipnġäuä.† ¹⁴ Qua täuñi, he we-hunġä enġä-panuenġä. Anä-himqä hñqu qoqonä iu ämätnänġe, zä mamätñqä itänqiyä. ¹⁵ Asä iinjä, ämaqä anä iu pmetanġuwä iquau we wunätñqe, ämaqe hiqi-tä ämäsäupu häkä imä matqäteqä ipu, kiqä ätqäuqä iqinyä tqätepnġäuä.‡ ¹⁶ Iinjä etanġi heqä we-hunġe, ämaqeu we wunätätñqänänġä. Inji iqua, he suqä anġuanänä imäkätqätanġä eqämbiyi, Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeñqä Iqueqä yoqe haqeqä mamäupñqäuä.”

† 5:13 Makä 9:50; Lukä 14:34-35 ‡ 5:15 Matiu 6:22-23; Lukä 11:33-36

Kukɲuä-suqä, Goti Iqu Mosisi ique äwikqenqä

¹⁷ “He Nyinyqe, ‘Iqu kukɲuä-suqä Mosisi iqu äqäkqä itä, kukɲuä hiɲuä-tqä iqua äqäkuwä itä, huätä mamäutɲqä äpqqä’ kɲuä mindqanqä pambiyä. Oeyä! Nyi huätä mamäumqä äpqä ma, qäyunä naqä-qakuä timäutɲqä äpqqä.
¹⁸ Nyi he naqä-qakuänä etqänä. Qäukuitä, quaetä, aanqä hiqanqanqe, kukɲuä-suqä iutanjä wänqä hmbu aanqe, maeqä yäniqueqä. Oeyqä. Nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyänqä eeqänäni ae ätimäuqanqanqe, hiqɲqä wänqä suqä iu äqäkuwi, eeqänäni äwitäniqueqä.
¹⁹ Inäqe ämaqä hɲqu, suqä Mosisi iqu äqäkqä iutanjä wänqä hmbi mändi äkittqiyätä, ämaqä hɲquau mända-pqä inä eyäqiyämetqe, suqä ipu huiziquauqä yäpä imä qäyä witanqgä-qe, Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqä iunji, ämaqä tqueqä yoqe wänqäpu, huiziquauqä yäpä imä winiqueqä. Itanqi ämaqä hɲqu suqä iunji qänaknä itä, ämaqä iunji ämotquamitätqe, Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqä iunji, iqu yoqä naqä meniqueqä.
²⁰ Nyi he etqänä. He Goti Hanjuwä Iqueqä äwinqä iunji, jänänänjä imäkäpiyänqani, ämaqä kukɲuä-suqenqä näqɲqä iquauqätä, Parisi iquauqätä, suqä jänänjä imäkqä iunji mämäwqätäuqä ipu qänaki iquwi, he Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqä iunqe änä mäyqänänjiqä.”

Äwqä tnäninqätä, ämaqä päsqenqätä

²¹ “Kukɲuä hiqä taqä-tawäkiqua qätä äwiyäpu ämakuwi, he qätä tiinjä ae äyä äwiyätqänjuwiqä.

‘Ämaqä pizqä mapäsqa ipñqeqä.’[§] Itanğa ‘Ämaqä hñqu ämaqä hñque pizqä äpäsätqe, iqueni kukñuä wimeniqeqä.’* ²² Itanği Nyi he tiinjä etqänä. Ämaqä hñqu ämaqä hñququque äkasuwä ätuätqe, iqueni kukñuä wimeniqeqä. Itanği, ämaqä hñqu hñquququeni, ‘Hiñginçukiyqä’ ätuätqä iqu, kukñuä iwäsäuqä naqä iquau wimeniqeqä. Itanği ämaqä huizi ique-mända, ‘Si ämaqä kñuä maeqä hñgisanä iqä iqukiyqä’ ätuätqä iqu, tä quvqä iqu äsänqä iunqä wäniqeqä. ²³⁻²⁴ Iiñinqe, si hiqäva äma äpätnä, hiqäva-imäkqä ttawä iu ätqäutñanğanı, tqä sämaquenyqe, ‘Iqu nyitä kukñuä-tänueqä’ kñuä indqänğni, tqä hiqäva iqi pñqä eätnä, iquenyqä äwätnä, äwqä naqä-hñqunä ganä nyiyñqeqä. E ae imäknyiyi, si äwätnä, tqä hiqävae Goti Hanjuwä Ique inğanä wisñqeqä. ²⁵ Ämaqä hñqu si kukñuä miktätñqä iqanğutqe, itanği iquä sitä kukñuä tqä anjunqä hänaqä iu qanä anä äwäsiyänğanı, si maqänänı ique äwqä hanuä iwimäkätnä, iquä jänä imäkiyñqeqä. Si e mimäkqä iqanğutqe, iqu ämaqä jänä imäkqä iqueqä hipa iu kivqanğuti, jänä imäkqä iqu guä kiciyäueqä anä iu miqä iqueqä hipa iu kivqanğuti, itanğa iqu guä kiciyäueqä anä iu mäqumuatekiyäniqeqä. ²⁶ Nyi siñi naqä-qakuänä äktqänä. Mbqä qu si atäunüä äkipqä iunı qäyunä vätnänğanqe, si guä kiciyäueqä anıu mävämeqä yqänä pmettniqä.”†

§ 5:21 Anğumä Itmakqä 20:13, Kukñuä-suqä 5:17 * 5:21
Anğumä Itmakqä 21:12 † 5:26 Lukä 12:58-59

Huiwä yanä ikiqä suqenqä

²⁷ “Qu tiinjä ätätqänuwiŋqe, he qätä ae äyä äwiyätqänuwiqä. ‘Qokä-apäkä ämanqe, huiwitä huiwi yanä mikiqä ipŋqeqä!’[‡] ²⁸ Itanġi Nyi he tiinjä etqänä. Ämaqä hŋqu apäkä hui hiŋuä äqunä, ‘Iisä hiqaqä anä womqe’ kŋuä ävqäqe, iqu iqueqä äwqä iutanġi, suqä quvqe ae imäkqeqä. ²⁹ Tqä hiŋuä ämuangisaŋi suqä quvqeuŋqä äkiyqiyämeqanġutqe, huätä ätquätnä bi tnämävä. Si iinjä imäkqanġtqe, tqä huiwitanġä hmbu yuuwä ätänänqä-qe, suqä quvqä iinjä mimäkqä inä-qae, saqä huiwi, tä quvqä iqu äsäŋqä iu matnämäuqä ipŋqäuä. Huiwä hmbi yuuwä ätänänqe, ii hanġä-iqä wänqäpiyqä. Tä dunqä uwqe, hanġä-iqä naqänänqä. ³⁰ Itanġa tqä hipa ämuangisaŋi suqä quvqeuŋqä äkiyqiyämeqanġutqe, huätä ätävätnä bi tnämävä. Si iinjä imäkqanġtqe, tqä huiwitanġä hmbu yuuwä ätänänqä-qe, suqä quvqä iinjä mimäkqä inä-qae, saqä huiwi, tä quvqä iqu äsäŋqä iu matnämäuqä ipŋqäuä. Huiwä hmbi yuuwä ätänänqe, ii hanġä-iqä wänqäpiyqä. Tä dunqä uwqe, hanġä-iqä naqänänqä.”

Qokiqutä, apäkisä, anä näweqä pmesiyŋqenqäS

³¹ “Qu tiinjä ätätqänuwiqä. ‘Ämaqä hŋqu iqueqä apäki huätä ändowatätäqänġani, iqu iinjä imäkätqenqä ämotquetŋqe, iinjä, tuwanuä

[‡] 5:27 Anġumä Itmakqä 20:14, Kukŋuä-suqä 5:18 § 5:30
Matiu 19:1-12; Makä 10:1-12; Lukä 16:18

*hui äqiyätä vätnqeqä.** ³² Itanji Nyi he etqänä. Ämaqä hñqueqä apäki, huizitä huiwä yanä mäwqä itqä qäyä etanji, iqu ii huätä ändowatätqe, ämaqä iqu iqueqä apäki kukñuä-suqä ävausätñqä iunqä iwimäkqiyä. Kukñuä tqueqä quati, tiñiqä. Ämaqä hñqu apäkä iñi ämeqe, iqutä iisä, suqä qokä hñqutä apäkä huisä hiqaqä anä mäwiqä iunji ävausqinyqä.”

Kukñuä yänänäqñqä wimäkqä suqenqä

³³ “Kukñuä hiqä taqä-tawäkiqua hiñuiqänä qätä äwiyäpu ämakuwi, he qätä tiñä ae äyä äwiyätqänuwiqä. ‘Si nätmatqä hñqu imäktñqä diñqä kukñuä yänänäqñqä ätätñänqani, qanji matqä panä. Si ätätñä-pa Naqä Iqueqä hiñuä iqiñi ii imäktñqeqä.’† ³⁴ I etanji Nyi he etqänä. Hiqä kukñuä hñqu yänänäqñqä imäkpñqä etanqutqe, he nätmatqä hñqueqä yoqe matqä pambiyä. Oeyqä. Iñä imäkpñqä etanqutqe, qäukuinqä matqä pambiyä. Ii tiñi. Qäukui, tqä ma, Goti Hanjuwä Iqueqä zä-hawä, Iqu äpme ämitñqeyqä. ³⁵ Itanqa quaenqä matqä pambiyä. Ii tiñi. Qua iunji, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä yuki qutatä haqeqi äui äpmenqeyqä. Itanqa Jerusälemänqä matqä pambiyä. Ii tiñi. Jerusälemäñi, Ämiqä Kinganänä Iqueqä anä-himqeqä. ³⁶ I etanji si kukñuä hñqu yänänäqñqä imäktñqä etanqutqe, tqä nyuänä iquenyqe matqä panä. Oeyqä. Si tqä nyuänä iunji, dä qaandätä nätqätä huitñqe, mimäkqä isñqinyä. ³⁷ Hiqä kukñui, ‘Auäqä’ ätäpu,

* **5:31** Kukñuä-suqä 24:1, 3 † **5:33** A Täuqä 13:2

‘Oeyqä’ tṛṇqeqä. Ii qäyuvqä. Kukṇuä haqä nändi ätätqäṇuwi, quvqä imäkqä iquesanjqä.”

Hiqä himä-wiunqä iquaunqe, kiinjä enğuätṇqä‡

³⁸ “Qu tiinjä ätätqäṇuwinqe, he qätä ae äyä äwiyätqäṇuwiqä. ‘Ämaqä hṇqu huiz-iqueqä hinui qui imäkqanṇutqe, he iqueqä-pqe, inä imäkṇṇqeqä. Itanṇa ämaqä hṇqu hṇqueqä hiqanṇi ämisqiyqanṇutqe, he iqueqe, inä misqäṇṇqeqä.’[§] ³⁹ Iinjä etanṇi Nyi he ti-inṇṇqe etqänä. Hṇqu quvqä etqueqanṇutqe, iquenṇi he kimanṇi mitqueqä pambiyä. Hṇqu saqä manṇawä iu kpäsqanṇutqe, si hṇgisa inä wisuätṇqeqä. ⁴⁰ Hṇqu si kukṇuä ämiktätä, tqä gque metṇqä iqanṇutqe, si tqä gquä quäuqä-pqe inä wisṇqeqä. ⁴¹ Hṇqu iqueqä yquayä ämaqäqi wisṇqä ktqanṇutqe, si iqutänṇi kinä nänṇi tii äma wisṇqeqä. ⁴² Hṇqu si nätmätqänqä yatṇqä kiyqanṇutqe, ique äwisṇqeqä. Itanṇa ämaqä hṇqu, ‘Si yakuä dapiyä’ ktqanṇutqe, si ique tuwä mäwiyqä panä.”

⁴³ “Qu tiinjä ätätqäṇuwinqä, he qätä ae äyä äwiyätqäṇuwiqä. ‘Si sämaqä iquenyqe kiinjä äkinyätä,* tqä himä-wiunqä iquenyqe, äwqä quvqä imäkṇṇqeqä.’ ⁴⁴ Itanṇi Nyi he tiinjä etqänä. He hiqä himä-wiunqä iquaunqe kiinjä enyätä, ä ämaqä suqä quvqä emäkquwä iquaunqe, Goti Hanjuwä Iqu iquau anṇuä itquetṇqä tääqä tṇṇqeqä. ⁴⁵ He iinjä ipqe,

‡ 5:37 Lukä 6:27-36 § 5:38 Anṇumä Itmakqä 21:24;
Hiqäva-imäkqä 24:20; Kukṇuä-suqä 19:21 * 5:43
Hiqäva-imäkqä 19:18

Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqueqä ymeqä-
 quenä eäpu, Iqu imäkätñqä-pa imäkpnqeqä.
 Iqu Iqueqä mäptqe, ätimäutä ämaqä änguitä,
 quvqetä asänä tuätñqä iwimäkätqänä. Itanga
 piyä-pqe, ämaqä jänänä iquaunqätä, suqä
 qäyunä mimäkqä iquaunqätä, qiyätñqä
 imäkätqänä. ⁴⁶ Nyi kukñuä iinjä etqe, kiqä quati
 tiinjä. He äwqe, ämaqä henqänä äwinyätñqä
 iquaunqänä hiñganqutqe, kimañi Goti
 Hanjuwä Iqu nätmätqä squä hitapaninqäwä?
 Ämaqä mbqä ämotautqäñuwä iqua-pqe, Goti
 Hanjuwä Ique qätä mäwiyqä ipiyä-qe, asä inä
 imäkätqäñuwiqä. ⁴⁷ Iinjä etanqqä-qe, he hiqä
 hita-hiñguäkaunä yeeqä äväpu itmapqe, ämaqä
 huizi iquaunji äänä mäwqätäupñqäwä? Suqä
 kätä-kñguäkaunqänä äwiñqä ii, ämaqä Goti
 Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua-pqe
 inä imäkätqäñuwiqä. ⁴⁸ Inji Hiniqu Qäukuä Yätu
 Äpmenqä Iqu ikikinyänä äpmenqä-pa, he-pqe
 ikikinyänä iinjä pmepñqeqä.”

Suqä, ängui huiziquauqä hiñuä iqi mimäkqenqä (6:1-18)

6

¹ “He äñguänänä wimasipiyä. He suqä jänäñi
 imäkpiyänqani, ‘Hiñuä naqämbñqäüä’ kñuä
 hiyqanquti, ämaqä iuqä hiñuä iqisa mimäkqä
 ipñqeqä. He iquauqä hiñuä iqi imäkqanqppqe,
 Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu kimañi
 metapqä yänqiyä.

Nätmatqä maeqä iquau yätamäkqä vqenqä

² Inji si ämaqä nätmatqä maeqä iquau yätamäqqä wisnqä itnjängani, ämaqä hääwä-tqä hñqu hinuiqä äkimetä, ämaqe hinuä kqämbñqä tuätumetñqenqe, mändowatqä isñqeqä. Ämaqä wopqä ipu, kukñuinä tqä iqua, yoqe haqeqä muämäupñqä anä aquväqñqä iutä, hänaqä iutä, iinjä itqänuwä iquaiqä. Nyi naqä-qakuänänjä etqänä. Ämaqä tqua, iquauqä suqä iutani kima ae ämeqäüä. ³ Injaqe si ämaqä nätmätqä maeqä hñque yätamäqqä wisnqä itnjängani, sämaqä iquapqä maqñqä hipñqeqä.* ⁴ Iinjä etanji suqä tqu zä witätñqeqä. Inji tqä Tniqu zä wiqä imä hinuä äqunänqe, Iqu suqä iutani kima ktapäniqeqä.

Goti Iquenyqä tääqä tqenqä

⁵ Itanğa he tääqä ätäpiyängani, ämaqä wopqä ipu, kukñuinä tqä iqua imäkätqänuwä-pa, mimäqqä pa iqäpñqeqä. Ämaqe, iquau hinuä qumbñqä diñqä, anä aquväqñqä yäpä ingisatä, hänaqä äuktäuqä iutatä pämä ätqäupu, tääqä tññqä äwinyätñqä iquaiqä. Nyi naqä-qakuä etqänä. Ämaqä tqua, iquauqä suqä iutani, kima ae ämeqäüä. ⁶ Inji si Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätñängani, anä hiqñqä ämaqä maeqä ingisa äwätinä, qñqanä ämäyeni, zä äpmanä tääqä tquätñqe. Si iinjä imäkqanğnjängani, tqä Tniqu zä wiqä imä hinuä äqunänqe, Iqu tqä suqä iutani, kima ktapäniqeqä.

* **6:3** Jisasi Iqu, sämaqä iquauä-qe ätnänäqi matqä, kukñuä ktqenä tii ätkqe. 'Tqä hipa qunamäuqängisanjiqu, nätmatqä hipa ämuangisanjiqu imäkätñqä iinjqe, änyä maqñqä enqiyä.'

⁷ He tääqä ätäpiyänggani, tääqä kuapänä hinginäwa, ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua ätätqänuwä-pa, matqä iqäpñqeqä. Ämaqä iqua knuä tiinjä indqänätqänuwi. 'Ne Iquenyqä tääqe, quäuqänä ätquque, Goti Iqu qätä neyänqiyä.' Inäqe, oeyqä. ⁸ He iquauqä suqä iunji qänaki miqä pambiyä. Ii tiñiqä. He yatñqä mäwqä änä etanğani, hiqä Hiniqu nätmatqä eeqänäninjä äwa itqänuwiñqe, Iqu näqñqä ae eänä. ⁹ Inji he tääqe, tiinjä tqäpñqeqä.†

'Neqä Apä Qäukuä Yätu Äpmenä Iquki, Tqä yoqe huiziquau amäwqätäuä, naqänänjä äqonänjinyä. ¹⁰ Tqänä miqe, äpänä. Qu qäukuä haqä yätunji, Tqä äkinyänqeu qänaknä itqänuwä-pa, qua täunjä-pqe, asä ii iqäpñqeqä. ¹¹ Tängani Si buayä hiunji tquenyqe, änätaptñqeqä. ¹² Ämaqä quvqä inetqueqanğuwä iquaunqä ne äwqä hanuä imäknätunquä-pa, Si nenyqä äwqä hanuä imäknätnä, neqä suqä quvqe huätä mänamäutñqe. ¹³ Yamwiqä nemetñqä itñqä iunji, Si hinuinä mäqunquä panä. Ämaqä quvqä imäqä iqueqä hipa iuta anğu inätmetnä, metäuku neyä.'

¹⁴ He iinjä ätquwi, ii tiñiqä. He ämaqeuqä suqä quvqenqä äwqä hanuä imäkñğanğpqe, hiqä Hiniqu Qäukuä Haqä Yätutanä Iqu äwqä hanuä imäknätä, hiqä suqä quvqe huätä maitnämäunqiyä. ¹⁵ Injä etanğqä-qe, he ämaqeuqä suqä quvqenqä äwqä hanuä

† 6:9 Lukä 11:2-4

mimäkñqä iqanğpçe, hiqä Hiniqu äwqä hanuä mimäkñqä itä, hiqä suqä quvçe huätä mämaitnämäuqä yänqiyä.

Suqä, buayä pmua imäkñqenqä

¹⁶ Itanğa he hiqä tääqä yänänäqñqä imäkpnqenqä buayä pmua imäknäpiyanğani, ämaqä wopqä ipu, kukñuinä tqä iqua, hipenui iuismäknätqänuwä-pa, mimäkñqä iqäpnçe. Qu hipenüä quvqä iinjä imäknätqänuwı, ämaqä huiziqua, qu buayä pmua imäkñganğuwıñqä näqñqä mapñqä imäkätqänuwı. Nyi kukñuä naqä-qakuänänjä etqänä. Ämaqä iqua, iquauqä suqä iutanjä kimanı ae ämeqäuä. ¹⁷ Itanğı si buayi pmua imäknätñi, eqä jinanjä-weqe tqä nyuanjä iu equatnätñä, tqä hipenüä iunı asñä qändñqeqä. ¹⁸ Si iinjä imäkätñi, buayä pmua imäknätqänıñqe, ämaqe qu sinyqe mağñqä iqanğuwä-qe, tqä Tniqu si hiñuä mäqunquä enjä Iqu kiqä-kiuanä näqñqeqä. Itanı Iqu nätmatqä zä wiqä imä hiñuä äqunänqçe, tqä suqä iutanjä kima ktapanıqeqä.”

Suqä, nätmatqä anğui aquvä qäyqenqä

¹⁹ “He nätmatqä anğuanänjä, qua täunı aquvä maqıyqä ipñqeqä. Nätmatqä qua täunı, imätanüä äquvätä, kukiñuä itä, itanğa ämaqä quwä-meqä iqua täkñi äpnasäpu mapñqäuä. ²⁰ Iinjñqe he nätmatqä anğuanänjä aquvi, qäukuä yätutanı qäpnqeqä. Yätunı, imätanüä maquvqä itä, kukiñuä miqä itä, itanğa ämaqä quwä-meqe, täkñä mäpnasqä ipu, quwä mämeqä da ipnuwi. ²¹ Tqä kñuä indqänqä imñitä, äkinqä imñitä nätmatqä äsquenyqe, ‘Ii

än̄guiqä. Nyi ämamqänä' kñuä äkiyätñqe, tqä kñuä indqän̄qe, asä iunä witätñqeqä.‡

²² Tqä hiñui, huiwä iqueqä hiqi-tä enqäpaniqä. § Tqä hiñui äñguä äqännä, si ämaqe yätamakqä wiyquki hitañgutqe, tqä huiwä eeqänän̄ä imñi, we äñguä äkunänä. ²³ In̄äqe, tqä hiñui quvqä äqännä yätamakqä mäwquki hitañgutqe, tqä huiwi eeqänän̄ä imñi hea äwinä. In̄i we-huñqä tqä huiwä imä äwiñqä ii hea witañgutqe, pisqukuinän̄jqä.

²⁴ Ämaqä hñqu, ämiqä hñquaquiyqä yäpä in̄gisa mäpmeqä yän̄qiyä. Iqu hñquenyqänä äwinyätä, huiziquenyqä mäwiñqä yän̄qiyä. Itañga iqu kukñuä qäte, hñquenyä äwiyätä, hñqueni qätä mäwiyqä yän̄qiyä. Ämaqä hñqu mbqän̄qä äwiñqä iun̄i, yäpä iqi imitätqe, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqin̄i mäpmeqä yän̄qiyä.

*Nätmatqä huitañä-huitañiñqä qundqändqä miqen̄qä**

²⁵ Iin̄iñqä Nyi he etqänä. He 'Ne ymisañitä, eqetä, squä natuñquäwä?' kñuä indqän̄apu, hiqä hññä-pmeqä iuñqä qundqändqä kiin̄ä miqä pambiyä. Itañga 'Qäki äki yäuatuñquäwä?' kñuä indqän̄apu, hiqä huiwä iuñqe, äwäwa kiin̄ä miqä pambiyä. Ymisañitä qäkitäñi, huiwä iuñitä hññä-pmeqä iuñitäñi, mämäwqätäuqä yän̄qiyä. ²⁶ He yññä iquaun̄i hiñuä qumbiyä. Qu ymisañä vowä mamäuqä ipu, aquvä mämaqiyqä ipu, buayä an̄ä iu maeqä itqän̄uwä-qe, hiqä

‡ **6:21** Lukä 12:33-34 § **6:22** Matiu 5:15-16; Lukä 11:33-36

* **6:24** Lukä 12:22-31

Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu iquauñi buayi ävätqänä. Yññä iqua ämaqä-qunenji mämänaqutäuqä inäüä. ²⁷ Itanji hesañä hñqu iqueqä häñä-pmeqenqä äwäwa kiinjä itä, wiyä nändi iqa wäniqiyä? Oeyä. Änä maeqä inä.

²⁸ He qäkä-gquä isuanqe, äwäwa sunqä itqänäüä? Qätaqä hutqä hinginäwa ätänqä iunji, he hinuä äñguänä qumbiyä. Qu hutqä tññqe, äänä imäkqäpiyä? Qu wäunüä yänänäqñqä miqä ipu, qäkä ämuasmänqä mimäkqä itqänäüä. ²⁹ Itanji Nyi he etqänä. Hinuiqänäñi ämaqä miqä Solomonä iqu, iqueqä yoqä naqä motquetñqä vä-yauqä äñguä-tänqä qäyä etanqqä-qe, vä-yauqe, qätaqä iquauqä hutqe mämäwqätäuqä inä. ³⁰ Qätaqä hutqe, tänqa hinginäwa ätqäwänqe, awinğani yäüä piqanquti, qu ätäpu tä du tnämäupñqä iqanqppä-qe, Goti Hanjuwä Iqu huvä-quayunüä iwimäkätqänä. Iqu heñi asä inä emäkänqutiyä, memäkqä yänqutiyä? He Iquenyqä quuvqä wänqäpu eqiyätqänuwä iquenä, Iqu heñi haqä nändi emäkänqiyä. ³¹ Iinñqe, 'Ne ymisanjitä, eqetä äkitanji natunquäwä? Ä, qäkä-gque äki yäuatunquäwä?' ätäpu, äwäwa kiinjä miqä pambiyä. ³² Ii tiinñqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua, nätmätqä eeqänänä iinñqe, äwäwa ipu qävqä itqänäüä. Itanji he äñguä pmapñqenqe, nätmätqä ii mapñqä diñqe, hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu näqñqä ae eänä. ³³ Itanji kinğanäñi he Goti Hanjuwä Iqunä miqä iu äpmpu, Iqueqä suqä jänäñi mapñqe, qävqä

ipnqeä. Itanġani he nätmatqä huizinqä äwäwa itqänuwi, Iqu eeqänä inä hitapänqiyä. 34 Iiñqe he awiñanqe äwäwa miqä pambiyä. Hiunji iqu, äwäwa iqueqä-kiuänqä iquänqä. Hañä-iqä hiunji hñque ätimäuqe, ii hiunji iqueqe, qäyuvqä.”

7

*Ämaqä huiziquauqä suqe iwäsäuqenqä**

1 “Ämaqä hñquauñqe, ‘Ämaqä quvqä-quaiqä’ ätäpu, miwäsäuqä pambiyä. Goti Hanjuwä Iqu suqä asä iinjä di, he-pqe inä emäkqänqäuä. 2 Ii tiinjqä. He ämaqä hñquauä suqe iwäsäutqänuwä-panjä iinj, Goti Hanjuwä Iqu heyaqe, inä iwäsäutäqänġani, asä e iwäsäunikeqä. 3 Si hinoqukuä wänqä hmbu tqä tta-tunġueqä hiñuä iu witanġi äqunätñä-qe, zä naqänänä tqä hiñuä iu äwiñqe, hiñuä mäqunquä ininyä. Ii sunqäwä? 4 Zä naqänänä iqu, tqä hiñuä iu yqänä witanġuti, si tqä tta-tunġueni, ‘Hinoqukuä tqä hiñuä iu änyänqe, huätä mäkmäumqänä-qe’ äänä tutñqäwä? 5 Si wopqä itnä, kukñuinä tqä iqukiyqä. Si zä tqä hiñuä iu äwiñqe, huätä ganä mamänyä. Itanġi inġanä hiñuä äñġuänä äqänätñä, hinoqukuä huiziqueqä hiñuä iu änyänqe, huätä mamäutñqeä.

6 He nätmatqä Goti Hanjuwä Iquenyqä ätä äwiñqä iunġi ämepu, hiveqä quvqä iquau mäwqä pambiyä. Iqua nätmatqä iinj, hiñuinä ämäqunġua hiqanġä hitapñqäuä. Itanġa wimñä

* 7: Lukä 6:37-38, 41-42

änguänäni, yaqueqä iquau matnämäuqä pam-biyä. Iqua qonjqenä ipnqäuä.”

Goti Iqueni, nätmatqänqä yatnqä vqenqä

⁷ “He tääqä ätuäpu, Goti Hanjuwä Ique yatnqä vqäpnqeqä. Iqu etapänqiyä. He qävqä iqa uwqäpnqeqä. Goti Iqu he ämäqumuapnqenqä yätamäqkä hiyänqiyä. He qnqanji ptqä qäyqäpnqeqä. Goti Iqu qnqanä euteyänqiyä.
⁸ Ämaqä nätmatqänqä tääqä ätuäpiyä iqua, qu ämapnqäuä. Ämaqä qävqä ipiyä iqua, ämäqumuapnqäuä. Ämaqä qnqanä ptqä qiyäpiyä iqua, Goti Iqu qnqanä wuäteyänqiyä.

⁹ Hesanä hnqueqä ymeqä hnqu, bretqänqä kiqä kanique yatnqä vqanqutqe, iqu hiki muayäniqiyä? Oeyä. ¹⁰ Itanqa ymeqä iqu kanique hämapäkänqä yatnqä vqanqutqe, iqu qämäkä quvqe muayäniqiyä? Oeyä.
¹¹ Kaniquenä, suqä quvqä kuapänä imäkäpiyä-qe, hiqä ymeqä iunji, nätmatqä änguänäni äyä ämuayätqänuwiqä. I etanji hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iquenyqä näqnqä änguänäni mapnqeqä. Iquenyqä tääqä tquanquwä iquauji, nätmatqä änguänäni vänqiyä.†

¹² Itanji, suqä ämaqä huiziqua he emäkpnqä enganqutqe, he-pqe suqä asiqunä motquapiyä. Suqä iinä iqu, kuknuä-suqä Mosisi iqu ätätä äqäkqetä, hinuä-tqä iqua äqäkuwitäni, kiqä quatiyqä.”

† 7:11 Lukä 11:9-13

Hänaqä, anä hänä-pmeqä ämepu pmeqä iunqä‡

13 “Hänaqä anä qui imäkñqä iunqä änyänqä iqu, aanä hiqñqä naqänäñiqä. Iwä ämaqä hänaqä iu qänaknä itqänuwä iqua, kuapänäñiqä. 14 Inäqe hänaqä anä hänä-pmeqä ämepu pmeqä iunqe, äpätäuqumäkqä änyä, änä mäwqänäñiqä. Itanga hänaqä iunji, ämaqä hñqunä-hñqunä ämäqumuepu qänaknä itqänäuä. He hänaqä iunä uwqäpñqeqä.”

*Ämaqe qä wäunui, quwqä quuvqä heqiyqenqä ämänätquenä*S

15 “He hiñuä-tqä quangä iquaunji, äñguänä wimasipiyä! He iquaunqe, ‘Iqua sipsipqä enqä-pa äwqä hanuä änyänäuä’ kñuä eyätanqä-qe, quwqä kñuä indqänqe, hiveqä hiqiyqä iquauqä enqä-pañä-qae, qui emäkñqäuä. 16 He zä hñqueqä häukui iwäsäupu, iquenyqä näqñqä ämetqänuwä-pa, ämaqä iinjä iquauqä wäunui, iwäsäupu näqñqä mapñqeqä. Ämaqe, guä-wainqä häukui dupñqe, guä yänä-tänä iunqä upñqätanä? Ä, zä-eaqä häukuä dupñqe, qu qätaqä guaqä-tänä iunqä upñqätanä? Oeyä. 17 Zä äñguä eeqänänä iqua, häukui äñguä winqiyä. Zä quvqä iqua, häukui quvqä winqiyä. 18 Zä äñguänäñi, häukui quvqä maqiyqä yänqiyä. Zä quvqä iqua, häukui äñguä maqiyqä yänqiyä. 19 Zä kiqä häukui äñguä maqiyqä iqua, ätäupu tä du väupñqäuä. 20 Iitä

‡ 7:12 Lukä 13:24 S 7:14 Matiu 12:33-37; Lukä 6:43-45

asänäni. Hinuä-tqä quañgä iquauqä suqe, hinuä äqunäpu, iquauñqe näqñqä mapñqeqä.

²¹ Ämaqä Nyinji, 'Naqä Iqukiyqä' ändätqäñuwä iquauñqe, he kñuä tiinjä maeyqä pa inä, 'Qu eeqänäni Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqeuñqä epnuwiqä.' Ämaqä Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeñqä Iqueqä äwiñqä iunä qänaknä imitpqä iquanä hipnuwiqä. ²² Hiunji Goti Iqueqä kukñuä mitqä naqä injañi, ämaqä kuapänäni tii dpnuwiqä. 'Naqä Iqukiyä, ne hinuä-tqä wäunui imäkätanä, dnä quvqä iquau huätä ändowatätanä, ämaqä mimäkqänänjä iunji imäkätanängañi, Tqä yoqetanä imäkminqueqä.' ²³ Iquauñi, Nyi kimanji tii tumniqeqä. 'Nyi tutqä qäpu henyñqe änyä maññqä eäjänä. He ämaqä suqä quvqä kuapänä imäkquenjqä. Huätä upiyä!' "*"

Kukñuä ktqä, ämaqä anjä mätqä hñquaqinjqä†

²⁴ "Nyi kukñuä etqä tä, ämaqä hñqu qätä änyiyätä qänaknä imitätqe, ii tiinjqä. Ämaqä kñuä äñguänänjä indqänätä, anji hikä haqeu ämätqä-panjqä. ²⁵ Piyä äqiyätä, huakä äpätä, yunüä naqänänjä äqunätä, anjä ique hevqängangutqängga, hiki qua buta äknä, ique a yänänäqñqä kiqätätangi, qua iqä mäpnasqiyäuqä yäniqeqä. ²⁶ I etangi, ämaqä hñqu, Nyaqä kukñuä iu qänaknä miqä imitätqe, ii tiinjqä. Ämaqä kñuä mämeqä itä, anjä weä haqeqi ämätqä-panjqä. ²⁷ Itanğa piyä äqiyätä,

* 7:23 Lukä 13:23-27 † 7:23 Lukä 6:46-49

huakä äpätä, yuñuä naqänänjä äqunätä, anjä ique hevqänğanğutqänğa, anjä iqu äpisäutä, qui eeqänä imäknäniqeqä” ätukqe.

²⁸ Jisasi Iqu kukñuä ii qäpu tqanğa, ämaqä Iqueqä kukñuä qätä äwipiyä kuapänänjä iqua, Iqueqä näqñqä motquetqätanğqenqä yäñuä naqänänjä ikuwi. ²⁹ Quwqä ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä iqua ämotquamiñuwä-pa, mämotqueqä itä, Yoqä-tänjä-qu eä, ämotquakqe.

8

*Jisasi Iqu, wänyimänqä-tänjä hñque äñguä iwimäkkqenqä**

¹ Iqu qoqonjä iuñi äväma quveqeqanğa, qokä-apäkä kuapänänji, Ique qänaki äwivändqa äquveqäkuwi. ² Inğanji ämaqä wänyimänqä-tänjä hñqu Ique äwimeqe, qonjä äwoktäutä ätukqe. “Naqä Iqukiyä. Si äkinganğutqe, nyi äñguä nyimäktñqeqä.”

³ I tqanğa, Iqueqä hipae, ämaqä iqueqä huiwiu itmaqiyätä, “Nyi änyinğiyä. Si äñguä kimänänä” tqanğa, maqänänji wänymänqeqe qäpu eätä, ämaqä iqu äñguä qe imänğqe. ⁴ Itanji Jisasi Iqu iquenji, “Si äkimeqenqeqe, ämaqeu mätquä panä. Si äwätinä, tqä huiwi ämaqä Goti Iquenyqä hiqäva-imäkkqä ique ämotquetnä, Mosisi iqu hiñuiqänä ätkqä-pa hiqäva imäkiyä. Tqä yaqe qäpu eqenqeqe, ämaqeqe, näqñqä iuta hipñqeqä” ätukqe.

* 8: Makä 1:40-45; Lukä 5:12-15

Mäkä-iqä iutanä naqä hñqueqä quuvqä heqiyqenqä†

⁵ Jisasi Iqu anä-himqä Kapänamäni yängisa peyqanğa, ämaqä Romätanä mäkä-iqä iutanä naqä hñqu äwimetä, yatñqä yänänäqñqä äwikqe. ⁶ “Naqä Iquki, nyaqä wäunuä-nyiyqä hñqu yaqä vqanği, anä du hiqaqä äwinä. Iqueqä yäñi nñuä itä, täñä-hunqä naqänänä ämetqäuä.”

⁷ Kimañi Jisasi Iqu, “Nyi äwätmä äñguä iwimäkmqänä” ätukqe.

⁸ E tqanğa, ämiqä iqu kimañi, tiñä ätukqe. “Naqä Iquki, Si nyaqä anä tängisañqä yaptñqe, nyi ämaqä äñguänänä-qunä hmanjqä. Inji Si kukñuinä tqanğti, nyaqä wäunuä-nyiyqä iqu äñguä imänänä. ⁹ Nyi-pqe inänji. Nyi ämaqä yoqä-tänä hñqueqä yäpä imä äpmamä, ique qänaknä inä wimqänä. Nyaqä ämaqä mäkä-iqä nyi ämitñqä iquaunji, hñque ‘Si uvä’ tqanğundqe, iqu äwänqiyä. Hñque ‘Si biyä’ tqanğundqe, iqu äpäñqiyä. Itanğa ñqä wäunuä-nyiyqä hñque ‘Si tä imäkiyä’ tqanğundqe, iqu imäkänqiyä” ätukqe.

¹⁰ Jisasi Iqu kukñuä ii qätä äwiyäqe, yäunuä itä, ämaqä Ique qänaki wivändätanğuwä iu ätukqe. “Nyi he etqänä. Ämaqä yäpaqänğisanä tqueqä quuvqä eqiyätñqä-panä iñji, Israitqä dunji, Nyi hiñuä mäqunquä itñqe. ¹¹ Tiñä-pqe etqänä. Ämaqä kuapänäñi mäptqä yapqä inğisatä, mäptqä wiqä inğisanä iqua, qu Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqeu ätimäupu,

† 8:4 Lukä 7:1-10

Aprähämä iqutä, Aisakä iqutä, Jekopä iqutä buayä anä bnqä quamä pmapunwiqä. ¹² Inäqe Israitqä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeu pmepnqä atäunüä kinğanä ikqä iquaunü, Goti Iqu hiaw-iqä ingisañqä huätä dowatäniqeqä. Iqini qu kñuä kuapänä äqiyäpu, hiqunañä mangtäsqukuä mäuqäpnunwiqä.”

¹³ E ätuäqetani, Iqu ämiqä ique, “Si ätunqeqä. Nyi imäkmqenqä quuvqä ae eqnä-pa timäunqiyä” ätukqe. Inä tquanga, asängani ämiqä iqueqä wäunüä imäkkä iqu, änguä qe imängqe.

Jisasi Iqu, Pitä iqueqä känemisä, ämaqä kuapänä hnqautä, änguä iwimäkkqenqä‡

¹⁴⁻¹⁵ Inğanü Jisasi Iqu Pitä iqueqä anä yäpä ingisa äpaquväqe, Pitä iqueqä känemi huiwä tnänä wimänganü, iquvanä iu witanü äqunäqe, kiqä hipa iu itmaqiyqanga, huiwä tnänä iqu ävämeqanga, ii ävautä Iquenyqä buayä näwenyä imäkkqe.

¹⁶ Mäptqä äwitnqä iqanganü, Jisasi Iquenyqä ämaqä penqä-tänä kuapänänä ätuma äpkuwi. Iqu penqä iquau kukñuä ätuätä huätä ändowatätä, yaqä-tänä iquaunü änguä qe imäkkqe. ¹⁷ Iqu inä imäkätä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, hinuä-tqä Asayä iqueqä manä iuta ätkqä hnqque, qäyunä imäqqanü ätimäukqe.

“Iqueqä-kiuänü, neqä yaqä huitanä-huitanü ämetä, huätä ämamäuqeqä.”§

‡ **8:13** Makä 1:29-34; Lukä 4:38-41 § **8:17** Asayä 53:4

*Jisasi Ique qänaki wivändqenqä**

¹⁸ Jisasi Iqu, ämaqä kuapänäni Ique qäuiqä enqä-pa äkutäupu, pämä tqäutangä äqunäqe, Iqueqä wäunüänqä ämotquaminqä iquauñi, “Ne eqä-huänä yätäqä nänqisanqä äwanä” ätukqe.

¹⁹ Inğanı ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä hñqu äpäqe, Jisasi Ique tiñä ätukqe. “Ämotqueqä Iqukiyä, Si anä-himqä eeqänänjä iunqä uwqanqtqe, nyi qänaknä kivändmqänä.”

²⁰ Jisasi Iqu kimanı tii ätukqe. “Hiveqä hiqiyqä iqua, iquauqä anä-tänjiqä. Yññä iqua, anä-tänjiqä. İnäqe, Ämaqeueqä Ymeqä Ekqä Iqu, Iqueqä anä hiqaqä wiqe, hmanjqä.”

²¹ Itanğa wäunüänqä ämotquaminqä hñquququ tii ätukqe. “Naqä Iquki, ñqä apique ganä, qua qäyä mapteumqänä, hiñuinä ñqänäwqatiyä.”

²² I tquanğanı, Jisasi Iqu kimanı tii ätukqe. “Qäyä eänä. Ämaqä ae äpäkombqä iqua,† quwqä ämaqä pizqä iqueni, qua qäyä ptepnqeçqä. Si Nyi qänaki nyivändiyä.”

Yunüä iqtä, eqä iqtä, Jisasi Iqueqä kukñui qätä äwikiyinqä‡

²³ Kukñuä e ätmbyitani, Jisasi Iqu yimba iu tkamäuqanğa, Iqueqä wäunüänqä ämotquaminqä iqua anä ätkamäukuwi. ²⁴ Qu eqä-huänä Galili awä iqi wätqätanğuwänğa, yunüä naqänänjä hñqu ätimäutä, eqä

* **8:17** Lukä 9:57-60 † **8:22** Jisasi Iqu ii ätkqe, Iqu ämaqä hänä yqänä äpmapiyä-qe, quuvqä maeqiyqä iquauñqä ätkqe. ‡ **8:22** Makä 4:35-41; Lukä 8:22-25

änyuämäwa äpäyätä, yimba iquenji qui imäkätŋqä iqanŋqä-qe, Jisasi Iqu hiqaqä yqänä äwäminŋe. ²⁵ Iinŋe qu äwäpu, Ique ämenä äväpu tii ätukuwi. “Naqä Iquki, ne qui imäknatŋqä iqunä. Yätamakqä neyä.”

²⁶ Iwä Iqu, “Täukueqä! Hiqä quuvqä heqiyqe, wänqäpiyqä. He ze, sunqä enŋiyä?” ätukqe. Itani Iqu yuŋuä iquesä, eqä iquesä, “Iinji miqä manyinyqä” tquanŋa, iquaqu ämŋänŋiyi.

²⁷ Inŋanji ämaqä iqua yäuŋuä ipu, tii ätŋguwi. “Ae! Ämaqä Tqu äkitanä änäänukä? Yuŋuä iqutä, eqä iqutä, Iqueqä kukŋui qätä äwiyqiyuä.”

Ämaqä penqä-tänä hŋquaquinyqä§

²⁸ Itani Jisasi Iqu eqä-huänä yätäqä nänŋisa ätimäuqe, qua Gatala iu iuäqämakqe. Iqinji ämaqä penqä-tänä hŋquaqu hikä hovqä ämaqä pizqä emiŋuwä iuta äpäsinyä äwimakiyi. Iquaqu hiqi tqäutänŋinyinŋä, ämaqe huänqä iuŋi mäwqä imiŋuwi. ²⁹ Ique äwimayi, zääqä yänänäqŋqä ätukiyi. “Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquki, squä nemäktŋqäwä? Hea qäyuni matimäuqä qäyä etanŋi, Si qui nemäktŋqä äpinyä?” ³⁰ Yaqueqä kuapänänji kiŋä nänji ätqäupu, ymisaŋä änmiŋuwi. ³¹ Itanŋa penqä iqua yatŋqä yänänäqŋqä äväpu, “Si huätä nandawatqanŋtqe, ne yaqueqä iquau-mända paquvatuŋquä hiŋuinä naqänä!” ätukuwi.

³² I tquanŋuwänŋa, Iqu “He upuiyä” ätukqe. Itani penqä iqua ämaqä iquaquini äväma,

§ 8:27 Makä 5:1-20; Lukä 8:26-39

yaqueqä iquauqä yäpä ingisa äpaqukuwi. Ingañi yaqueqä eeqänänjä iqua tnänjä äwäpu, iwaqä iuta eqä-huänjä bunqä äpäquveqäpiyi, eeqänäñi eqä änyuäpätäkqe.

³³ Ämaqä yaqueqä miqä iqua hinuä e äqumbiyi, zä anjä-himqä iunqä äwäpu, iinjä timäuqanqenqätä, itanğa ämaqä penqä-tänjä iquaqui äwimakqenqätäñi, ämaqeu ätukuwi. ³⁴ Itanğa ämaqä anjä iutanjä eeqänäñi, Jisasi Ique wimapnqä äpkuwi. Qu Ique hinuä ae äqumbiyi, Iqu qua iu ävämetnqä yatnqä yänänäqñqä äwimiñuwi.

9

*Jisasi Iqu, ämaqä yänjä njuä-tänjä hnque äñguä iwimäkkqenqä**

¹ I tquanquwänğa, Jisasi Iqu yimba hnque ätkapmäuqe, eqä-huänjä yätäqänqisanqä anqumä äwätä, Iqueqä anjä-himqä iu ätimäukqe. ² Ingañi ämaqä hnqua, yänjä njuä-tänjä hnque, iqueqä yquvanjä iunä witanği Iquenyqä ätuma äpkuwi. Itanği Iqu iquauqä quuvqä heqiyqe naqä-qakuänänjä äqunäqe, njuä-tänjä iqueni tii ätukqe. “Nqä ymeqä iquki, tqä äwqe hanuä äkinyänä. Nyi tqä suqä quvqe, huätä ae ämakmäuqänä.”

³ Ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä hnqua, Iqu e tquanği äwipiysi, quwqä kñuä indqänqä imnä tiinjä indqänquwi. “Ämaqä Tqu Goti Hanjuwä Iqu enqä-pa timäutnqä iqiyä.”

* 9: Makä 2:1-12; Lukä 5:17-26

⁴ Jisasi Iqu iquauqä kñuä indqänqeuñi näqñqä eätä, tii ätukqe. “He heqä kñuä indqänqä iutani, kñuä quvqe suñqä indqänätqänäuä?” ⁵ Nyi iqueni, ‘Tqä suqä quvqe huätä ämakmäuqänä’ ätuätmä imäkmqe, yänänäqñqä-tänjunjqä. Itanga Nyi iqueni, ‘Si ävautnä qañä uvä’ ätuätmä imäkmqä-pqe yänänäqñqä-tänjunjqä. Qäquaqu asänäñi. ⁶ Inji Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Iqu, qua täuñi suqä quvqe huätä mamäunqiyä-qe, he näqñqä mapñqä änyinqiyä.” E ätuäqetani, yänä ññuä-tänjä iqueni, “Si pämä ätqäutnä, yquvanjä ämetnä, tqä anä iunqä uvä” ätukqe.

⁷ I tquanga ämaqä iqu ävauqe, iqueqä anä iunqä äukqe. ⁸ Ämaqä iqua hinuä iinjä äqumbiyi, zä ipu, Goti Iqu ämaqeunji yänänäqñqä iinjä vqangqenqä, Iqueqä yoqe haqe qä ämamäukuwi.

Matiu mbqä motauqä iquenqä†

⁹ Jisasi Iqu anä ique äväma äwätäqänqani, ämaqä hñqu mbqä motauqä anä iu pmetanji äqunqce. Iqueqä yoqe, Matiu ique. E äqunäqe, iqueni, “Qänaki nyivändiyä” ätukqe. Inji, Matiu iqu ivatuwänäqe, Ique qänaki qe äwivändkqe.

¹⁰ Ga Jisasi Iqu, iinjä iqueqä anä iu buayä änätä pmetanga, ämaqä mbqä motauqä kuapänänjä hñquatä, suqä quvqä imäqä kuapänänjä hñquatä äpäpu, Iqutä, Iqueqä wäunüänqä ämotquaminqä iqua-pqetä buayä anä ängmanminjuwi. ¹¹ Parisi hñqua hinuä e äqumbiyi, wäunüänqä ämotquaminqä iquau

† 9:8 Makä 2:13-17; Lukä 5:27-32

yatŋqä äwikuwi. “Hiqä Ämetqueqä Iqu buayi, ämaqä mbqä motauqä iquatä, suqä quvqä imäkqä iquatä, anä änätŋqe, äänä etanjiwä?”

¹² Jisasi Iqu qätä e äwiyäqe, tii ätukqe. “Ämaqä yaqä maeqä iqua, duuta iquaunqe, mäwqä ipŋqäuä. Ämaqä yaqä-tänjä iquanä upŋqäuä. ¹³ Nyi äpqe, ämaqä jänänjä iquau tääqä tuätumamqä äpqä hmanjqä. Oeyä. Nyi ämaqä suqä quvqä imäkqä iquau tääqä tuätumamqä äpqqä. Iiŋŋqe he Goti Hanjuwä Iqueä bukä iu tiinjä äqänänqe, näqŋqä mapiyä.

‘He hiqäva imäkätqänjuwŋqe, manyŋqä iqiyä. He ämaqä iquaunqä qqä emänğanğuti äŋğüä itquapŋqä änyŋgiyä.’‡

Suqä, buayä maŋqä imäkmbu, pmeqenqäS

¹⁴ Inğanj ämaqä Jonä iqu ämotquaminqä iqua, Jisasi Ique äwimepu yatŋqä äwikuwi. “İi änäänänqäwä? Nesä, Parisi iqua ämotquetqänjuwä iquatä, tääqä yänänänqä imäkatunquä diŋqä, buayä maŋqä imäknätanä yakuä äpmetunqeqä. Inäqe ämaqä Si ämotquetqänjä iqua, iinjä miqä itqänjuwiqä.”

¹⁵ Jisasi Iqu kimanj, kukŋuä ktqä tii ätukqe. “Ämaqä apäkä metŋqä hŋqu, iqueqä käyämaqä iquatä yqänä pmetanğa, qu äwqä hanjä iuta hipenjuä iuismäknäpu pmapnuwänqätanä? Oeyä. Qänakndanj, huiziqua ique ätuma uwqanğuwänğa, iqueqä käyämaqä iqua inğanä imäkmbu pmapnuwänqeqä.

‡ 9:13 Hosiya 6:6 S 9:13 Makä 2:18-22; Lukä 5:33-39

16 Itanga, gquä yäüä hñqu äpkñgqe, ämaqä hñqu yuä änyä-hänjä hñquesañä ätävätä, hovqä yäüä ique mapmävqä yänqiyä. Iqu e imäkätqe, asñä äqiyätäqänğanjñ änyä-hänjä guä e äktäpitqä iqu, yäüä iquenjñ qui naqänänjä imäkätä, hovqä naqä yänqiyä. 17 Tiinjñ iinänjqä. Ämaqä hñqu wainqä-eqä änyä-hänjä hui yaqueqä huiwä yäüä du mequatimäuqä yänqiyä. Iqu e imäkätqe, wainqä-eqä änyä-hänjñ, yaqueqä huiwä yäüä iquenjñ äpisätä, qua bu hiquatäunqiyä. Yaqueqä huiwä-pqe, qui inä imäknänqiyä. Wainqä-eqä änyä-hänjñ, qu yaqueqä huiwä hänjä iu iquatimepñqäüä. Injñ qäquaqu äñguänänänqeqä.”

*Jisasi Iqu apäkä hiuaqui, äñguä iwimäkkqenqä**

18 Jisasi Iqu, ämaqä Jonä iqu ämotquaminqä iquau, kukñuä ii yqänä tuätqätanga, ämaqä miqä hñqu äpäqe, Ique qonjä äwoktäütä tii ätukqe. “Nqä ymeqä apäkä ii, tännga äpäkonqgqä-qe, Si äpätnä Saqä hipae haqeqi wiyqanqti, hänjä vautñqänänyä.” 19 Iqu e tquanğa, Jisasi Iqutä, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquatä pämä ätqäpiyi, ique äwivändkuwi.

20 E äwäpiyä imdanjñ, apäkä hui Jisasi Iqueä tuwä-tänjä qäqiqi äpäqe, Iqueqä gquä iu itmaqänqqe. Ii hea ique-iquenjñ, qanjuä yaqä e pmetanqñi, quväukuä 12 ämäwqätäukqe. 21 Ii kñui, “Nyi Iqueqä gquä iu itmaqänmqe, äñguä nyimänänqiyä” indqänätä, iinjñ ikqe. 22 Ii Ique itmaqiyqanğa, Iqu hiqumuanjä äwiyäqe, ii hinjuä

* 9:17 Makä 5:21-43; Lukä 8:40-56

äqunätä tii ätukqe. “Nqä ymeqä iiki, tqä äwqe hanuä äkinyänä. Si Nyinyqä quuvqä eqänä-qae, änguä äyä ikimäqänä.” Hea ingata-tiñi, änguä äpmaka äukqe.

²³ Itanğani Jisasi Iqu ämiqä iqueqä anä iu äpaquväqe, ämaqä hñqua hääwä ätäpu, qokä-apäkä kuapänäñi kñuä yänänäqñqä qäkmanätqätanğä äqunğqe. ²⁴ Itañi Iqu tii ätukqe. “Ii mäpäkonğqä iqueqä. Oeyä. Ii hiqagenä äwinä. He huätä upiyä.” E tquanğqetani, qu Iquenji tä äsukuwi. ²⁵ Qu iquau yäpaqä mängisa huätä dowatqanğuwänğa, Iqu hiqñqä ii witanğqä ingisa äpäwäqe, iyyqä hipa iu a maqätqanğa, ii ävaukqe. ²⁶ Inji Iqu i imäkqanğqenqe, kukñui hiñginäwa im-imä ätqa äukuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä hiñuä pişqä hñquaqui äñguä iwimäkkqenğä

²⁷ Jisasi Iqu anä ique äväma wätqätanğani, ämaqä hiñuä pişqä hñquaqu, Ique qänaki äwivändäsinyä, tääqäqä äumiñiyi. “Dewiti iqueqä Kawiquki, Si yenyqä qeqä kimänänä.”

²⁸ Iqu äwätä anä iu paquvqanğani, iquaqu Ique wimeqanğiyänğa, Iqu yatñqä äwikqe. “Nätmatqä iñi, Nyi qäyunä imäkmqenqe, qe quuvqä eqiyqinyqä?”

Kimani iquaqu, “Naqä Iquki, ye quuvqä eqiyqueä” ätukiyi.

²⁹ Itañi Iqu iquaquiyqä hiñuä iu itmaqiyätä, “Qe Nyinyqä quuvqä eqiyqiyä-pani, nätmatqä iñi äqemenqiyä” ätukqe. ³⁰ I tquanğa iquaquiyqä hiñui äñguä äqänğiyi. Itanğa

Jisasi Iqu kukɲuä yänänäqɲqä tiinjä ätukqe. “Nätmatqä äqemeqenqe, ämaqä hɲque awä mätquä panyinyqä.” ³¹ Iqu i tquanɲqä-qe, iquaqu äwiyi, Iqu iwimäkqanɲqenqe, ämaqä eeqänänjiu awä ätuäkäminjiyi.

Jisasi Iqu, ämaqä penqä-tänjä, kukɲuä matqä hɲque änguä iwimäkkqenqä

³² Ämaqä iquaqu Ique tii vämeqanɲiyänɲa, qu ämaqä penqä-tänjä, kukɲuä matqä hɲque ätuma äpkuwi. ³³ Jisasi Iqu penqä ique huätä mamäuqanɲa, ämaqä kukɲuä matqä iqu kukɲuä tqanɲa, ämaqä kɲuä kuapä indqänäpu, tii ätkuwi. “Israitqä täuɲi, nätmatqä huitanjä tiinjä, hɲuiqänänji matimäuqä iminɲeqä.” ³⁴ Itanɲi Parisi iqua, “Iqu penqä iquau huätä ämamäuqe, penqä naqä iqueqä yänänäqɲqetä imäkqiyä” ätkuwi.

Jisasi Iqu, ämaqenqä huäqä kiinjä äwunminɲenqä

³⁵ Jisasi Iqu anjä-himqä eeqänänjä iu ikitä, anjä aquväqɲqä iunji ämaqeü ämotquetä, Goti Iqunä ämitɲqä iunqä kukɲuä äɲgui awä ätuäkitä, yaqä huitanjä-huitanjä eeqänänji änguä iwimäkäkäminɲqe. ³⁶ Iqu qokä-apäkä kuapänä pmetanɲä äqunätä, iquaunqä huäqä kiinjä äwunminɲqe. Qu sipsipqä quwqä ämiqe hma etanɲi, äwäwa kiinjä ipu, qui imäkmbɲqä itqänjuwä-pa pmetanɲä äqunminɲqe. ³⁷ E äqunäqetanji, Iqu Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminɲqä iquauɲi, tiinjä ätukqe. “Wäunjuä iunji, ymisanjä yäuä kuapänä

iinä, injä etaŋgi ämaqä wäunuä iqe, hmbnänjqä.
³⁸ Iinjŋqe ämaqä wäunuä iqä hänjä hŋqua,
 ymisaŋjä aquvä ptpŋqä dowatätŋqä iŋqe, he
 wäunuä Kaniquenyqä tääqä tupŋqeŋqä” ätukqe.

10

*Jisasi Iqueqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä
 ändowatkqä iquauqä yoqeyi**

¹ Jisasi Iqu, Iqueqä wäunuänjqä
 ämotquamiŋqä 12 iquau tääqä ätuätumeqe,
 dŋä quvqe huätä ändowatäpu, täŋjä-yaqä
 hiutaŋjä-huitaŋjä-täŋjä iquau aŋguä wimäkŋqä
 diŋqä, yänänäqŋqetä yoqä naqetä äwikqe.
² Ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä dowatätŋqä
 12 iquauqä yoqe, tiinji. Kiŋganäŋi Saimonä,
 iqueqä yoqä huizi Pitä iquvi. Itanğa känŋuequ,
 Endru iquvi. Itanji Sepri iqueqä hikŋjä iquaqu,
 Jemisi iqutä Jonä iqutänji. ³⁻⁴ Itanğa Pilipä
 ique, Batromi ique, Tomasi ique, Matiu mbqä
 motauqä ique, Jemisi Aläpiyasi iqueqä hikŋjä
 ique, Tatiyusi ique, Saimonä ämaqä Selotqä
 iutaŋjä ique, itanğa Jutasi Iskarioti,† ämaqä
 qänaknda Jisasi Ique ämaqä huiziuqä hipa iu
 qui imäkŋqä väniqŋqä iquvi.

*Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä iqua wäunuä
 imäkŋqä, näqŋqä äwikqenqä‡*

* **10:** Makä 3:13-19; Lukä 6:12-16 † **10:3-4** Näqŋqä-täŋjä
 kuapänä iqua, kŋuä tiinjä indqänätqänä. Yoqe Iskarioti, kiqä
 quati, ‘ämaqä aŋjä-himqä Karioti iquesaŋjä ique’. ‡ **10:3-4** Makä
 6:6b-13; Lukä 9:1-6

5 Ämaqä 12 iquauñi, Jisasi Iqu wäunüängqä ändowatätä tii ätukqe. “Ämaqä Israitqä iquene qäyä etançi huiziquauñqä mäwqä pambiyä. Sämaliya pmeqä iquauqä anjä-himqä iuñi, mäpaquvqä pambiyä. Oeyqä. 6 He Israitqä iquauñqänä upñqeqä. Qu sipsipqä, hänaqä qäyunänñinqä maqñqä enqä-panä-quai. 7 He äwäpu kukñuä awi, ‘Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqe, qäukuä yätuta qäqi täqi ae äquvepqqä’ tupñqeqä. 8 Ämaqä täñä-yaqä-tänjä iquau äñguä iwimäkäpu, ämaqä ae äpäkonjuwä iquau ävauqumuatäpu, ämaqä wänyimänqä-tänjä iquau äñguä iwimäkäpu, dnjä quvqä penqä, ämaqä iquau ätqäunqe, huätä dowatäpu iqäupiyä. Nätmatqä he ämeñuwi, mbqä mäwqä ipu hiñçi ämequwitani, ämaqä iuñi, hiñçi wipiyä” ätukqe.

9-10 “He qanä äwäpiyänğani, mbqä-qatä, yquayä qa-mñqetä, gquä tñänqä hñqutä, yukä iu ämuasmäuqetä, qanä uwqä yäkqetä, qäsä mämeqä pambiyä. Oeyä. İi tiñjä hitançiysi. Ämaqä wäunüä iqanğpqqä iquauñi, ämaqä quwqä yätamäkqä ämetqänjuwä iqua buayi äwipñqäüä.

11 He anjä-himqä hñque äpaquväpiyänğani, ämaqä suqä äñguä-tänjä hñquenyqä qävqä ipu, anjä-himqä iu ävämepiyänğanqe, ämaqä iqueqä anjunä pmeqäpñqä. 12 He iqueqä anju äpaquväpiyänğani, iqi pmamitpqqä iquauñi, ‘Goti Hanjuwä Iqu äñguänä emäkänqiyä’ tquäpñqä. 13 Iqua aquvänä ipu he etmeqanğpqqe, hiyaqä kukñuä äñgui, iquatä

witāniqeqä. I etanḡqä-qe, qu he etmapnqe aquvänä miqä iqanḡpqe, hiqä kukḡuä ii iquau yätamakqä mäwqä da yänḡiyä. ¹⁴ Ämaqä hḡqu he etmetä iqueqä anä iunqä etma mäwqä itä, hiyaqä kukḡui qätä maeyqä iqanḡutqe, he anä-himqä ique ävämeḡiyänḡanḡi, qua hinoqukuä yukä iu täka emäkmitätqe, ptä quväteqämä emä uwqäpnqä. ¹⁵ Nyi naqä-qakuä etqänä. Hiunḡi Goti Hanjuwä Iqu ämaqä kukḡuä mitāniqänḡanḡi, qokä-apäkä anä-himqä iquesanḡi iquauqä kimanḡi hanḡä-iqe, Sotomä iutä Gomora iutä äpmaminjuwä iquauqeunḡi, § aanḡä ämäwqätäuniqeqä.”

*Jisasi Iqueqä wäunjuä imäkqä iquaunḡi, hanḡä-iqä wimeninḡenḡä**

¹⁶ “Nyi endowatqe, tiinḡqä. Sipsipqä iqua, hiveqä hiqiyqä iquauqä awä imä äwquwä enḡä-panḡä iinḡä endowatqänä. Ämaqä hui he qui emäkpnqä iqäpnḡäuä. Inḡi he qämäkä iquauqä suqä iunä qänaknä ipu, kḡuä anḡuä ganä indqämbiyi imäkqäpnqä. Inḡäqe ynḡä-heeqe, suqä quvqä mimäkqä itqänjuwä-pa, he-pqe asä ii iqäpnḡeqä. ¹⁷ He ämaqä iquaunḡi anḡuanä wimasipiyä. Qu quwqä ämiqä iquauä hinjuä iqinḡi kukḡuä metpnuwiqä. Quwqä anḡä aquväḡnqä iunḡi, täua hitäwipnuwiqä. ¹⁸ Qu Nyi mändi anḡittqiyäpu, ämiqä Romätanḡä iquaunḡätä, anḡä-himqä naqä ämiqä iquaunḡätä, heḡi eyqiyäma upnuwiqä. Inḡanḡi he ämaqä naqä iinḡä iquautä, ämaqä Israitqä

§ **10:15** Ipäqäkqä 18:16-19:29

* **10:15** Makä 13:9-13; Lukä 21:12-19

qäyä etanġi huizi iquautäni, kuknuä ängui awä tupnuwänqeqä. ¹⁹ Qu henji, kuknuänqä eyqiyäma uwqanġuwänġanġi, 'Ne kuknui, äki tanġuatiyä? Ä kimanġi, äänä tuanġuatiyä?' knuä mindqänqä pa iqäpnqä. Oeyä. He kuknuä tñqänġanġi, Goti Hanjuwä Iqu he kuknuä tupnqe, ämetquenqiyä. ²⁰ Ii tiiniquä. Kuknui, hiqä-hiuä matqä ipnqäüä. Hiniqueqä Dñä Änġuä Iqu hiyaqä manġa iuta awä tuänqiyä.

²¹ Ämaqä hui quwqä käta-känġueque, huiz-iqua ique pizqä päkpnqä iinqe, quwqä hipa iu wipnuwiqä. Itanġi kaniqukua, quwqä ymeqä iquaunġi-pqe, suqä asitanġi itquapnuwiqä. Itanġa ymeqä iqua, kunaqä-kunuñuau-pqe, mäkä äunäpu asä inä ipnuwiqä. ²² He Nyaqä yoqä-tänuenä etanġi, ämaqä eeqänänġi äwqä quvqä emäkcqäpnuiqä. Inäqe qokä-apäkä hanġa-iqä qäpu etqänġanqä yänġa äqämbu äpmamitpqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hanġa iqumuatäniqueqä.

²³ Ämaqä anġa-himqä hnquesanġi quvqä etque-qanġpqe, he ävämepe, anġa-himqä hnquenyqä zä uwqäpnqä. Nyi naqänä etqänä. He Israitqä iquauqä anġa-himqä eeqänänġa iunġi änyä mik-iqänġa, Ämaqueuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpaniqueqä.

²⁴ Ämaqä näqñqä ämetqänuwä iqua, näqñqä ävätnqä iqueni, mämwqätäuwä ipnqäüä. Itanġa ämaqä wäunüä imäkätqänuwä iqua, iquauqä naqä iqueni, mämwqätäuwä ipnqäüä. ²⁵ Näqñqä ämetqänuwä iqua, ämotquetñqä iqtänġi, asänänġa eänuwä, ii qäyunjqä. Wäunüä imäkätqänuwä iqua, naqä iqtä asänä eänuwä,

ii-pqe qäyunjqä. Inji ämaqä ämiqä iquenyqe, qu 'Iqu dnä quvqä Belsäpulä iqueqä' ätpqe, † iqueqä yäpä iqi itqänjuwä iquaunqe, yoqä quvqänänjä asä inä tñqäüä.

Zä tquenyqä winqenqä?‡

²⁶ He ämaqä iinjä etqueqanqppqä iquaunqe, zä miqä pambiyä. Nätmatqä eeqänänji huäqä äutnmitätqe, ätnänjä iqi timäunqiyä. Nätmatqä eeqänänji zä äwämitätqe, ämaqe näqñqä hipñqäüä. ²⁷ Kukñuä Nyi ämaqeu mätquä henyä etätñqe, he ätnänjäqi tquäpñqe. Kukñuä Nyi qeiqinyä etqe, he ämaqeuqä hinuä iqi ätqäupu awä tquäpñqe. ²⁸ Ämaqä hiqä huiwä iunä päsqä iquaunqe, zä miqä pambiyä. Qu quuvqe, pizqä mapäsqä ipñqäüä. Goti Hanjuwä Iqu, huiwitä, quuvqetä, tä iunqä dowatätä, qui Imäkqä-qu etanqi, he ze Iquenyqänä iqäpñqeqä. ²⁹ He näqñqeqä. Yññä wänqä isuaunqe, ämaqe, qu hnjuaquinyqä mbqä wänqä hñqunä itqänjä. Inäqe hiqä Hiniqu, isuau äñguä ämitäqetanji, Iqu hinuinä mäqunquä iqanqutqe, isuautanjä hmbu qua mänji mapäkñqä inqiyä. ³⁰⁻³¹ Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqini, he yññä isuaunji, ämawqätäunäüä. Hiyaqä dä nyuänjä iunji, Iqu a ae ätäuqeqä. Iinjä etanqi he hanjä-iqä emeqanqutqenqä, zä miqä pambiyä.

Jisasi Iquenyqä kuapänä winqanqi, Iquenyqä awä-tqenqä§

† **10:25** Matiu 9:34 ‡ **10:25** Lukä 12:2-7 § **10:30-31** Lukä 12:8-9

³² Ämaqä hñqu, ämaqä iunji, 'Nyi Jisasi Iquesañunjqä' tquanğutqe, ga Nyi-pqe iquenqe, Apıqu Qäukuä Yätu Äpmeñqä Iqueä hinuä iqıni, 'Ämaqä tqu, Nqeçqä' tumniçeqä. ³³ İtañga ämaqä hñqu, 'Nyi Jisasi Iquesañunä manä' tquanğutqe, ga Nyi-pqe iquenqe, Apıqu Qäukuä Yätu Äpmeñqä Iqueä hinuä iqıni, 'Ämaqä tqu, Nyitanju manä' tumniçeqä.

³⁴ He Nyinyqe, 'İqu mäkä eeqäpnäni, mändi kittqiyätñqä äpçeçqä' kñuä maeyqä pa inä. Oeyä. Nyi ämaçe, äwqä hanuä inqä pmetpnuwä diñqe, mäma mapqä, ipäçäyunjä äma äpçeçqä.

³⁵ Nyi tiinñqä äpçe.

'Hikñuiqu, kanique mäkäñqä vqä iinçätä, meqi, känäu mäkäñqä vqä iinçätä, hikñueqä apäki, keenqä mäkäñqä vqä iinçätä, äpçeçqä.

³⁶ İtañga ämaqä hñqueçqä käyämaqä iquau-tañjä hñqua, iqueni himä-wiunqä wipnuwiqä.'*

³⁷ Ämaqä hñqu kaniquenyçätä, känäunçätä kuapänä äwinyätä, Nyinyqe wänçäpu äwinymitätqe, iqu Nyaqä näueqä-qu hmanjqä. Ämaqä hñqu iqueçqä ymeçqä çokä iquauñçätä, apäkä iuaunçätä kuapänä äwinyätä, Nyinyqe wänçäpu äwinymitätqe, iqu Nyaqä näueqä-qu hmanjqä. ³⁸ İtañga ämaqä hñqu hanä-içä Nyaqä yoçeta wimeçanğutqe mämeçqä itä, Nyinyqä çänaknä miçä imitätqe, iqu Nyaqä näueqä-qu manä.† ³⁹ Ämaqä hanä-pmeçqä äñgui ämäçumuetä, a yänänäçñqä äçätmitätqä iqu, iqueçqä hanä-pmeçe qui imäknänçiyä. İtañgi

* **10:36** Maika 7:6 † **10:38** Lukä 14:26-27

ämaqä Nyinyqä kñuä indqänätä, iqueqä hñäpmeqe huätä ävquatämäumitätqä iqu, hñäpmeqä naqä-qakuänäñi ämeniqeqä” ätukqe.

Yätamäkqä vqä iqua, kima äñguä mapnuwäñqä

⁴⁰ “Ämaqä hñqu, he etmetä äñguänä emäkqanğutqe, iqu Nyi-pqe inä inyimäkqiyä. Ämaqä Nyi indmetqä iqu, Nyi änändowatkqä Ique-pqe inä itmeqiyä. ⁴¹ Ämaqä hñque, Goti Iqueqä kukñuinğä hiñuä-tqä hñqu ique wimeqanğa, iqu iquenyqe, ‘Hiñuä-tqä-queqä’ kñuä indqänätä, iqueni itmetä äñguä iwimäkätqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä iqueni, nätmatqä äñgui, hiñuä-tqä iquau ävätñqä-pa vñniqeqä. Itanğa ämaqä hñque, ämaqä jänäñä hñqu ique wimeqanğa, iqu iquenyqe, ‘Ämaqä jänäñä-queqä’ kñuä indqänätä, iqueni itmetä äñguä iwimäkätqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä iqueni, nätmatqä äñguä, ämaqä jänäñä iquau ävätñqä-pañi vñniqeqä. ⁴² Itanğanı ämaqä hñqu, Nyaqä ämaqä tquautanä yoqä naqä-tänä maeqä hñquenyqe, ‘Iqu Jisasi Iquenyqä qänaknä itñqä-queqä’ kñuä indqänätä, ique eqä isqä ävätqä iqu, Nyi iquenyqe, ‘Ämaqä tqueqä wäunüä äñguä iutanä kimanı, ämeniqeqä’ naqä-qakuänäñä etqänä” ätukqe.

11

*Jonä asñä-qäyqä iqu, yatñqä äwikqenqä**

* **11:** Lukä 7:18-23

1 Jisasi Iqu, Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä 12 iquauñi kukñuä ii ae ämotqueqe, Iqu iqinñi äväma, anä-himqä huizi, qua Galili iu äwinqä iu, ämaqe ämotquetä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui awä ätuäkäminqe.

2 Jonä iqu guä kiquyäueqä anju äpmeqänqani, iqu wäunuä eeqänänñi Kraisi Iqu imäkqanqenqä qätä äwiyäqe, iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä hñquaqu, Jisasi Ique yatñqä wiyñqä ändowatkqe. 3 Iquaqu Ique äwimayi, yatñqä tiñä äwikiyi. “Qu ‘Kraisi Iqu äpäñqiyä’† ätätqanñuwi, Si Qäqukitanä, ä hñquenyqä hinuä inä äqänanä pmetunqutanä?”

4 Jisasi Iqu kimañi, iquaqui tiñä ätukqe. “Qe nätmätqä hinuä äqunäsinyä qätä äwiyänñiyinqe, äwäsinyä Jonä ique awä tiñä suinyqä. 5 ‘Ämaqä hinuä pisqä iqua, hinuä äñguä äqänqäuä. Yukä quvqä iqua, qanä äñguä äwqäuä. Wänyimänqä-tänñä iqua, äñguä imänqäuä. Qätä äyqä iqua, qätä äwiyqäuä. Ae äpäkonñuwä iqua, anñi ävauqäuä. Nätmätqä maeqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä äñgui qätä äwiyqäuä.’‡

6 Ämaqe, qu Nyi imäkqanqenqä kñuä in-dqänäpiyä iqua, quwqä quuvqä heqiyqe qui mimäkñqä iqanqutqe, qu aquvänä ipñqäuä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Jonä iquenqä ätukqenqä§

7 Jonä iqueqä ämaqä iquaqu ae uwqanñiyänqä, Jisasi Iqu qokä-apäkä iunñi, Jonä iquenyqä tiñ ätukqe. “He anä avñqñä dunqe,

† 11:3 Matiu 3:1-12; Malakai 3:1 ‡ 11:5 Asayä 35:5-6 § 11:6 Lukä 7:24-35

squä hiñuä qumbñqä äukuwäwä? Qoä-qamqä yunuä miqanñqä qumbñqä äukuwätanä? Oeyä. ⁸ Squä hiñuä qumbñqä äukuwäwä? He ämaqä qäkä anñuänanä yäuqä pmetanñqä hñque hiñuä qumbñqä äukuwätanä? Oeyä. Ämaqä qäkä anñuä äyäuñuwä iqua, ämiqä naqä iqueqä anä du pmetpñqäuä. ⁹ He squä hiñuä qumbñqä äukuwäwä? Ämaqä hiñuä-tqä hñque hiñuä qumbñqä äukuwätanä? Nñqä. Inñä sätäti, Nyi tiñä etqänä. Iqu, Goti Hanjuwä Iqueuä hiñuä-tqä huizi iquaunñi ämävqätäunä” ätukqe. ¹⁰ “Bukä iunñi, Goti Hanjuwä Iqueqä tuwanñi tii ätä äqänänä.

*‘Qätä wipiyä. Ämaqä Nyaqä kukñuä ämapqä hñque, Si hiñuiqä kimetñqä ändowatqänä. Sinyqä hänaqä näwinyä imäuetñqänänyä,’ ätä äqänänä.**

Kukñuä ii, ämaqä tätquenyqä ätqiya. ¹¹ Itanñi Nyi he naqä-qakuä tiñä etqänä. Ämaqä eeqänanä iutanñi, Jonä asñä-qäyqä ique ämävqätäutñqe, aanñeqä. Inñäqe Goti Qäukuä Yätutanñä Iqunä miqä iunñi, ämaqä yäpakä quvqä äpmeñqä iqu, Jonä iquenñi ämävqätäunä” ätukqe.

¹² “Jonä asñä-qäyqä iqu kukñuä awä ätumiñqanñi, ämaqä yänänäqñqä-tanñä iqua, Goti Qäukuä Yätutanñä Iqunä miqä iu paqunñqenñe, qu wäuñuä yänänäqñqä ipñqä ipäqäkuwi. Täñganñi qu wäuñuä iinñi yqänä imäkäpu, Goti Iqueqä miqeunñi hanñä-iqä kuapanä ävätqanñäuä. ¹³ Jonä iqu

* **11:10** Malakai 3:1

ätimäukqänganqe, ämaqe, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuinqä näqñqe, qu bukä hinuä-tqä iqua äqäkuwiutatä, Mosisi iqu kuknuä-suqenqä äqäkqeutatä ämaminuwiqä. ¹⁴ Goti Iqueqä bukä iunji, *'Hinuä-tqä Laisa iqu äpäñqiyä'* ätätä äqänänqe,† ii Jonä iquenyqänä äqänänä. He Nyaqä kuknuä iinqe, quuvqä heqäpñqäpiyä, maeqiyqä ipñqäpiyä? ¹⁵ He qätä-tänuenä epiyi, kuknuä iinqe knuä äñguänä indqämbiyä” ätukqe.

¹⁶ “Ämaqä tännga äpmenuwä iunqe, Nyi änäänyä tmqäwä? Tiinuaiqä. Ymeqä ququawä aquväqñqä iu quamä äpmapu, ymeqä huizi iquauñqä tääqä tiinjä ätätqänuwä-panä-quaiqä. ¹⁷ ‘Ne henyqä häawä qäyä ätqanqu, he himnunüä miqä iquwiqä. Ne pmapqä qäyä iqanqu, he knuä maqiyqä iquwiqä’ ätätqänuwiqä. Ämaqä tännga äpmenuwä iqua, qu ymeqä tqua enqä-panä eäpu, suqä äsque-äsquenqä mäwiñganqiyi. ¹⁸ Jonä asñä-qäyqä iqu äpäqetani, buayä änätä, wainqä-eqä manqä iqanga, qu ‘Dñä quvqä-tänä-queqä’ äyä ätkuwiqä. ¹⁹ Inäqe Ämaqeuvqä Ymeqä Ekqä Iqu äpäqetani, buayätä eqätä ganqqännga, qu tii ätqäuä. ‘Ämaqä buayä eqä yaqäpiqä itä änätä, wainqä-eqä kuapä ñqueqä. Itanga ämaqä mbqä motauqä iquauqätä, suqä quvqä imäkqä iquauqätä näueqä-queqä’ inä ätqäuä. Inäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iquauqä wäunui, tiinjä motquapnä. Iqueqä knuä indqänqe, ii aanä naqä-qakuiqä” ätukqe.

† 11:14 Malakai 4:5

*Ämaqä, quwqä suqä quvqenqä
mävquatämäuqä iquauqä hanä-iqenqä*‡

²⁰ I ätuäqetani, Iqu ämaqä anä-himqä hui-huiu äpmeñuwä iquauñi, äkasuwä ätukqe. Anä-himqä iuñi, Iqu wäunjuä ämaqä mimäqänänjä di kuapänä qäyä imäqqañgi, quwqä kñui äkunmäknäpu, suqä quvqe mävquatämäuqä imiñuwi. ²¹ Iquauñi Iqu tiinjä ätukqe.

“Ämaqä Kolasinä pmeqä iquendä, Betsaitä pmeqä iquendä, hiqä hanä-iqenqe, Nyi ‘Oänä’ etqänä. Tiinjä etañiyä. Nätmatqä ämaqä mimäqänänjä di, Nyi heyaqä awä iqisa imäkkqä-pani, ämaqä hñqu Tayä pmeqä iquauätä, Saitonä pmeqä iquauätä awä iqisa imäqkä-säpi, qu qañganä tiinjä ae pmeqäpningä. Quwqä kñui äkunmäknäpu, suqä quvqe ävquatämäupiyitani, huäqä-hunqä qäki ämäyäupu, tä wätakiu ae pmeqäpningä.

²² Iiñiqe Nyi he etqänä. Hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqeüqä suqä iwäsäuningqä atäunjuä ikqeunji, heyaqä hanä-iqe, Tayä pmeqä iquauqätä, Saitonä pmeqä iquauqätäñi, ämäwqätäuniqeqä. ²³ Itañga Kapänamä pmeqä iquenyä, Goti Iqu heñi, qäukuä haqä yätunqä etma yäniqätänä? Oeyä, Iqu he ämaqä pizqä iquauqä anä bunqä endowatäniqeqä. Nätmatqä ämaqä mimäqänänjä di, Nyi heyaqä awä iqisa imäkkqä enqä-pani, ämaqä hñqu Sotomä pmeqä iquauä awä iqisa imäqkä-säpi, anä-himqä iqu yqänä witäninjä. ²⁴ Iinjä etañgi hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqeüqä suqä

‡ 11:19 Lukä 10:12-15

iwäsäuninqä atäunüä ikqeunji, heyaqä hanä-iqe Sotomä pmeqä iquauqeunji ämävqätäuniqeqä” ätukqe.

Hapä pmeqe, Jisasi Iquesanji

²⁵ Inğanji, Iqu tii ätukqe. “Apä, Qäukuitä Quaetä Miqä Iquki, ämaqä näqñqä kjuä-tänjä iquauñqä si nätmatqä tä zä äkittqiyeñä-qe, ymeqä dänjä-sua eqqä-pa äyä ämotquenyä. Si e imäkqanğnä, Nyi ‘änğuiqä’ äktqänä. ²⁶ Auä, Apä, Si Tqä-täuä yeeqä imäkndñqä diñqä, imäkñiqä” ätukqe.

²⁷ Tiñjä-pqä inä ätukqe. “Nqä Apiqu nätmatqä eeqänäñi, Nqä hipa täu änjiyqeqä. Ämaqe, Ymeqä Iquenyqä näqñqe, aañqeqä. Apiquñänñqä. Ämaqe, Apiquenyqä näqñqe, aañqeqä. Ymeqä Iqutä, ämaqä Ymeqä Iqu ämotquetñqä iquatänä, Apiquenyqä näqñqä eänäuä” ätukqe. §

²⁸ “Ämaqä wäunüä tnänjä ipu, hanä-iqä ämepu, huiwä hanüä enyätñqä iquenä, he eeqänänñuenä hapä hitapmqä Nyinyqä ppiyä. ²⁹ Nyi Nqä-näuä äkittqänätmä, ämaqeunji hanüä itquetñqe. Inji, bulumäka iqua nätmatqä eyqiyämapñqä, zä quavqä hiñuä-qo iu guä ämäsäutqänjuwä-panä iñji, he Nyaqä yäpä iqi äpmapu, Nyita näqñqä meqäpñqeqä. Itanğa he hanä-iqä naqänänñä mämeqä, hapä pmepñqäuä. ³⁰ Kukñuä Nyi etmqe, hanä-iqä naqä manä, he qeiqinyänñä mapñqäuä” ätukqe.

§ **11:27** Lukä 10:21-22

12

*Sämbatqä hiunji hapä pmeqä iquenqä**

¹ Qänakndanji, Sämbatqä hiunji hapä pmeqänganji, Jisasi Iqu kuä-witqä wäunuä awä iu qanä ikäminqe. Inganji Iqueqä wäunuängqä ämotquaminqä iqua buayä dä vqanqa, qu kuä-witqä häukui, ätäkäpu änminjuwi. ² Parisi hñqua hiñuä iinjä äqumbiyi, Jisasi Ique tiinjä ätukuwi. “Hiñuä qunyä! Suqä Tqä ämaqä wäunuängqä ämotquetqänä iqua iquwi, hiunji hapä pmeqängga imäkqenqe, pmua imäknänä.”

³ I tquanquwängga, Iqu kima tii ätukqe. “Änäängä? Hiñuiqänänji neqä awiqu Dewiti iqutä, iqueqä ämaqä iquatä, buayä dä äpäkombiyi, Dewiti iqu imäkkqenqe, he kukñuä iunji a matäuqä itqänuwätanä? ⁴ Dewiti iqu Goti Hanjuwä Iqueqä anjä yäpä yängisa äpaquväqe, bretqä Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqi äwäminqe, iqutä iqueqä ämaqä iquatäni, ämepu ängguwiqä.† Buayä Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqi äwinqe, ämaqe ämepu nqänqe, pmua imäknänä. Hiqäva-imäkkqä iquanä ämepu bñqä inä äwinä.‡ ⁵ Änäängänqäwä? Bukä Mosisi iqu kukñuä-suqenqä äqäkkqä iunji, he kukñuä tä a matäuqä itqänuwätanä? Sämbatqä hiunji hapä pmeqänganji, hiqäva-imäkkqä iqua Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkkqä anjä iu, Sämbatqänqä suqä ätä äwinqä iunji ävausäpiyäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqini, qu suqä quvqä mimäkkqä itqänäuä. ⁶ I etanji Nyi he

* **12:** Makä 2:23-28; Lukä 6:1-5 † **12:4** 1 Samueli 21:1-6

‡ **12:4** Hiqäva-imäkkqä 25:5-9

etqänä. Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä anä ique Ämäwqätäunqä Hnqu, täqi äwinä.

⁷ Inäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, kuknuä hnqu tiinjä äqänänä.

'He hiqäva imäkätqänuwiñqe, manyiñqä iqiyä. He ämaqä iquaunqä qeqä emänganğuti äñguä itquapñqä änyingiyä.'§

He kuknuä iinjä iqueqä quatiñqä näqnqä meqä-säpi, he ämaqä suqä quvqä mimäkqä itqänuwä iquaunji, hanä-iqä mäwqä iqäpniñgä. ⁸ Iinjä etanği he iqueqä quatiñqä maqnqä epu, Nyaqä ämaqä iquaunji hanä-iqä hiñgi ävätqänä. Nyi iinjä etqe, tiñiqä. Ämaqeucqä Ymeqä Ekqä Iqu Sämbatqä hiunji hapä pmeqä iunji ämitqänä. Nyi tä qäqunjqä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, ämaqä hipa hñğini quvqä-tänjä hñque äñguä iwimäkkqenqä**

⁹ Jisasi Iqu iqini äväma äwätä, iquaucqä anä aquvāqnqä yäpä iñğisa qe äpaqukqe.

¹⁰ Iqini, ämaqä hipa hñğini quvqä-tänjä hnqu äpmamiñqe. Inğani Parisi iqua Jisasi Ique kuknuä mitpnuwä diñqä yatñqä tiinjä äwikuwi. “Sämbatqä hiunji hapä pmeqänğani, ne ämaqä yaqä iquaunji äñguä imäkqe, ii äñguätanä, ä änäñğä?”

¹¹ Iqu kimanji, tiinjä ätukqe. “Ämaqä hiyaqä awä iqisanä hnqu, sipsipqä-tänjä-qu eä, itanğa Sämbatqä hiunji hapä pmeqänğani sipsipqä iqu qua hovqä iu äpäwitqe, iqu äänä imäkäniqiyä? He näqnqeqä. Ämaqä iqu sipsipqe a ämaqätätä,

§ 12:7 Hosiya 6:6 * 12:8 Makä 3:1-6; Lukä 6:6-11

äkäka yäpaqä tängisa ätuma yapänqiyä. ¹² Inji ämaqä di sipsipqä duñi ämäwqätäutañgqenqe, Sämbatqä hiunji hapä pmeqänqa suqä äñguä imäkqe, ii äñguänäñiqä” ätukqe.

¹³ I ätuäqetani, Iqu ämaqä hipa quvqä-tänjä iqueni, “Tqä hipa jänä imäkinyä” ätukqe. I tquanga ämaqä iqu hipa jänä i imäkñganga, hipae, äñguänqisa änyänqä-pa, e inqqe.

¹⁴ Inqani Parisi iqua añä iu äväma, hñqäqi aquvä äqänäpu, Jisasi Ique pizqä päkpnuwä iinqä hänaqenqä qävqä ikuwi.

Goti Iqu Jisasi Ique, wäunjuänqä atäunjuä ikqenqä

¹⁵ Jisasi Iqu qu iinjä iqanquwinqä näqñqä eäqe, añä-himqä iunji qe äväma äukqe. Itani qokä-apäkä kuapänäñi Ique qänaki qe äwivändkuwi. Itanqani iquautanä täñä-yaqä-tänjä iquaunji, Iqu eeqänänjä äñguänä qe iwimäkkqe. ¹⁶ Ii iwimäkätäqänqani, Iqu iqua Iquenyqä kukñuä awä matqä ipñqänä pmua imäkkqe. ¹⁷ Suqä e imäkminqe, Iqu kukñuä Goti Hanjuwä Iqu hinuä-tqä Asayä iqueqä manjä iuta ätkqä iunä naqä-qakuä timäutñqä imäkkqe. Kukñui, tiinjqä.

¹⁸ “Ämaqä tqi, Nyaqä wäunjuä imäkqä iqueqä. Nyi ique atäunjuä ikqeqä. Nyi iquenyqe, kiinjä änyinätñqeqä. Itanqa Nyaqä äwqe, iquenyqä aquvänä kuapänä itqänä. Nyi Nqä Dñä Äñgui, ique wimqänä. Itani ämaqä qua täutañä eeqänänjä iunji, iqu suqä jänäñiqä kukñui awä tqüätñqänänyä.

19 *Iqu kuknuä äkasuwä ätätä manjä tnäjä matqä yätñqänänyä. Inji hänaqä iutanji qokä-apäki, iqu manjä yänänäqñqä tqanğuti qätä mäwiyqä ipñqänänyä.*

20 *Tuuwä-hiyawä äukinymätä iqanğutqä iqua, iqu mäquasqä yänqiyä. Hiqi-tä hikui-hikui iqanğutqe, iqu maiqupisqä yänqiyä. Hea suqä jänäni, suqä quvqä iu ämäwqätäuniñqänğanqe, iqu wänuä yqänä iqämanğuanğiyä.*

21 *Itanji ämaqä qua täutanjä eeqänänjä iqua, iquenyqä quuvqä eqiyäpu, iqu yätamakqä vätnqä hiñuä äqämbu pmepnuwiqä.”†*

Jisasi Iquenyqätä, dnjä quvqä iquauñqätä‡

22 *Hea inğanji qu ämaqä dnjä quvqä-tänjä hñque, Jisasi Iquenyqä qe ätma äukuwi. Ämaqä iqu hiñuä pisqä eä, manjä matqä-que. Inğanji Jisasi Iqu iqueni äñguä imäkqanğa, hiñuä äqänätä kuknuä ätkqe. 23 E äqumbiyi, qokä-apäkä iqua yänuä ipu, “Täukueqä. Ämaqä Dewiti iquesanjä ne hiñuä äqunanä äpmenquä iqu, qäqutiyä?” ätnğuwı.*

24 *Parisitanjä hñqua kuknuä tä qätä äwıpiyi, tiñjä ätkuwi. “Ämaqä Tqu, dnjä quvqä iquau huätä ändowatätñqe, Iqu Belsäpulä, dnjä quvqä iquau miqä iqueqä yänänäqñqä iutanänjçä.”*

25 *Jisasi Iqu iquauqä kñuä indqänqä iunji näqñqä eä, tii ätukqe. “Ämaqä, qua naqä hñquesanjä iqua, iwäsänäpu mäkä hunğanğpçqe, ämaqä iqua qui imäkmbñçäuä.*

† 12:21 Asayä 42:1-4 ‡ 12:21 Makä 3:22-30; Lukä 11:14-23

Itanğa ämaqä anä-himqä hñquesanä-qe, hueqä-himqä huitanä-qe, qu awä äkutnäpu mäkä hunğanpçe, yänänäqñqe änä matqäuqä ipñqäuä. ²⁶ İni tiñä-pçe inänji. Setänä iqu, iqueqä dnä hñque huätä ändowatätqe, ne näqñqeqä, iqueqä ämaqä iqua awä äpatñqäuä. İni iqu qua täu ämitñqe, äpakänä mämiqä yäniqe. ²⁷ He Nyinyqe, 'İqu Belsäpulä iqueqä yänänäqñqeta dnä quvqä iquau huätä ändowatätñqe' qäyunä tqanpçe, hiqä ämaqä iqua dnä quvqä huätä ändowatätqänwi, yänänäqñqä tqueqeta imäkätqänwäwä? Hiqä ämaqä iñä imäkätqänwä iqua, heyaqä kukñuä iñi, ii qäyunä hma hitanqenqä ämetquapñqe. ²⁸ I etanqä-qe, Nyi, Goti Iqueqä Dñä Ängüä Iqueqä yänänäqñqä iquesa, dnä quvqä iquau huätä dowatqanqundqe, iñqe he näqñqä tiñä mapñqe. 'Goti Hanjuwä Iqunä miqe, ae emeqe.''

²⁹ Quwä-meqä hñqu, ämaqä yänänäqñqä hñqe qä anä iu äpaquvätä, iqueqä nätmatqe metñqä wiñganqutqe, iqu äänä imäkäniqiyä? İqu ämaqä yänänäqñqä iquenji, guä ganä äkiqiyäueqe, iqueqä nätmatqe hiñgi iñga menqiyä.

³⁰ Ämaqä hñqu wäunüä yätamäqä manyqä imitätqe, iqu Nyaqä himä-wiunqä-queqä. Ämaqä hñqu, qokä-apäkä aquvä-qäyqenqä yätamäqä manyqä imitätqe, iqu ämaqe im-imä ändowatqiyä. ³¹ İniñqe, Nyi he tiñä etqänä. §

Suqä quvqä eeqänänitä, kuknuä quvqetä, qokä-apäkä iqua imäkmipqe, Goti Hanjuwä Iqu huätä mamäunqiyä. Inäqe, ämaqä hñqu Dñä Änguä Iquenyqä kuknuä quvqä ätmitätqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä suqä quvqe, huätäni änä mämamäuqä da iniqeqä. ³² Ämaqä hñqu, Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iquenyqä kuknuä quvqä tqanqutqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä suqä quvqä di, huätä mamäunqiyä. I etanqi ämaqä hñqu, Dñä Änguä Iquenyqä kuknuä ququvqä di tqanqutqe, Goti Iqu, iqueqä suqä quvqä huätäni, tanga mämamäuqä yänqiyä. Ga qänakndanjä-pqe, mämamäuqä yäniqeqä.”

*Zä iquauqä häukuinqätä, ämaqeüqä suqenqätä**

³³ “Ämaqe zä hñquenyqä, ‘Zä tqu quvqätiyä, änguänänätiyä’ kñuä indqänäpiyänqanji, kiqä häukui, hinuä ganä äqumbiyi, inqanji qu näqñqä mapñqäuä. Zä hñqu änguänänä eänqce, kiqä häukuä-pqe, änguänänäiqä. Inäqe zä hñqu quvqä eänqce, kiqä häukuä-pqe, quvqeqä.

³⁴ Inji heñi, qämakä quvqä iqua eämakuwänänä eeqänänänä. He ämaqä quvqä eänquwi, kuknuä ängui äänä tññqäwä? Ämaqä iquauqä kuknuä tqe, ii iquauqä kñuä indqänqä dutanjqä.

³⁵ Ämaqä änguänänä iqua, kñuä änguänänä indqänäpu, suqä änguänänä dinä imäkpñqäuä. Ämaqä quvqä iqua, kñuä quvqä huitanjä-huitanjä indqänäpu, suqä quvqä imäkpñqäuä. ³⁶ Itanqi Nyi he etqänä. Hiunji Goti Hanjuwä Iqu

* 12:32 Lukä 6:43-45

ämaqeü kukñuä mitäniqänğanı, Iqu quwqä kukñuä hınđı ätmitpçeñqä kñuä indqänätä, iuta iwäsäunıeqä. ³⁷ Si kukñuä äñguä tquki etañgutqe, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Si ämaqä jänänänjukıyqä’ ktäniqeqä, ıñ si kukñuä quvqä tquki etañgutqe, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Si ämaqä quvqukiyqä’ ktäniqeqä” ätukqe.

Qu Jisasi Ique, “Ne Sinyqä näqñqä metuñquä mänätquayä” ätukuwiñqä†

³⁸ Iqu e tquanga, ämaqä kukñuä-suqeñqä näqñqä hñquatä, Parisi hñquatä, Iqueni tiñjä ätukuwi. “Ämotqueqä Iqukiyä, ne tiññqä äneñgiyä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Wäuñuä Imäkquki eäñi, ne ‘naqä-qakuä-queqä’ kñuä neyätñqe, mänätquayä.”

³⁹ Iqu iquauqä kukñui, kimanı tiñjä ätukqe. “Qokä-apäkä tñga äpmeñuwä iquenä, he apäkä qokıqu äväma qañä hınđı qñqä eñqä-panä, quvqä eäpu, Goti Hanjuwä Iqueñqe qänaknä miqä-queñqä. He ‘Ne Sinyqä näqñqä metuñquä dıñqä, mänätquayä’ ändquwä-qe, Nyi iññi mimäkqä imqänä. He näqñqä mapñqe, hiñuä-tqä Jona iqu qeyqä. ⁴⁰ Jona iqu hiunji hñquaqui-hñque, heatqä hñquaqui-hñque, hämapäkä naqänänjä iqueqä äwqä yäpä ıñgısa äpmäkqä-pa, Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu asä inänjqä. Hiunji hñquaqui-hñque, heatqä hñquaqui-hñque, qua yäpä ıñgısa pmeñqiyä. ⁴¹ Hiñuiqänänji, ämaqä Ninipe äpmamiñuwä iqua, Jona iqueqä kukñui qätä äwıpiyi, iquauqä kñui äkunmäknäpu quwqä suqä quvqe huätä

† 12:37 Lukä 11:29-32

ävquatämäukuwiqä. Inäqce tänggani, ämaqä Jona ique Ämäwqätäunqä Iqu, täqi qäyä pmetangi, ämaqce iquauqä knui äkunmäknäpu quwqä suqä quvqce mäwquatämäuqä iquwiqä. Ininqce, hiunji Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iwäsäutqänggani, ämaqä Ninipe äpmaminuwä iqua ävaupu, ämaqä tängga äpmeñuwä iquauqä suqä quvqenqä awä tpnuwiqä. ⁴² Hinuiqänäñi apäkä, qua hituñuä nämä äwiñqä iu miqä naqä ii, Solomonä iqueqä kukñuä näqñqce qätä wiyätñqä äpkqeqä.‡ Inäqce tänggani Ämaqä Solomonä ique Ämäwqätäunqä Iqu täqi qäyä pmetangi, ämaqce Ique qätä mäwiqä itqäñuwiqä. Ininqce hiunji Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iwäsäutqänggani, apäkä naqä ii, ävautä ämaqä tängga äpmeñuwä iquauqä suqä quvqenqä awä täniqeqä.

Dñä quvqä ämaqä hñqce ävämetä, anñi äwimakqenqäS

⁴³ Dñä quvqä hñqu ämaqä hñqce ävämañi, anñä yeñuä duñqä äwäqce, iqu anñä hapä pmeqä diñqä qävqä ikiqunqiyä. Itängga hñqce mämäqumueqä iäqce, 'Nyi anñä hinuiqänä ävämakqä duñqä anñu umqänä,' tängqiyä. ⁴⁴ I ätäqce, iqu äwäqce, ämaqä hñqua anñä iquenñi siiyä äpipu äñguä imäkepiyä-qe, mäpmetangä qunäñqiyä. ⁴⁵ Inñä äqunäqce, iqu äwätä dñä quvqä 7 hñqua itmeñqiyä. Dñä iquauqä quvqce, dñä kiñganäñä iqueqä quvqceu ämäwqätäunqiyä. Iquau itmetä, qu anñä

‡ 12:42 1 Ämiqä Naqä 10:1-13 S 12:42 Lukä 11:24-26

yäpä yängisa äpaquväpu pmapiŋqäüä. Ämaqä iqu hiŋuiqänäŋi iinänänjä quvqä äpmamiŋqä-qe, täŋgaŋi aanä quvqä kuapänä pmeŋqiyä. Suqä quvqä asä iutaŋi, ämaqä quvqä täŋga äpmeŋuwä iquauŋi äwimeŋqiyä” ätukqe.

*Jisasi Iqueqä känaisä, kängukuatä, äwimakuwiŋqä**

⁴⁶ Jisasi Iqu qokä-apäkä iquau kukŋuä iinjä yqänä tuätqätanğa, Iqueqä känatä kängukuatä äpäpu, Iqutä kukŋuä anä tpiŋqä yäpaqä mäŋgisa ätqäumiŋuwi. ⁴⁷ Itaŋi ämaqä hŋqu Iqueni, “Hueqä” ätukqe, “Tqä tnatä tungukuatä, Sitä kukŋuä anä tpiŋqä yäpaqä täŋgisa ätqäunjäüä.” ⁴⁸ Ii ätukqä iqueni, Jisasi Iqu kima tii ätukqe. “Nqä nipatä guäkatäŋi, tqukuakä?” ⁴⁹ Itaŋi Iqu Iqueqä wäunjuänqä ämotquamiŋqä iquau atäunjuä ävätä, “Qätä nyipiyä” ätukqe. “Nqä nipatä guäkatäŋi, täsquakänä. ⁵⁰ Ii tiinjqä. Qokä-apäkä, Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqueqä äwiŋqä iu qänaknä imitpqä iqua, qu Nyaqä tasi-guäka, nanyi-napqa, itanğa nipaqtänjqä” ätukqe.

13

*Kukŋuä ktqä, kuä-witqä uwqä tnämäuqenqä**

¹ Hiunji asä qäqueni, Jisasi Iqu anä iu ävämaŋi, yäpaqä mäŋgisa ävätä, eqä-huanjä Galili iqueqä maŋä iqi quamä äpmamiŋqe. ² I pmetanğa, ämaqä kuapänäŋi Iquenyqä

* **12:45** Makä 3:31-35; Lukä 8:19-21 * **13:** Makä 4:1-20; Lukä 8:4-15

ppanguwitani, Iqu yimba hñque ätkamäuqe, quamä qe äpmakqe. Itani ämaqä eeqänäni, eqä-huänä manä iqi pämä tqäutangä, Iqu yimba iu äpme näqñqä äwikqe. ³ Iqu iquaunji kukñuä ktqä ätuätä, näqñqä kuapänäni äwikqe. Kukñuä ktqä hñqu tiinjä ätukqe. “Ämaqä hñqu kuä-witqä uwqä tnämäwäwätñqä wänqiyä. ⁴ Iqu ätnämäwäwqanga, hui hänaqä iqi päknätqe, yññä äpäpu ämambnä. ⁵ Itanga hui qua kuapänä hma etangi, hikä-tänjä qäsä äwitanqä iu päknätqe, qua äñgui äwa itanguti, kuä uwqä ii bakä maqänä hukauñqiyä. ⁶ Inji mäptqä haqä tiqä ae äyapätä tnänjä tqanga, kuä kiqä tapini wänqäpu etangi, yäuä hämänä pinqiyä. ⁷ Itanga kuä uwqä hui guä yänjä-tänjä awä imä päknätqe, guä quvqä iqua qäsä naqä-huinyä epiyi, kuä-witqeunji, qua aowi äñguä mäwqä yänqiyä. ⁸ Itanga kuä uwqä hui qua äñguänänjä iu päknätqe, kiqä näänqe 100 huknänä, hui 60 huknänä, itanga hui 30 huknänqiyä. ⁹ Ämaqä qätä-tänjuenä etangutqe, kukñuä iinqe kñuä äñguänä in-dqämbiyä” ätukqe.

¹⁰ Qänakndani, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua äpäpu, Jisasi Iqueni yatñqä äväpu, “Si qokä-apäkä iquaunji, kukñuä ktqä inä sunqä tuätqäñinyä?” ätukuwi.

¹¹ Iqu kimanji tiinjä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqenqä kukñuä qakui zä witanqä-qe, he näqñqä mapñqe, Iqu henyä etapqiyä. Inäqe ämaqä huizi iquaunji, mäwqä itñqe. ¹² Ii tiinjä etangi. Ämaqä näqñqä hui

ae ämequwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hui inä ävätä, qu näqñqä kuapänänjä-tänjä-qua hipñqä iwimäkänä. Iinjä etanñqä-qe, ämaqä näqñqä maeqä iqua, näqñqä wänñqä qu ämenjuwi, Goti Hanjuwä Iqu huätä mamäunñiyä. ¹³ Injitanj, Nyi ämaqä iquauñi kukñuä ktqenä ätuätñqeqä. Qu hinuä äqunäpu qätä äwiyäpiyä-qe, näqñqä maeqä-quayqä. ¹⁴ Qu injä epu, kukñuä hinuä-tqä Asayä iqu äqäkqä tquenj, ii naqä-qakuänänjä ämotquetqänjä. Iqu pmetannga äpmaminjuwä iquauñqe, tiinjä ätätä äqäkqeqä.

'He kukñuä qätä äwika äwäpiyä-qe, kiqä quatinñqe änyä maññqä hipnuwiqä. He hinuä äqunñgua äwäpiyä-qe, nätmätqä hñquenyqe näqñqä maeqä ipnuwiqä.

¹⁵ Ämaqä injä iqua näqñqä äñguä mämeqänñqe, quwqä nyuänj woyqä ae imaqundänñqeqä. Kukñuä qätä äñguä mäwiqänñqe, quwqä qäte, ae imaqundänñqeqä. Nätmätqä hinuä äñguä mäqunñquä ipñqe, quwqä hinuä-pqe, ae yämaqundi inñqeqä.

Qu injä mimäkqä-säpi, quwqä kñui äkunmäknäpu, Nyinññqä anñgumä quvepñanñpi, ga Nyi iquauñi äñguä iwimäkqäminñqä.'[†]

¹⁶ Inñqe he Nyi nätmätqä imäkqanñqe hinuä äqunäpu, Nyaqä kukñui qätä änyiyätqänjuwitanj, Goti Hanjuwä Iqu äñguä ae emäkqä inñqe, näqñqä enä. ¹⁷ Nyi naqä-qakui tiinjä etqänä. Nätmätqä he hinuä äqunätqänjuwi, hinuä-tqä iquatä, ämaqä

[†] 13:15 Asayä 6:9-10

jänänjä iquatä, qu kuapänänji hinuä quñqänqä naqänänjä winyätqätanqä-qe, qu hinuä mäqunquä iminuwiqä. Kuknuä he qätä äwiyätqänjuwi, qu qätä wiyqänqä naqänänjä winyätqätanqä-qe, qu qätä mäwiyqä iminuwiqä” ätukqe.

¹⁸ Jisasi Iqu kuknuä äpakänä yqänänji, ti-injä ätukqe. “Goti Iqu he näqñqä mapñqä etapqetanji, täñganji kuknuä ktqä ämaqä kuä-witqä wäunuä iu tnämäuqä-quenqe, kiqä qakuinqä Nyi awä tqanqundi, he qätä nyipiyä.

¹⁹ Ämaqä, qu Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqeuñqä kuknui qätä äwiyäpu, kiqä qakuinqä näqñqä mämeqä itqänjuwä iqua, qu kuä uwqä hänaqä iqi äpäknqä-panä-quaiqä. Setänä iqu äwimetä, kuknuä Goti Hanjuwä Iqu quwqä knuä indqänqeu hiqanqge, huätä maqänä ämotautñqe. ²⁰ Itanqa kuä uwqä qua hikä-tänjä iu äpäknqä ii, tiinjä. Ämaqä kuknuä iinjä ique qätä äwiyäpu, maqänä ämepu, aquvänä iquwä iquaiqä. ²¹ Inäqe iquauqä quuvqä heqiyqe, kuä tapiñä wänqäpu uwqatätä, yäuä äpiqä i enqä-paniqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueuä kuknui mändi kittqiyanä-tpu itqänjuwä iqua, ämaqä tquauñi hanä-iqä äväpu quvqä itqueqanquwänqa, iquauqä quuvqä heqiyqe, qui maqänä imäknänä. ²² Itanqa kuä uwqä guä yänä-tänjä awä imä äpäknqä ii, tiinjä.

Ämaqä kuknuä iinjä ique qätä äwiyäpiyä-qe, qu nätmatqä qua täutaninqä äwäwa ipu, mbqä aquvä kuapänä qäpnqenqä knuä kuapänä indqänätqänjuwä iquaiqä. Goti Hanjuwä Iqueqä

kukñuiuni, suqä iinjä iqu qñqanjä yeqanji, qu suqä jänänjä imäkpñqe, yänänäqñqä mäwqä yänqiyä. ²³ Itanğa kuä uwqä qua äñguä iu äpäknqce, ii ämaqä kukñuä iinjä ique qätä äñguä äwiyäpu, kiqä quatinqä näqñqä ämetqänuwä iquaiqä. Inji, kukñuä iqueqä näänqce, hui 100 huknänä, ga hui 60 huknänä, itanğa hui 30 huknänqiyä” ätukqe.

Kukñuä ktqe, qätaqä quvqenqä

²⁴ Iqu ämaqeuni, kukñuä ktqä huizi tiinjä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, ii ämaqä hñqu iqueqä wäunuä iu kuä uwqä äñguinä ätnämäwäwqä-panjä iinjäqä. ²⁵ Inäqce ämaqä iqi äpmamitpqä iqua hiqaqä witanğuwänğa, ämaqä iqueqä himä-wiunqä iqu ätimäutä, qätaqä quvqce, asä iu ätnämäwanji äwänqiyä. ²⁶ Qänakndanji kuä-witqä uwqä bakä ae äukaupu äpepiyi, näänqce äukñganğani, wäunuä-wiyqä iqua, qätaqä quvqä hui anä tqäutanğä qumbnuwiqä. ²⁷ Inğanji iqua äwäpu, ämaqä wäunuä kaniquenji tiinjä tupnuwiqä. ‘Ämaqä naqä iquki, ne si tqä wäunuä iunji, kuä uwqä äñguinä ätnämäuqiyä-tanä ikque. Qätaqä quvqä hui anä ätqäunjuwi, änäänänqäwä?’ ²⁸ Iqu iquau kimani, ‘Suqä iqu, ämaqä himä-wiunqä hñqu imäkkqeqä’ tuäniqeqä. Itanji iqua yatñqä wipnuwiqä. ‘Ne äwätanä, qätaqä quvqce ekautanä, aquvä maqiyatunquenqä äkinğiyä?’ tupnuwiqä. ²⁹ Inğanji iqu iquauñi kimani tuäniqeqä. ‘Oeyä. He qätaqä quvqce ekaupiyänğanji, kuä-witqä itä qäsä hikauqñqäuä. ³⁰ Kuä täkqänğanqä,

qäquaqu qäyä ätqäunyqä. Kuä täkqänğanı, nyi ämaqä kuä täkpnqä iquau tii tumniqeqä. “He qätaqä quvqe ganä ekaupu, aquvä äqiyäpu, tä väuepnuwänqä hatnâ äquqotäupu epiyâ. İnğanı he kuä-witqe ätäupu, aquvä äqiyäpu nyaqä buayä pnqä wiqä anâ iu pnqä hipiyâ” tumniqeqä, tuänqiyâ” ätukqe.

Kuknuä ktqä hnjuaqinqä‡

³¹ Iqu kuknuä ktqä huizi tiinjâ ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutanâ Iqunâ miqe, ii zä-guawä§ piikâ, ämaqä hnqu iqueqä wäunuä iu vowä ämäutnqä enqä-panâ iinjâ. ³² Zä iqueqä piiki, wänqänänâ-sua etanġi, piikâ huiziqua, ique ämäwqätäunäuä. İnäqe, kiqä baki äukautâ naqä äpeyätäqänğanı, nätmatqä huizi wäunuä iu ätqäunqä iquauñi ämäwqätäutanguti, ynñâ iqua äpäpu, kiqä äpa iunġi yuuwä imäkpnqäuä.”

³³ Itanġa Iqu kuknuä ktqä hnqu-mända inâ ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutanâ Iqunâ miqe, ii nätmatqä änyuämäuqä enqä-paniqä. Apäkâ hui nätmatqä änyuämäuqe, hmbunâ ämetâ, kuä-witqä* kuapänâ ämetâ naqä-huinyä imäkänâ, buayä pälawä eeqänänġi änyuämäutnqä diñqeuä” ätukqe.

Jisasi Iqu kuknuä ktqe, sunqä ätuminqätiyâ

³⁴ Kuknuä eeqänänġâ Jisasi Iqu qokä-apäkâ iu e ätuminqe, Iqu kuknui ätnänġâ iqi matqä, ktqä

‡ **13:30** Makä 4:30-32; Lukä 13:18-21 § **13:31** Jisasi Iqu guawä matqä ikqe. Iqu zä huizinqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä.

* **13:33** Jisasi Iqu kuä-witqä iqueqä hanâ-iqe, 20 kilo iqä ätukqe.

dinä ätumiŋqe. ³⁵ Kukŋuä, Goti Iqu hiŋuä-tqä hŋqueqä maŋä iuta ätimekqä hŋqu qäyunä timäutŋqe, Iqu iinjä imäkmiŋqe. Ämaqä hiŋuä-tqä iqu tiinjä ätkqe.

Nyi kukŋuä ktqe etätmä, nätmatqä qua täu imäkkqäŋgatqä zä äwäka äpäaŋqenqe, täŋga awä etmqänä.†

Qätaqä quvqä iqueqä kukŋuä ktqä quatiŋqä

³⁶ Jisasi Iqu ämaqä iu ävämaŋi, aŋä yäpä iŋgisa qe äpaqukqe. Itani Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua Iquenyqä äpäpu ätukuwi. “Kukŋuä ktqä qätaqä quvqä wäuŋuä iuta äukautŋqenqe, Si ne kiqä quatiŋqä awä natiyä.”

³⁷ Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Ämaqä kuä uwqä äŋguänäŋi tnämäwäwqä iqu, Ämaqeucqä Ymeqä Ekqä Iqueqä. ³⁸ Wäuŋui, ii qua tqueqä. Kuä uwqä äŋguänäŋi, qokä-apäkä Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä iutaŋä iquaiqä. Qätaqä quvqe, Setänä iqueqä ämaqä iquayqä. ³⁹ Himä-wiunqä, qätaqä quvqä tnämäwäwqä iqu, Setänä iqueqä. Kuä täkqäŋgaŋi, qua täuŋi iqueqä yäpakäŋganjqä. Itanqa kuä täkqä iqua, eŋätqä iquaiqä. ⁴⁰ Qu qätaqä quvqä aquvä ämaqiyaŋu, tä väuepŋqä imäkätqäŋuwä-pa, qua täuŋi iqueqä yäpakäŋganjä-pqe asä iinjä imäkpnuwiqä. ⁴¹ Ämaqeucqä Ymeqä Ekqä Iqu, Iqueqä eŋätqä iquau dowatqanqa, Iqueqänä miqä iutaŋi, nätmatqä ämaqeucqä quuvqä heqiyqä qui iwimäkqä iutä, ämaqä suqä quvqä imäkqä iquautäŋi, eeqänäŋi huätä

† 13:35 Apqä Bukä 78:2

mamäupnuwiqä. ⁴² Itañi qu tä naqänänjä iu tnämäupnuwiqä. Tä iu tnämäuqanġuwänġa, qu kġuä naqänänjä äqiyäpu, hiqanjä maġtäsqukuä mäuqäpnuwiqä. ⁴³ Inġañi ämaqä jänänjä iqua, iquauqä Kaniqunä ämitġqä yäpä inġisa äpmepu, quwqä huiwitañi mäptqä enqä-pa we hunäniqeqä.‡ He qätä-tänġuenä epiyi, kukġuä inġqe kġuä indqämbiyä” ätukqe.

Kukġuä ktqe, mbqä pġqä wiqä ipġä iquenqä

⁴⁴ “Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqe, mbqä pġqä wiqä ipġä imäkäpu, wäunġuä iu qua zä äptekuwä enqä-paniqä. Ämaqä hġqu mbqä ipġä ique ämäqumuetä hiġuä äqunäqetañi, iqu ‘Nätmatqä iinġi mbqeunġi ämäwqatäunä’ kġuä indqänätä, hiġuä qunämapenä yeenqiyä. Inġañi iqu aquvänä itä, iqueqä nätmatqä eeqänänġi aquvä ämaqiyätä, ämaqä hġquququa mbqä ipġqä imäkänqiyä. Mbqä iinġi ae ämeqe, iqu äwätä wäunġuä iquenġi mbqä inqiyä” ätukqe.

Kukġuä ktqe, wimġä äġġuänänġinqä

⁴⁵ “Anġumġi, Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqe, ämaqä hġqu mbqä wäunġuä imäkätä, wimġä äġġuänänġinqä qävqä ikitġqä-paniqä. ⁴⁶ Iqu äġġuänänġä hġque ämäqumueqe, iqu äwätä, iqueqä nätmatqä eeqänänġi aquvä ämaqiyätä, ämaqä huiziqua mbqä ipġqä imäkänqiyä. Mbqä iinġi ae ämeqe, iqu wimġi mbqä yänqiyä” ätukqe.

Kukġuä ktqe, hämapäkä qaenqä

‡ 13:43 Deniyäli 12:3

47 “Anġumġi, Goti Qäukuä Yätutaġä Iqunä miġe, ii tiġiġä. Hämapäkä qa, qu eqä-huäġä bu ätnämäupu, hämapäkä huitaġä-huitaġä äqupuiquwä enġä-paniġä.

48 Hämapäkä qa mġqä iuġi maġuä mġgaġa, qu hikä weä aanġä täġgisa eyġiyäma äyapäpu, quamä äpmapu, itaġa hämapäkä äġgüänäġä iquauġi häkiu ämimepu, hämapäkä quvġä iquauġi bi tnämäupnuwiġä” ätukqe.

49 “Itaġa qua tqueġä hiunġi yäpakäġgaġi, asä iġġäġqeġä. Ynaunġä iqua äpäpu, ämaġä quvġä iqua, jänäġä iquauġä awä iġi pmetanġuwä iquauġi itmapnuwiġä. 50 Itaġi qu tä naġänäġä iu tnämäupnuwiġä. Tä iu tnämäuġanġuwäġga, kġuä naġänäġä äġiyäpu, hiġaġä maġtäsġukuä mäuġäpnuwiġä” ätukqe.

51 Itaġi Iqueġä wäuġuäġä ämotquaminġä iquauġi, yatġä tiġä qe äwikqe. “Kukġuä tquauġä quatiġe, he näġġä ae ämequwätanä?”

Qu “Auġä, ne näġġä ae ämeququeġä” ätukuwi.

52 I ätüäġetaġi, tiġä-pqe inä ätukqe. “Iiġä etaġi ämaġä Goti Iqueġä kukġuä-suġeġä näġġä iquataġä hġqua, qu Goti Qäukuä Yätutaġä Iqunä miġeġä näġġä ämepu qänaknä imiġä iqua, qu aġä naġä hġqueġä kaniġu enġä-panä hipnuwiġä. Iqu iqueġä nätmatġä äġgüänäġä pġä wiġä iu äpaquväqe, nätmatġä änyä-häġitä yäuetä qäsä äma

pänqiyä” ätukqe. §

*Nasäretqätanä iqua, Jisasi Ique tuwä äwikuwiñqä**

⁵³ Jisasi Iqu kuknuä ktqä tä awä ae ätuäqe, anä-himqä iuñi qe ävämakqe. ⁵⁴ Äväma äwäqe, Iqu kaniqueqä anä-himqä† iu ätimäuqe, iquauä anä aquväqñqä iu äpaquväqe, ämaqä iuñi Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuñqä näqñqä äwikqe. Qu Iqueqä kuknui qätä äwipiyitani, yäunuä ipu, “Ämaqä Tqu näqñqä tä ängisa ämeqäwä? Itanğa änäänänqäwä, Iqu ämaqä mimäqñänäni imäkätñqeüä?” ätkuwi. ⁵⁵ “Ne Ämaqä Tquenyqe, näqñqeä. Iqu ämaqä anä imäqä iqueqä Ymeqä Iqueqä. Itanğa Mäliya ii, Iqueqä känaiyqä. Inji Jemisi ique, Josepä ique, Saimonä ique, Jutasi ique, iqua Iqueqä kängukuayqä. ⁵⁶ Täqini Iqueqä känapqa, nesä anä äyä äpmeñunä. Inji Iqu ii imäkätñqe, näqñqe ängisa ämeqäwä?” ätñguwi. ⁵⁷ Qu iinä ätnäpu, Iquenyqe äwqä quvqä ätimäukñguwi.

Inğanji Iqu iquauñi ti ätukqe. “Hiñuä-tqä iqua, anä-himqä eeqänänä iuñi, yoqä-tänuae. Etanqä-qe, hñqunä-hñqunäni, iqueqä anä-himqä iutä, iqueqä anju anä äpmeñuwä iutäni, iqu yoqä maiqä-queqä.” ⁵⁸ Inji Jisasi Iqu-pqe, Iqueqä anä-himqä iuñi, qu Iquenyqä qu-uvqä maeqiyqä itqätanğä, Iqu wäunuä ämaqä mimäqñänäni, kuapänä mimäqä iminqe.

§ **13:52** Näqñqä-tänä iqua, “Jisasi Iqu ii ätkqe, suqñqäti, kuknuä naqä-qakuñqätiyä, ätkqeä” ätätqänä. * **13:52** Makä 6:1-6a; Lukä 4:16-30 † **13:54** Iqueqä kaniqueqä anä-himqe, Nasäretqä iyyi.

14

*Heroti iqu, Jonä ique pizqä äpäkqenqä**

¹ Hea ingaŋi ämaqä ämiqä Heroti iqu, qu Jisasi Iqu wäunuä imäkqanqenqä tqanqä qätä äwikqe. ² Iwä, iqueqä wäunuä-wiyqä iquauni, tiinjä ätukqe. “Ämaqä Tqu, Jonä asnä-qäyqä iqueqä. Iqu qua äptekuwä iuta anqumä ävaukqä iqueqä. Iinjinqe Iqu yänänäqñqä-täñu eä, wäunuä ämaqä mimäkqänäñi, imäkqiyä” ätukqe.

³⁻⁴ Kukñuä iinjä iqueqä quati, tiinjä. Qanqanäñi Heroti iqueqä kätä Pilipä iqu, apäkä Herotiyasi ämaminqe. Ii Pilipä ique ävämañi, Heroti ique ämuangqe. Heroti iqu ii ämakqenqe, Jonä iqu iqueni tiinjä ätuminqe. “Si apäkä täsi ämeni, ii qäyunä hmanjqä.” Iqu e tquangqetani, Heroti iqu iqueni a äkiqätätä, guä äkiqiyäutä, guä pmuateqä anju äpmuatekqe. ⁵ Iqu iqueni pizqä päsqänqä kñuä wiyqanqä-qe, qokä-apäkä iqua, “Jonä iqu hiñuä-tqä-queqä” kñuä indqänätanqwinqä, iqu iquaunqä zä äwinqqe.

⁶ Hiunji hñqueni ämaqä hñqua, Heroti iqueqä känai ique ämikqenqä kñuä indqänäpu, iqutä buayä anä äñguwi. Ingañi Herotiyasiyqä meqi ätimäuqe, iquauqä awä iqisa yeewä iminqe. ⁷ Itanqa Heroti iqu iyyqä yeewä iqanqenqä kiinjä winqanqi, kukñuä guä tiinjä ämäsäukqe. “Si nätmätqä äkitanä äkinqä kinqanqi, yatñqä nyisqe, nyi äktapmqänä” ätukqe. ⁸ Iinjä etanqi apäkä hitqiyqä kanai,

* **14:** Makä 6:14-29; Lukä 3:19-20; 9:7-9

meqiu kɲuä yändqänqä vqanɟi, ii Heroti iqueni tiinjä ätukqe. “Jonä asɲä-qäyqä iqueqä nyuäɲi, ätäväpu hevqä iu eqanɟpi, si äma äpätnä, nyi dapiyä” ätukqe.† ⁹ Heroti iqu qätä iinjä äwiyäqe, iqueqä äwqe hanä qäyä vqanɟi, iqu kukɲuä guä ae ämäsäukqenqä kɲuä indqänätä, ämaqä iqutä buayä anä änniɲuwä iquauqä hiɲuä iqi womba metɲqe mäwiɲganɟi, iqu “Apäkä hitqä ii ätqä-pa, ii imäkpiyä” ätukqe. ¹⁰⁻¹¹ Iqu ämaqä hɲque guä kiqiyäueqä anä dunqä dowatqanɟa, qu Jonä iqueqä hiɲuä-qo iu häuä ätäväpu, iqueuä nyuäɲi hevqä hɲque ämiqutäwa äma äppiɲi, hitqä ii äwikiwi. Ii äma äwätä, känäu äwikqe. ¹² Iinjä imäkqanɟuwänɟa, iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua äppiɲi, iqueqä huiwi äma äwäpu, qua äptekuwi. Iqua qua ae äptepiɲi, äwäpu Jisasi Ique qe ätukuwi.

Jisasi Iqu, qokä 5,000 iquau buayä äwikqenqä‡

¹³ Jisasi Iqu Jonä ique pizqä äpäkkuwiɲqä qätä äwiyäqe, Iqu anä iuɲi äväma, yimba ikuapmäutä anä avqɲqä imqä äukqe. Iqutä Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iquatänä äukuwi. Itanɟi qokä-apäki, “Jisasi Iqu äwqiyä” tqanɟä qätä äwipiɲi, qu quwqä anä-himqä äväma, Iqutä ämimbɲqä eqä manä iu qanä äukuwi. ¹⁴ Iinjä etanɟi, Jisasi Iqu iuäqämetäqänɟanɟi, qokä-apäkä kuapänänɟä pmetanɟä äqunɟqe. Iqu iquauɲqä huäqä

† **14:8** Ii Jonä iqueqä nyuäɲi, iinjä imäkɲɲqä ätukqe, “Iqu ae äpäkonɟqätiyä” tä näcɲqä metɲqä inqeyi. ‡ **14:12** Makä 6:30-44; Lukä 9:10-17; Jonä 6:1-15

wuŋgaŋgi, iquautañä ämaqä täñä-yaqä iquauñi äŋguä imäkkqe.

¹⁵ Mäptqä äwitñqä iqanğani, Iqueqä wäunuänqä ämotquamiñqä iqua äpäupiwi, Jisasi Iqueni tiñä ätukuwi. “Mäptqe ae äquveqetñqä iqiya. Täqini qua avqñqäqiyä-qae, Si ämaqeunñi añä-himqä ämätñgäwänqä iunqä ymisañä mbqä ipu bñqä dowatiyä.”

¹⁶ Iqu kimañi, “Qu täqini sunqä äväma upñqäwä? He hiqä-hiuä ymisañä wipiyä” ätukqe.

¹⁷ İwä, qu Iqueni, “Ne ymisañi kuapänä hmanjqä. Bretqä hipa hñginitä, hämapäkä hñquaqutänä ämenunä” ätukuwi.

¹⁸ İnğani Iqu “Ymisañä iini, Nyinyqä ämappiyä” ätukqe.

¹⁹ İtañi Iqu ämaqeu, qätaqä iqi quamä pmapiñqä ätukqe. Quamä pmeqanğuwänğa, Iqu bretqä hipa hñginitä, hämapäkä iquaqutä ämeqe, hiñuä haqä yätu äqänä, Goti Hanjuwä Iquenyqä “änğuiqä” ätäqe, buayitä hämapäkitä äkutätä, Kiqä ämaqä iquau äwikqe. Iqua ämepu, ämaqä iu äwikuwi. ²⁰ Qu buayä änäpu, äwqä puäsqanğa, iqi änätqutekuwi, iqua qa naqä 12 ämamikuwi. ²¹ Qokä iqua buayä äñguwi, kuapänäñi 5,000. Apäkiutä ymeqeutäñi, a matäuqä ikuwi.

Jisasi Iqu, eqä haqeqi qañä äukqenqäš

²² Qu iini qäpu iqanğuwänğa, Jisasi Iqu wäunuänqä ämotquamiñqä iquauñi, “He yimba iu ätkamäupu, eqä yätäqä nänğisañqä hiñuiqä

upuiyā. Nyi āmaqā tāu dowatmqānā” ātukqe. ²³ Iqu āmaqeu ae āndowatāqetani, Iqueqā-kuiānā qoqonā yātunqā Kaniquenyqā tāāqā tātṅqā ekqe.

Mäptqā ae āquvqanḡa, Iqu Iqueqā-kuiānā qoqonā iu yqānā āpmamiṅqe. ²⁴ Ināqe yimbae kiinā nāṅi ae āwqanḡa, yunui himāṅgisa yāṅānāqṅqā āqunātā, eqā ānyāmāwa āpeyātā, yimba iqueni āmāquvasāmāuqānā itā, nāṅgitāṅgi āmimiṅqe. ²⁵ Zā vātṅqā qāqiqiṅi, Jisasi Iqu eqā-huāṅā haqeqā iquau wimetṅqā āukqe. ²⁶ Iqua Iqu eqā-huāṅā haqeqi qanā quvepḡanḡi āqumbiyi, “Hiwiyqeqā” knuā indqānāpu, zā kiinā ipu, zā-zāāqā, ātkuwi. ²⁷ Itanḡi maqānāṅi, Iqu iquauṅi ātukqe. “He zā miqā pambiyā! Yāṅānāqṅqā pmapiyā! Ii Nyinjā.”

²⁸ I tquanḡa, Pitā iqu kimaṅi, “Naqā Iquki, Si Qāquki etanḡutqe, ‘Eqā haqeqi qanā biyā’ diyā” ātukqe. ²⁹ Itanḡi Jisasi Iqu, “Si yqā biyā!” ātukqe. I tquanḡa Pitā iqu yimba iu āvāmaṅi, eqā-huāṅā haqeqi Jisasi Ique wimetṅqā āukqe. ³⁰ Itanḡi yunui yāṅānāqṅqā yqānā qunātqātāṅgi āqunāqe, iqu zā āwiṅḡqe. Ga eqā-huāṅā yāpā iṅgisa quveqetṅqānā tii itāqāṅḡanḡi, zāāqā ātātā tiinā ātukqe. “Naqā Iquki, nyi yātamākqā nyiyā!” ³¹ Maqānāṅi Jisasi Iqu iqueni a ākiqātātā ātukqe. “Si āmaqā quuvqā wāṅqāpu heqiyā iqukiyqā. Knuā hṅquaqunḡi, sunqā indqānātqāṅinyā?” ³² E ātuāqetani, iquaqu yimba iu ikuapmāuqanḡiyāṅḡa, yunui qāpu qe āmṅāṅḡqe. ³³ Inḡanḡi āmaqā yimba iu āpmamiṅuwā iqua, qu Ique qonā āwoktāupu,

Iqueqä yoqe, haqeqa ämamäupu tii ätkuwi. “Naqa-qakuiqa. Si Goti Hanjuwä Iqueqa Ymeqa Qäqukiyqa.”

*Jisasi Iqu, Genesäretqa pmeqa iquau änguä iwimäkkqenqä**

³⁴ Itanja iqua eqä-huänjä iunji qäyakämä ipiyi, qua Genesäretqa iu iuäqäma kuwi. ³⁵ Ämaqä anjä iutanjä iqua Ique hinjä äqunäpu, Jisasi Iqu iqi timäuqanji näqñqä epiyi, qu kukñuä anjä qäqiqinjunqä ändowatkuwi. Itanji qu ämaqä täñjä-yaqä-tänjä eeqänänjä iquaunji, Iquenyqä qe ätuma äpkuwi. ³⁶ Äwimapiyi, qu Iquenji yatñqä änäänä äväpu, tiñjä ätukuwi. “Ämaqä yaqä-tänjä iqua hipae tqä gquä hämänänjä iu qäyä itmaqämbñqä hinjuinä qunya.” Itanji qokä-apäkä inyänä ipiyitanji, qu eeqänänji änguä imänjuwi.

15

*Goti Iqueqa kukñuä-suqa iqu, suqa kaqä-kawäka äwikuwii ämäwqätäunqenqä**

¹ Inganji Parisi hnquatä, ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä hnquatä, qu Jerusälemä iu ävämanji, Jisasi Iquenyqä äquveppiysi, yatñqä tii qe äwikuwi. ² “Äänä etanjikä? Tqä ämaqä wäunjuänqä ämotquetqänjä iqua, suqa atqä-awäka änätapukuwi, qu qui imäkätqänjuwiiä. Qu buayä bnqänğanji, hipa asñi eqä akiyä

* **14:33** Makä 6:53-56 * **15:** Makä 7:1-13

inçqä du,† ganä maçñqä, hipa kiyä mätqetä änätqäñuwüä.”

³ Jisasi Iqu iquaunji kimañji tiinjä ätukqe. “Änäñqäñqäwä? Hiqä-hiuäñji, he Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä-suqä iunji ävasäupu, hiqä suqä iunji qänaknä itqäñuwüä. ⁴ Goti Hanjuwä Iqu kukñuä hñquaqu tii ätkqeqä. ‘Si tqä tñiquetä, tñäwqätä, kukñuä qänaknä itnä, yäpä iqinyä isñqeqä.’‡ Itanğa ‘Ämaqä hñqu kiqä kaniqueñqätä, känäunqätä, kukñuä quvqä ätätqe, qu iqueni pizqä päkñqeqä.’§ ⁵⁻⁶ Goti Iqu iinjä ätkqä-qe, he tii tqunenjqä. Ämaqä hñqu iqueqä käniquesä känäütäñji, ‘Nätmatqä nyi yätamäkkä qemätmä ämenqe, nyi Goti Hanjuwä Ique wimqä a ae ätäuqeqä’ ätuätqe, ämaqä iqu kaniqueqätä känäwqätä, yäpä iqi itä mäwqä yänqiyä. Suqä iinjä dutañji, he Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui mäñdi äkittqiyäpu, hiqä taqä-tawäkauqä suqe, haqeqä ävauqumuätätqäñäuä. ⁷ He wopqä ipu, kukñuinä tqä-quenjqä! Hiñuä-tqä Asayä iqu hiqä suqä iinjqe, atäunjuä qäyunä itä, tiinjä ätkqe.

⁸ ‘Ämaqä tä, qu Nyaqä yoqe, mañitänä haqeqä ämamäutqäñuwä-qe, quwqä qeqä-quuvqe, Nyinyqe kiinjä nämä äwinä.

⁹ Qu ämaqä iquauqä kukñuä-suqä dinä awä ätäpiyä-qe, “Kukñuä tä Goti Hanjuwä Iqueqe-

† 15:2 Quwqä suqä asñä-qñqe, tiinji. Qu eqä akiyä inçqä ämepu, hipa iu hiñgi equatembñqäuä. ‡ 15:4 Anğumä Itmakqä 20:12; Kukñuä-suqä 5:16 § 15:4 Anğumä Itmakqä 21:17; Hiqäva-imäkkä 20:9

*qe” quangä ätätqänä. Iinqe, qu Nqä yoqe haqeqä mamäupnqä qonä änäuktäutqänjuwi, hinjinäwa itqänjuwiqä.”**

Jisasi Iqu, ämaqeu kiyä mätqä imäkqenqä ätkqe†

¹⁰ Iqu iinjä ätuäqetani, qokä-apäkä iquauni, tääqä ätuätumetä tiinjä ätukqe. “He qätä änyiyäpu, knuä änguänä indqämbiyä!

¹¹ Nätmatqe ämaqä hñqueqä manjä iu äpaquvqe, ii ämaqä iqueni Goti Iqueqä hinjuä iqinjä kiyä mätqä mimäkqä iqiyä. Oeyqä. Ämaqä kiyä mätqä imäkqe, nätmatqä manjä iuta ätimäutä awä ätqe, ii qäqunänjqä” ätukqe.

¹² Qänakndanä wäunjuänjqä ämotquaminjqä iqua äppiyi, Jisasi Ique tiinjä ätukuwi. “Parisi iqua, Saqä kuknui qätä äkipiyitani, qu äwqä quvqä äwiñgqenqe, Si näqñqä ae eänätanä, änäändanä?”

¹³ Itani Iqu kimanä tiinjä ätukqe. “Nqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu wäunjuä-tänueqä. Itanga nätmatqä eeqänänjä Iqu vowä mikqä ikqä iunä, hukä qäsä äyauniqeqä. ¹⁴ Ämaqä tquaunqe, he äwäwa miqä pambiyä. Iqua hinjuä pisqä epu, hinjuä pisqä hñquau-mända hänaqä ämotquetqänjuwä-pariqä. Hinjuä pisqä hñqu, hinjuä pisqä hñque-mända hänaqä motquamätä itqe, qäquaqu qua hovqä iu quannä päkinyiyänqinyqä.”

¹⁵ Itani Pitä iqu Jisasi Iqueni tiinjä ätukqe. “Kuknuä ktqä kiqä quatinqe, awä natiyä.”

* 15:9 Asayä 29:13 † 15:9 Makä 7:14-23

16 Jisasi Iqu kimanji, “Inji sunqāwā? He kñuā māmeqā iquwātanā?” ātukqe. 17 “Tiinjqā he mañqātanā? Nātmatqā eeqānāni, mañā iu āpaquvātñqe, ii tuqā iunqā āwitā, iqisanji zā-anā bunqā āquveqānā. 18 I etañgi nātmatqe, mañā iqu awā ātātñqe, ii kñuā indqāñqā iutanjqā. Nātmatqā āmaqeu, Goti Iqueqā hinuā iqi kiyā mātqā imākātñqe, ii qāqunānjqā. 19 Nyi ‘kñuā indqāñqā iutanjqā’ etqe, ii suqā tiinjqā ātqā. Kñuā indqāñqā quvqā, suqā āmaqā pizqā pāsqā, huiziqueqā apākāñqā iqā, huiwā yanā hinji inqā, quwā-meqā, kukñuā mitqeta quanqā-tqā, itañga hñquauñqā kukñuā quvqā tqā, iquayi. 20 Suqā tqua āmaqā iunji, Goti Hanjuwā Iqueqā hinuā iqinji kiyā mātqā imākātqānā. Itañgi āmaqā hñqu hipa asñā mañqā buayā āñgqāqe, suqā iinji, ique kiyā mātqā mimākqā iqiyā” ātukqe.

Apākā Kenanātanā hui quuvqā eqākqenqā‡

21 Jisasi Iqu iqi āvāmanji, anā-himqā Tayātā Saitonātā āmātnāñqā-tāñā inqinyqā āukqe. 22 Apākā hueqā-himqā Kenanātanā iqi āpmaminjqā hui, ii āpātā tāāqā tiinā ātukqe. “Naqā Iqukiyā, Dewiti iqueqā kawiquki, dnā quvqā hñqu nyaqā ymeqā apākā hmbi qui imākātqāuā. Si nyinyqā qeqā kimānānā” ātukqe.

23 Itañgi Iqu iinji, kimanji hui mātquā ikqe. Itānga Iqueqā wāunuāñqā āmotquaminjqā iqua āpāpu, Iquenji tii ātukuwi. “Apākā ne ānavāndā, tāāqā ātqapātñqā tāsiinji, huātā dowatiyā.”

‡ 15:20 Makā 7:24-30

24 Itanji Iqu kimanji tiinã ätukqe. “Goti Hanjuwã Iqu, Nyi Israitqã iquauinä yätamakqã wimqã änändowatkqe. Qu sipsipqã hänaqã qäyunänjinqã maqñqã enqã-panã-qua etanqã.”

25 I tquanji äwiyäqe, apäkã ii Iqu-tänjã qäqi äpätã, qonã äusäuepätã, “Naqã Iqukiyã. Si nyi yätamakqã nyiyã” ätukqe.

26 Iiyqã kukñui, Iqu kima tii ätukqe. “Ne ymeqã iquauqã buayi ämetanã, hiveqã iquau-mända vatunqe, ii qäyu manã.”

27 Itanji apakã ii, “Naqã Iquki, Si naqã-qakuänã ätnyã” ätukqe. “Itanji buayã hitunjuã hnjuã, quwqã kaniqueqã hevqã iuta qua iqi ätiväutqe, hiveqã iqua pãnanqã ipu, ämambñqäuã.”

28 Jisasi Iqu kukñuã tä qätã äwiyäqe, Iqu kimanji tii ätukqe. “Tqã quuvqã heqiyqe, naqänänjiqã. Nätmatqã si äkingqe, äkimenqiyã.” Asänğanji iyyqã hitqã ii, äñguã qe imängqe.

Jisasi Iqu, ämaqã kuapänã äñguã imäkkqenqã

29 Jisasi Iqu anã iunji ävämanji, eqã-huänjã Galili manã iunqã äpäquveqäkqe. Iqisanji Iqu qoqonã yätunqã äyätã, iqi äpmaminqe. 30 Iqu iqi pmetanqã, qokã-apäkã kuapänänji, qu yukã quvqã iquautã, hinjuã pisqã iquautã, yukã ñjuã iquautã, manã matqã iquautã, itanqã ämaqã tänjã-yaqã-tänjã kuapänänjã iquauñi, Iquenqã ätuma äpkuwi. Äwimapiyi, qu Iqueuã yukã-tänjã qäqi pmuatqanqungwänqã, Iqu iquauñi äñguã imäkkqe. 31 Itanji ämaqã, qu manã matqã

iqua kuknuä tqangä, yukä quvqä iqua änguä imängangä, yukä njuä iqua qanjä uwqangä, hinuä pisaqä iqua hinuä qängangä, hinuä äqunquwi. Hinuä iinjä äqumbiyitani, qu yänuä ipu, “Täukueqä” ätäpu, Goti Hanjuwä Israitqä iquau Miqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäukuwi.

Jisasi Iqu, qokä 4,000 iu buayä äwikqenqä§

³² Hiunji hnquaqui-hnque ae äpäwqanga, Jisasi Iqu Iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iquauni, tääqä ätuätumetä, tiinjä ätukqe. “Nyi qokä-apäkä täunqe huäqä änungiyä. Qu Nyitä hiunji hnquaqui-hnque äpmequwi, buayi hmayqä. Buayä dä qäsä dowatmqe, hänaqä awä ipe popo ipu päknqenqe, Nyi manyinqä iqiyä” ätukqe.

³³ Iqu e tquanga, iqua kimanji ätukuwi. “Täqini anjä avqinqä eänqe, ämaqä kuapänänjä tiinjä du ymisanjä vatunquä dijqe, ne bretqe ängisa metunquäwä?”

³⁴ Itanga Iqu yatnqä tii äwikqe. “He bretqe, äänä meñäuä?”

Itani iqua, “Ne bretqe, 7 hnquatä, hämapäkä wänqä hnjuatä ämeñunä” ätukuwi.

³⁵ I tquanguwänga Iqu qokä-apäkä iquauni, “Qua iqi quamä pmapiyä!” ätukqe. ³⁶ Inganji Iqu bretqetä, hämapäkitä ämeqe, Goti Hanjuwä Ique “änguiqä” ätuäqe, äkutätä, itani wänuänqä ämotquaminqä iquau qe äwikqe. Itanganji iqua ämotaupiyi, ämaqä iu qe äwikuwi. ³⁷ Qu eeqäni äwqä änäpäsäpu, iqi änätqutekuwi, iqua hiqokä-qa 7 ämamikuwi.

38 Qokä iqua buayä änguwi, kuapänäni 4,000. Apäkiutä ymegeutäni, a matäuqä ikuwi. 39 Itäni Jisasi Iqu qokä-apäkä iu ae ändowatäqe, Iqu yimba iu ätkamäutä, Makändanä iunqä äukqe.

16

*“Si Tquki eäniñqä ämänätquetnä, wäunüä hui imäkiyä” ätukuwiñqä**

1 Parisi hñquatä, Satyusi hñquatä Jisasi Ique äwimapiyi, yamwiqä äväpu tii ätukuwi. “Si Goti Qäukuä Yätu Äpmeñqä Iqueqä wäunüä imäkquki etanqutqe, si wäunüä ämaqä mimäkqänänä hñqu imäkätinä mänätquayä.”

2 Itängi Iqu iquau kimañi, tiñä ätukqe. “Mäptqä äquveqetä, qäukui qua häñesqä qäyqanqani, he ‘Qäukui häñesqä äqiyqe, zinjuitäni mäptqä änguänä täñqiyä’ tqä-quenjqä.

3 Itänga zinjuitäni, he tii tqä-quenjqä. ‘Qaquvqe hea äwitä, qäukui häñesqä imängqenqe, ii yunüä äqunätä piyä qiyänqiyä.’ Auqä, qäukuä iutañä hiqñqe, he hiñüä äqunäpu, iuta iwäsäupñqenqe, näqñqä änguänä ämenäüä. Inäqe Goti Hanjuwä Iqu tänga imäkätñqenqä hiqñqe, he hiñüä äqumbiyi, iuta iuwäsäupñqä iinqe, he maqñquenjqä.

4 He qokä-apäkä tänga äpmeñuwä iquenä, he apäkä qokiqu äväma qanä hiñgi qñqä enqä-panä, quvqä eäpu, Goti Hanjuwä Iqenñi qänaknä miqä-quenjqä. He ‘Si Tquki eäniñqä ämänätquetnä, wäunüä hui imäkiyä’ ändquwäqe, Nyi wäunüä hui mimäkqä imqänä. He

* 16: Makä 8:11-13; Lukä 12:54-56

näqñqä mapñqä hiqñqe, hiñuä-tqä Jona iqu qeyqä” ätukqe. I ätuäqe, qunji äväma äukqe.

Jisasi Iqu, Parisi iquaunqätä, Satyusi iquaunqätä, ätkqenqä†

⁵ Jisasi Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua eqä-huänä-tänä yätäqänqisanqä äukuwi. Iqua qañä äwäpiyänqani, bretqe qäsä äma ppenqe, kñuä hui imäukuwi. ⁶ Inqani, Jisasi Iqu iquauni tiñä ätukqe. “Parisi iquauätä, Satyusi iquauätä, nätmatqä änyuämäuqä iinqe, he manitä ämäwqätäupu äñguänä mimbiyä.”

⁷ Iqu i tquanqpenqä kñuä indqänäpu, quwqä-quwä tiñä ätnquwi. “Ne bretqe äma mapqä iququenqä, i änatqiyä.”

⁸ Qu kukñuä iinä ätnminjuwinqe, Jisasi Iqu näqñqä eä, tii ätukqe. “Hiqä quuvqä heqiyqe, wänqänänäpiyqä. ‘Ne bretqe hmanjqe’ sunqä ätätqänäuä? Nyi bretqenqä maetqä da iqänä. ⁹ He Nyinyqätä, Nyaqä kukñuinqätäni, näqñqä änä mämeqä iquwätanä? Buayä hipa hñgininäni, ämaqä kuapänänä 5,000 äñguwinqe, he hui imäuquwätanä? He qae squmä ämamikuwäwä? ¹⁰ Itanqa buayä hipa hñgi eeqä hñgi hñquaqunäni, ämaqä kuapänänä 4,000 iqua äñguwinqä-pqe, he hui imäuquwätanä? Inqani he qae squmä ämanyuequwäwä? ¹¹ He iininqä maqñqä eänjuwi, ii sunqäwä? Nyi bretqenqä kñuä nyiyqanqi maetqä da iqänä. Nyi Parisi iquauätä, Satyusi iquauätä, nätmatqä änyuämäuqä iinqe, ‘He manitä ämäwqätäupu äñguänä

† 16:4 Makä 8:14-21

mimbiiyā' etqānā" ātukqe. ¹² Qu kukṇuā tā qātā āwipiitanji, nāqṇqā tiinjā āmakuwi. "Iqu nātmatqā bretqā ānyuāmāuqā iinjā mānatqā iqiya. Oeya. Iqu Parisi iquauātā, Satyusi iquauātā, kukṇuinjā ānatqiyā-qe" nāqṇqā āmakuwi.

Pitā iqu, "Jisasi Iqu, Kraisi Iqueyqā" ātkqenqā‡

¹³ Jisasi Iqu anjā-himqā Sisariya-Pilipai-tānjā ingisanqā āwāqetanji, Iqu Iqueqā wāunjuānjā āmotquaminjā iquauji, yatṇqā āwikqe. "Āmaqeūqā Ymeqā Ekqā Iquenyqe, qokā-apāki kṇuā āānā indqānātqāṇuwāwā? Iqu tqukā?"

¹⁴ I tquanṅa iqua kimaṇji, "Hṇqua 'Jonā asnjā-qāyqā iqueqā,' hṇqua 'Laisa iqueqā,' itanṅa hṇqua 'Jārāmai iquṭiyā, hiṇuā-tqā hṇququṭiyā?' ātātqāṇuwiqā" ātukuwi.

¹⁵ Iqua e tquanṅuwāṅga, Iqu "Hiyaqā kṇuā duṇji, Nyi tqunṅā?" ātukqe.

¹⁶ Saimonā Pitā iqu kimaṇji, tii ātukqe. "Si Kraisi, Goti Hanjuwā Iqu ne āminesṇqā atāunjuā ākikqā Iqukiyqā. Si Goti Hānjā Pmeqā-tānjā Iqueqā Ymeqā Iqukiyqā" ātukqe.

¹⁷ Itanji Jisasi Iqu kimaṇji tiinjā ātukqe. "Jona iqueqā ymeqā Saimonā iquki, Goti Hanjuwā Iqu āṅguā ikimākqeṅqā. Āmaqā qua tāutanā hṇqu, kukṇuā tā si māmāktqueṅqā iqueqā. Oeya. Nqā Apiqu Qāukuā Yātu Āpmeṇqā Iqunā si āmāktqueṅqā. ¹⁸ Itanṅa Nyi si tiinjā āktqānā. Si Pitā§ iqukiyqā. Itanṅanji āmaqe, anjā yānjānāqṇqā hikā haqeqi

‡ 16:12 Makā 8:27-30; Lukā 9:18-22 § 16:18 Yoqā Pitā iqueqā quati, ii hikiqā.

ämätätqānuwā-pa, Nyi Nqā ämaqā iquau aquvā ämaqiätmä, hikä tqueqā haqeqi pmuatem-niqeqä. Itanġaŋi äpäkoŋqä iqueqä yāŋänäqŋqe, Nyaqä ämaqā aquvāqŋqä tquaunġi, änä makit-tqiyyä yāniqeqä. ¹⁹ Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqetaŋä qŋqanä hutäuqe, Nyi si ktapm-niqeqä. Nätmatqe, si qua täuŋi pmua imäkqanġtqe, Goti Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu-pqä inä imäkänqiyä. Itanġa nätmatqä qua täuŋi hiŋuinä qunġanġtqe, Goti Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu-pqä asä e imäkänqiyä” ätukqe. ²⁰ Itanġi Jisasi Iqu Iqueqä wäunuänqä ämotquamiŋqä iquaunġi, pmua yāŋänäqŋqä iwimäkätä, tiä ätukqe. “Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu ämaqä miqenqä atäunuä ikqä Kraisi Iqu, Nyi Qäqunjqae, he ämaqeunġi awä mätquä pam-biyä.”

Jisasi Iqu, nätmatqä äwimeniqenqä ätukqenqä (16:21-17:27)

²¹ Inġanġi Jisasi Iqu wäunuänqä ämotquamiŋqä iquaunġi kukŋuä tiŋä tuätŋqä ätipäqäkqe. “Nyi Jerusälemä iunqä umqe. Iqinġi, ämaqe u miqä iquatä, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqenqä näqŋqä iquatänġi, qu hanä-iqä naqänänä ändapäpu, Nyi pizqä bäkpnuwiqä. Iwä hea hŋquaqu-hŋque ae äpäwqanġanġi, Goti Hanjuwä Iqu Nyi anġi änyivauqumuatäniqeqä.”

²² Pitä iqu kukŋuä tä qätä äwiyäqe, Jisasi Ique maŋitä ätuma äwäqe, Ique äkasuwä tuätŋqä

ätipäqäkqe. “Naqä Iquki, oeyä! Nätmatqä tä, Si mäkimēqä inqiyä!” ätukqe.

²³ Itañi Jisasi Iqu hiqumuanä äwiyäqe, Pitä iquenī tiñä qe ätukqe. “Setänä iquki, wawiyä! Si hikä hänaqä iu äknänä, Nyi quanñä päknmqä nyimäkñä-panä iqukiyqä. Si qänakñäñi, Goti Hanjuwä Iqueqä kñuä indqänqä iunä miqä itnä, ämaqeüqä kñuä iunä inyä” ätukqe.

²⁴ Inğanī Iqu Iqueqä wäunuanñqä ämotquamiñqä iquau tii ätukqe. “Ämaqä hñqu Nyi qänaknä nyivändätñqä wiñganñgutqe, iqueqä äwiñqä eeqänäñi, kiuä mäñdi äkittqänätä, iqueqä zä-huätatä hunqe ämetä, Nyi qänaki nyivändänä. ²⁵ Ii tiñiqä. Ämaqä hñqu, iqueqä häñä-pmeqe a yänänäqñqä äkiqätmitätqe, qui imäknäñiqeqä. Inäqe ämaqä hñqu, Nyinyqä kñuä indqänätä, iqueqä häñä-pmeqe ävquatämämitätqe, iqu häñä pmetäñiqeqä. ²⁶ Itanğa ämaqä hñqu nätmatqä qua täunī eeqänä ämetä, iqueqä häñä-pmeqe qui imäkñganñgutqe, iqueqä nätmatqä eeqänänä iñi, yätamakqä äänä väñiqiyä? Itanğa ämaqä hñqu, iqueqä häñä-pmeqe anğumä metñqe, squä di väñiqiyä? ²⁷ Nyi iñä etqäqe, kiqä quati tiñiqä. Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu Kaniqueqä yänänäqñqe ämetä, Iqueqä enätqä iquatä quvepäñiqeqä. Itanğa Iqu ämaqä eeqänänä iunī, qu suqä imäkmitpñqe, kimañi inğa väñiqeqä. ²⁸ Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä täqi pämä ätqäunuwä hñqua, mapakonñqä änä yqänä pmetanğuwänğanī, Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu, ämiqä naqä enqä-

panjä-qu pqaŋgi qumbnuwiqä” ätukqe.

17

*Jisasi Iqueqä huiwi, huitañä inqenqä**

¹ Hiunji 6 ae äpawqanani, Jisasi Iqu, Pitä ique, Jemisi ique, itaŋga kängua Jonä ique itmeqe, qoqonä quäuqä hŋquenqä ätuma ekqe. Iqini iquauqä-quwänä äpmaminuwi. ² Iquauqä hiñuä iqisani, Jisasi Iqueqä huiwi huitañä änyätä, Iqueqä hipenui mäptqä enqä-panä ätätä, qäki qäpaiqänänä imänätä we äuŋqe. ³ Iunä äqunänunä tpu ikuwi, Jisasi Iqutäni, Mosisi iqutä, Laisa iqutä, anä ätqäunya kukñuä tätqätanğa äqunquwi.

⁴ Ii äqunäpiyinqä, Pitä iqu, Jisasi Iquenji tiinjä ätukqe. “Naqä Iqukiyä. Ne täqi äpmenque, ii äŋguänänjiqä. Inji Si äkinganqutqe, nyi ittänjä anjä hŋquaqui-hŋque mätmqänä. Hŋqu Tqäuä. Hŋqu Mosisi iqueqäuä. Itaŋga hŋqu Laisa iqueqäuä” ätukqe.

⁵ Pitä iqu kukñuä änä tätqätanğa, qaquvqä wenyä-huŋqä hŋqu iquauñi qe äpatqäkqe. Itani qaquvqä iqueqä yäpä imdani, manjä hŋqu tiinjä ätukqe. “Tqu Nqä Ymeqä Nyi kuapanä änyinätŋqä Iqueyqä. Iquenyqe, Nyi aquvänä kinjä itqänänä. He Iqueqä kukñui qätä wipŋqe qä” ätukqe. ⁶ Iqueqä ämaqä iqua kukñuä tä qätä äwipiyi, qu zä kiñä wiŋanği qonä äusäukipu, hipenui qua bu ekuwi. ⁷ Itani Jisasi Iqu iqua-tänjä qäqiqi äquvepäqe, iquauñi itmaqiyätä, tii ätukqe. “He zä miqä pambiyä. Pämä tqäpiyä.”

* 17: Makä 9:2-13; Lukä 9:28-36

⁸ Qu ätkimbu hiñuä ämäqun̄guwi, ämaqä huizi iquaqu aan̄qä etan̄gi, Jisasi Iqu Iqueqä-kiauänä tqäutan̄gi äqun̄guwi.

⁹ Itan̄ga qu qoqon̄ä yätuta äpäwipiyän̄gani, Jisasi Iqu iquaun̄i yan̄änäqñqä tiin̄ä ätukqe. “Nätmatqä he hiñuä äqun̄än̄uwiñqe, ämaqä hñque mätquä pambiyä. Ämaqueuqä Ymeqä Ekqä Iqu, qua äptepqetan̄i ävämetä, an̄gumä ävauqan̄gutqän̄gan̄qäuä” ätukqe.

¹⁰ I tquan̄ga, iqua Iquen̄i yatñqä tiin̄ä äwikuwi. “Laisa iqu tan̄ganä quvepñan̄gi äqun̄än̄unä. In̄i ämaqä kukñuä-suqen̄qä näqñqä iqua tiin̄i, sun̄qä ätätqän̄uwäwä? ‘Laisa iqu Kraisi Iquen̄i hiñuiqä wimeñqiyäqeuä.’ ”

¹¹ Iqu kiman̄i, tii ätukqe. “Qu qäyunä ätätqän̄uwiqä. Laisa iqu äpätä, nätmatqä eeqän̄än̄i an̄gumä jänä imäkän̄qiyä. ¹² Itan̄gi Nyi tiin̄ä hitmqeqä. Laisa iqu ae äquvepkqeqä. Itan̄ga ämaqä iqua qu iquenyqä maqñqä eäpu, iquauqä äwiñqä dunä imäkäpu, suqä huitan̄ä-huitan̄ä itquamin̄uwiqä. Itan̄gi Ämaqueuqä Ymeqä Ekqä Iqu, iquauqä huiqä iutan̄i, asä iin̄ä men̄qiyä” ätukqe. ¹³ Iqu iin̄ä tquan̄gqen̄qe, iqua näqñqä tiin̄ä ämakuwi. “Tä, Jonä asñä-qäyqä iquenyqä ätqiyä.”

Jisasi Iqu, ymeqä dn̄ä quvqä-tän̄ä hñque äñguä iwimäkkqen̄qä†

¹⁴ Iqua qoqon̄ä yätuta äquveppiyyi, qokä-apäkä kuapan̄ä imänätan̄guwä iu äwimakuwi. In̄gani ämaqä hñqu Jisasi Iquen̄qä äpäqe, qon̄ä

† **17:13** Makä 9:14-29; Lukä 9:37-43a

äusäuepätä tii ätukqe. ¹⁵ “Naqä Iqukiyä. Nyaqä ymeqä qokä iqu ppqä-tänjä etanji, Si iquenyqä qeqä äkimänänä. Iqu tä iu äpäknätä, ä eqä iu äpäknätä, qui kuapänä imäknätŋeqä. ¹⁶ Itanğa nyi iqueni, Tqä wäunjuänqä ämotquetqänjä iquaunqä ätuma äpqä-qe, iqua iqueni, änguä mimäkqä iquwiqä” ätukqe.

¹⁷ Kimanji, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä tänğa äpmejuwä iquenä, he quuvqä maeqiyqä itqänjuwiqä. Hiqä knuä indqänqetä, suqetäni, jänä hmanjqä. Nyi hesä anäni, squänğanqä pmamqäwä? Ä, hesanji hanjä-iqä squänğanqä meqämqäwä? Ymeqä iqueni, ätuma bpiyä” ätukqe. ¹⁸ Itanji Jisasi Iqu dnä quvqä ique äkasuwä tqanğa, dnä quvqä iqu ymeqä iqueni ävämeqanğa, maqänänji ymeqä iqu änguä qe imänqge.

¹⁹ Qänaknji wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, Jisasi Ique äwimepu, yatnqä tiinjä äwikuwi. “Ne dnä quvqä ique huätä mämamäuqe, äänä hitanjikä?”

²⁰⁻²¹ Iqu kimanji tiinjä ätukqe. “Hiqä quuvqä heqiyqe, aanä wänqänänjapu etanji, he iinjä änä mimäkqä ipnqäuä. Nyi naqä-qakuä hitmeqä. Hiqä quuvqä heqiyqe, zä-guawä[‡] piikä wänqä isua enqä-panjä etanqutqe, he qoqonjä tqueni, ‘Täqisanji, näniñqä uvä’ tqanqguwänğanji, iqu äwänqiyä. He eeqänänjä

[‡] **17:20-21** Jisasi Iqu zä-guawä matqä ikqe. Iqu zä huizinqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä.

inji, qeiqinyä imäkpnqäüä.”§

*Jisasi Iqu, nätmatqä äwimениqenqä anji ätukqenqä**

²² Jisasi Iqutä wäunüänqä ämotquamingqä iquatä, qua naqä Galili iu aquvä äqämbiyi, Iqu iquaunji tiinjä ätukqe. “Hea hatnjä mäpäwqanğa, qu Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueni ämaqä iquauqä hipa iu wipnqäüä. ²³ Itanji iqua Iqueni pizqä päkpnqäüä. Ga hiunji hnquaqui-hnquenjä iunji, Goti Hanjuwä Iqu Ique anğumä vauqumu-atänqiyä.” Iqua qätä iinjä äwipiyyi, äwqä hanjä kiinjä qe äwikqe.

Hiqäva-imäkkä anijqä mbqä vqenqä

²⁴ Qänaknji iqua äwäpu, anjä-himqä Kapänamä iu ätimäukuwi. Iqini Goti Iqueqä hiqäva-imäkkä anjä Jerusälemä iu ämätnänqä iinqe, mbqä motauqä hnqua, Pitä iquenyqä äpäpu, yatnqä tiinjä äwikuwi. “Hiqä Ämetqueqä Iqu, hiqäva-imäkkä anijqe, mbqä ävätnqätanä, ä mäwqä itnqätanä?”

²⁵ Pitä iqu “Nnqä. Iqu ävätnqeqä” ätukqe.

Itanji iqu anjä yäpä yängisa äpaquväqe, kuknuä hui matqänğa, Jisasi Iqu yatnqä tii äwikqe. “Saimonä iquki, si knuä äänä kiyqiyä? Ämaqä ämiqä qua täutanjä iqua, mbqä huitanjä-huitanji, tquesa ämotautqänuwäwä?”

§ **17:20-21** Ämaqä näqnqä-tänjä hnqua, “Matiu iqu kuknuä hui inä äqäkqeqä” knuä indqänätqänä. Kuknui tiinjäqä. “Dnjä quvqä tiinjä iqua huätä dowatqe, Goti Iquenyqä tääqä ätätnä, buayä manqä itnä dutanjqä.” * **17:20-21** Makä 9:30-32; Lukä 9:43b-45

Iquauqä ymeqä iquautatanä, ä ämaqä hñquau-mändatanä?”

²⁶ Kimañi iqu, “Ämaqä huizi iquaiqä” ätukqe.

I tquanga, Jisasi Iqu iqueni tiinjä ätukqe. “Iinjitanj, ämaqä miqä iquauqä ymeqä iqua mäwqä itqänuwä-pa, Goti Iqu Iqueqä ymeqä-quauta mämotauqä yänä. ²⁷ Li qäyä etanqqä-qe, ne iquau äwqä äkasuwä iwimäkkä iinjqe, si äwätinä, eqä-huänjä iunji hämapäkänqä guä quvâyä. Hämapäkä kiñganä äpiñä iqueni, si iqueqä mañi a hutamäkätinä, mbqä hñqu yäpä injisa witanji qundñqinyä. Si mbqä iqu ämetnä, Goti Iqueqä hiqäva-imäkkä aninjqe, yeqä-yeuänqä iquau wisñqeä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Iqunä miqeunqanqä ätkqenqä (18:1-20:34)

18

*Yoqä naqä, tqukua mapnuwänqe?**

¹ Inğanj wäunjuänqä ämotquaminqä iqua Jisasi Ique äwimepu, yatñqä tii äwikuwi. “Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqeu äpmeñuwä iquautanj, huizi iquau mipñqe, yoqä naqä tqukua mapnuwänqäwä?”

²⁻³ I tquanguwänqä, Iqu ymeqä hmbi tääqä ätuätumeqe, iquauqä awä iqi pämä ämatqätetä, tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuänä etmqänä. He hiqä kñuä äkunmäknäpu, ymeqä täpu enqä-pa matimäuqä iqanqppqe, he Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqeunji, mäpaquvqä

* **18:** Makä 9:33-37; Lukä 9:46-48

ipnuwiqä. ⁴ Ämaqä hñqu iqueqä-kiuä mändi äkittqänätä, ymeqä täpu enqä-pa ätimäutqe, iqu yoqä naqä ämetä, Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqeunji, huizi iquau ämäwqätäunqiyä.

⁵ Ämaqä hñqu Nyinyqä knuä indqänätä, ymeqä täpu enqä-panä tiinjä hmbi itmetä, äñguänä iwimäkätqe, iqu Nyi-pqe asä iinjä nyimäkqiyä.

⁶ Ymeqä Nyinyqä quuvqä eqiyätñqä täutañä hmbu, ämaqä hñqueuä suqä imäkqanqqä du hiñuä äqunätä, asä iinjä imäkätä quannä päknqanqutqe, ämaqä iquenji, hanä-iqä naqänänji wimenä. Ämaqä hñqua hikä naqänänjä hñqu ämepu, iqueqä hiiñuä-qo iu guä äkiqiyepu, eqä-huänjä bu tnämäueqanqppqe, ii hanä-iqä wänqäpiyqä. Hanä-iqä ique wimeniqä iqu, tquenji aanä naqänänjä ämäwqätäunä.

Quuvqä heqiyqä qui mimäkqenqä†

⁷ Oänä, ämaqä qua täutañä eeqänänjä iquenä. Naqä-qakuiqä. Ämaqe, qu suqä quvqä du quannä päkmbñqenqe, nätmätqä huitañä-huitañi wimenä. Inäqe, ämaqä suqä quvqä iinjä iqua äma äpätqä iqu, hanä-iqä naqänänjä meniqeä. ⁸ Tqä hipainjä-qe, yukinjä-qe suqä quvqenqä äkiyqiyämeqanqutqe, huätä ätävätnä bi tnämävä. Si iinjä imäkqanqutqe, tqä huiwitanjä hmbu yuuwä ätänätqä-qe, si suqä quvqä iinjä mimäkqä injä-qae, hanjä-pmeqe ämatñqinyä. Si iinjä mimäkqä iqanqutqe, huiwä yuuwä matänqä-qe, qu si tä maisquä injä iu ktnämäupnuwiqä. Huiwä hmbi yuuwä täñqe,

† 18:6 Makä 9:42-48

hanjä-iqä ii, wänqäpiyqä. Tä dunqä uwqe, hanjä-iqä naqänänjiqä. ⁹ Tqä hiñui suqä quvqenqä äkiyqiyämeqanqutqe, huätä ätqoätinä bi tnämävä. Si iinjä imäkqanqutqe, hiñuä hñqunä äqännä, hñjä-pmeqe ämatñqinyä. Si iinjä mimäkqä iqanqutqe, hiñuä hñquaqu yqänä qänätanqnä, qu si tä maisquä injä iu ktnämäupnuwiqä. Hiñuä hñqunä qñqe, hanjä-iqä ii, wänqäpiyqä. Tä dunqä uwqe, hanjä-iqä naqänänjiqä.

¹⁰⁻¹¹ Ymeqä wänqä isuauä awä iqisanä hm-binyqe, 'Ipu nätmätqä hiñginäwanqeqä' kñuä miqä pambiyä. Kñuä iquenyqe, he äñguänä wimasipiyä. Nyi he tii hitmqeqä. Ynaunjqä qäukuä yätunä ymeqä tquau ämitqänjuwä iqua, qu Nqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqueqä hiñuä iqi ätqäunäu."‡

Kukñuä ktqä, sipsipqä imatñqenqäS

¹² "He kñuä äänä heyqiyä? Ämaqä hñqu sipsipqä kuapänänjä 100 täñä-qu emitätqe, ga iquautanä hñqu imatnätqe, iqu qävqä miqä in-iqiyä? Oeyä. Iqu kuapänänjä 99 iquau qoqonjä iu äpmuatemä äwätä, imatnätqä iquenyqä qävqä yäkiñqiyä. ¹³ Nyi naqä-qakuänänjä etqänä. Iqu sipsipqä kuapänänjä 99 mimatñqä iquaunqe yeeqä itäqä-qe, sipsipqä kiuänänjä imatnätqä iqueni, anqi itmetqe, inqani iqueqä yeeqä iñqe,

‡ **18:10-11** Ämaqä näqñqä-tänjä hñqua, "Matiu iqu kukñuä hui inä äqäkqeqä" kñuä indqänätqänjä. Kukñui tiñjiqä. "Ti tiñjiqä. Ämaquqä Ymeqä Ekqä Iqu ämaqä qui imäkmbñqä iqanquwä iquau hänä iqumuatätñqä äpqqeqä." **S 18:10-11** Lukä 15:3-7

aanä naqänänjä yäniqeqä. ¹⁴ Asä iinj, hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu, ymeqä isua enqä-panä hmbu imatnätä qui imäknätñqe mäwinqä inä” ätukqe.

Tqä quuvqä anä heqiyqä iqu, si quvqä ikitqueqä iinjä

¹⁵ I ätuätäqängani, Iqu kukñuä hui-pqe inä ätukqe. “Tqä quuvqä anä heqiyqä iqu si quvqä ikitqueqangutqe, si iquenyqä äwätinä, qeeqä-qeuänä äpmanyä, iqueqä suqä imäkätqenqä kukñuä ätäsinyä, kukñuä jänä imäkiyänqä yamwiqä inyqä. Iqu saqä kukñui qätä kiyqangutqe, si tqä näueqä iqueni angumä itmenyä. ¹⁶ Iqu saqä kukñui qätä makiyqä iqangutqe, si Goti Hanjuwä Iqu kukñuä ätkqä-pa qänaknä itnä, ämaqä hñqunänjä-qe, hñquaquinjä-qe itmetnä, iqutä kukñuä anä tññeqä. Goti Iqu tii ätkqe. ‘Ämaqä hñquaquinjä-qe, hñquaqui-hñquenjä-qe kukñuä asänänjä dinä tqangppqe, he qätä iunä wiyqäpnä.’* ¹⁷ Itanji iqu iquauqä kukñui qätä mawiyqä iqangutqe, si ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä yoenqä aquvä äqänätqänjuwä iquauñi, iqueqä suqenqä tutñeqä. Itanji iqu iquau-pqe qätä mäwiyqä iqangutqe, suqä si ämaqä quuvqä maeqiyqä iquautä, mbqä motauqä iquautä, itquetqänjä-pa, ga si ique-pqe asä inä itquatñeqä.

¹⁸ Nyi naqä-qakuänänjä tii etmqänä. Nätmatqe he qua täunji pmua imäkqangppqe,

* **18:16** Kukñuä-suqä 19:15

Goti Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu-pqä inä imäkänqiyä. Itanğa nätmatqä qua täunji hiñuinä qunğanpçe, Goti Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu-pqä asä e imäkänqiyä.

¹⁹⁻²⁰ Itanğa Nyi kuknuä hui inä hitmqeqä. Ämaqä hñquaquñä-qe, hñquaqui-hñquenä-qe Nyaqä yoqenqä aquvä qänğanpçe, Nyi iquatä anä pmamqänä. Iiñiñqe, ämaqä hesañä qua täutanä hñquaqu, iquaquiyqä knui nätmatqä hñquenyqä naqä-hñqunä indqänäsinyä tääqä siyqe, Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu ävänqiyä” ätukqe.

Kuknuä ktqä, wäunuä-wiyqä hñqu, hñquququenyqä huäqä mäwunqä ikqenqä

²¹ Inğanj Pitä iqu Jisasi Iqu-tänä qäqiqi äpäqe, yatnqä tii äwikqe. “Naqä Iquki, nqä näueqä hñqu suqä quvqä indqueqanğutqe, iqueqä suqä quvqenqe, nyi äwqä hanjui, squmä änä imäknmniñqäwä? Hipa hñginj eeqä hñginj hñquaquñj, ii änguätanä?”

²² I tqanğa kimanj, tii ätukqe. “Suqä quvqenqä äwqä hanuä imäkñqenqe, Nyi hipa hñginj eeqä eäqe, hñginj hñquaquñä iunqe, maktqä da iqänä. Si suqä quvqenqä äwqä hanjui imäkñga-imäkñga äwätinä, aañä kuapänänj 490 iunj ämäwqätäutñqe.

²³ Nyi e äktqe, Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, kuknuä ktqä tiñj etanğiyqä. Ämiqä naqä hñqu, iqueqä wäunuä-wiyqä iqua mbqä hiñginäwa ämequwi, anğj wipnqä winyänqiyä.

²⁴ Iqu anğj metnqä ipäqiyqanğanj, qu wäunuä-wiyqä hñque iquenyqä ätuma ppñqäwä. Iqueqä

hinginäwa meqe, mbqä aanä kuapänänä 10,000,000 kinaiqä. ²⁵ Inäqe, iqu kima vätnqe hma etanğutqe, ämiqä iqu tii tuänqiyä. 'He ämaqä tqesä, iqueqä ymeqä-apäkä iutä, iqueuä nätmatqä eeqänänä-pqe, ämaqä hñqua mbqä ipñqä qäsä ätuma upuiyä. Inñ, imbqua ämaqä iquauqä wäunüä-wiyqä hinginğqä hipñqänänä. Itanğa he mbqä kimañi, iuta mapñqänänä.' ²⁶ Wäunüä-wiyqä iqu kukñuä tä qätä äwiyäqe, iqu ämiqä iqu-tänğä qäqiqi äpäknätä, qonğä äuktäuä, tii tuänqiyä. 'Yäa, si nyinyqä huäqä kunğanğuti, hiñuä äqännä pmayä. Itanğa nyi si hinginäwa ämäktaukqe, kimañi äktapmqänä.' ²⁷ Itañi ämiqä naqä iqu iquenyqä huäqä wunğanği, iquenñi ävquatawatätä, iqueqä hinginäwa ämaminğqä-pqe, pipa iunñi, yoqe huätä kutänqiyä.

²⁸ Itañi wäunüä-wiyqä iqu yäpaqä mänğisa äpäwäqe, iqueqä wäunüä anä isinyä 10 kina hinginäwa ämotaukqä hñque wimenqiyä. Iqu ique a äkiqätätä, hiñuä-qo iu a äkiyamäkätä, tii tuänqiyä. 'Si hinginäwa ämakñä eeqänänñi, tänğa maqä dapiyä!' ²⁹ Iutañi wäunüä anä imisiyqä iqu quannä äpäknätä, 'Yäa, nyinyqä huäqä kunğanğuti, hiñuä äqännä pmayä' tuänqiyä. 'Nyi si hinginäwa ämäktaukqe, kima ktapmqänä.' ³⁰ I tqanğañi, kiñganänğä iqu iinğñqe mäwiñğanği, 'Oeyqä' ätuätä, iquenñi guä pmuateqä anğ iunğä ätuma wänqiyä. Iqueqä hinginäwa ämotaukqe, kimañi qäyunä äyä hiqanğanğqe, iu yqänä pmetänqiyä.

³¹ Ämaqä wäunüä anä imipqä huizi iqua,

ämaqä iqu i imäkqanġi äqumbiyi, qu äwqä hanä wiŋganġuti äwäpu, iquauqä ämiqä naqä ique, suqä e timäuqanġi äqumbqenqä tupnqäuä. ³² Inġanġi ämiqä naqä iqu, iquenġi tääqä ätuätumetä, tiinjä tuänqiyä. ‘Si wäunjuä imäkqä ququvqä-qukiyqä. Kiŋganänġi si zääqä dqanġnä, tqä hiŋginäwa naqänänġä ämändaukġi, nyi pipa iunġi huätä äyä äkuteqeqä. ³³ Nyi sinyqä huäqä änuŋqeqä. Inġi sunqäwä? Si tqä wäunjuä anä imäkqä iquenyqä huäqä makunqä iqueuä’ tuänqiyä. ³⁴ Itanġi iqu äwqä tnänġä wiŋganġuti, ämaqä tänjä-hunqä vqä iquauqä hipa iu väniqeqä. Iqueqä hiŋginäwa ämotaukqe, kimanġi qäyunä äyä hiqanġanqä, iu yqänä pmetänqiyä.

³⁵ He hiqä näueqä hġqu suqä quvqä etqueqanġanġi, iqueqä suqä quvqenqä äwqä hanjuä mimäkġqä iqanġpqe, Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu-pqe, ämiqä iqu iqä-pa iinjä emäkänqiyä” ätukqe.

19

*Suqä, apäkä huätä dowatqenqä**

¹ Jisasi Iqu kukġuä tä qäpu ätuäqetanġi, Iqu qua Galili iunġi äväma, qua Jutiya eqä Jotänä ique yätäqä näŋgisaŋqä äukqe. ² Itanġi ämaqä aanġä kuapänänġä, Iquenġi qänaki äwivändkuwi. Itanġa iqinjä, Iqu iquauqä yaqe äŋguä iwimäkminqe.

³ Itanġanġi Parisi hġqua Ique äwimepu, “Iqu kukġuä quvqä hui natqanġutqe, Ique kukġuä

* **19:** Matiu 5:31-32; Makä 10:1-12; Lukä 16:18

mitquanqä” kñuä ämapu, yatñqä tiinjä äwikuwi. “Ämaqä hñqu iqueqä äwinqetanä apäki huätä dowatqe, näyaqä suqä iunji, äñguätanä, quvqätanä?”

⁴ Kimañi, Iqu tii ätukqe. “He Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänänqe, kukñuä tiinji a matäuqä itqänuwätanä? Kinğanäñi, *Goti Nätmatqä Eeqänänjä Imäkqä Iqu, ämaqe imäkätäqänğanji, Iqu qokätä apäkätä imäkkqeqä.*[†] ⁵ Iinjä imäkätäqetanji, tiinjä ätkqeqä. ‘Qokä hñqu, kandä-känatä ävämetä, iqueqä apäkisä guä ämänyinyä, huiwä naqä-hñqunä änyinyä pmeqänqeqä.’[‡] ⁶ Goti Hanjuwä Iqu iinjä ätkqenqä, qäyaqu huiwi hñquaqu minqä, hñqunä änyinyä pmesiyänqeqä. Iinjä etanji nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu naqä hñqunä ämamonyetqe, ii ämaqä hñqu mandumakqñqeqä” ätukqe.

⁷ E tquanğa, Parisi iqua Iquenji, yatñqä änyähänjä hñqu tiinjä äwikuwi. “Inji, Mosisi iqu suqä tiinji, änäänqä änätapkqäwä? Iqu suqe, ‘Ämaqä hñqu huätä dowatqä tuwanuä äqiyätä, apäki ävätä, ii huätä dowatätñqe qä’ ätätä änätapkqe qä.”

⁸ I tquanğuwänğa, Iqu kimañi tii ätukqe. “He ämaqä hñgisanä iquendanji, Mosisi iqu apäkä huätä qäyä dowatpñqä hinjuinä eqänğqe qä. Injqe kinğanäñi suqä täutanji maeqä iminqe.

⁹ Nyi tiinjä hitmqeqä. Ämaqä hñqueqä apäki, ii ämaqä hñqutä miqä imitätqä, iyyqä qokiqu iinji hinji huätä ändowatätä, apäkä hui-mända

[†] 19:4 Ipäqäqä 1:27 [‡] 19:5 Ipäqäqä 2:24

ämetqe, iqu suqä huiwä yanä ikiqe, imäkqiyä” ätukqe.

¹⁰ Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, qu kuknuä tä qätä äwipiyi, Iqueni tiinjä ätukuwi. “Täukueqä! Ämaqä hñqu Si ätnä täunji qänaknä itä, iqueqä apäkitä anä äpmamitätqe, iqu hanä-iqä naqänänjä ämattqiyenänqiyä. Suqä apäkä mämeqä iqe, ämäwqätäuänä.”

¹¹ Itanğa Iqu tiinjä ätukqe. “Kuknuä ii meqe, ämaqä eeqänänjä iuqä hmanjqä. Oeyqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu yanänäqñqä ävqä iquanä mapñqäuä. ¹² Ämaqä kuknuä ii ämetqä iqu, änguä menqiyä. Nyi e ätqäqe, ii tiinjä. Ämaqä hñqua, känai ämikqänqatqä huiwi qui imäknätä, apäkä mämeqä ipñqäuä. Ämaqä hñqua, hñqua-mända ya äyitqätanğä, iqua apäkä mämeqä ipñqäuä. Itanğa hñqua, Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqeunqä kñuä indqänäpu, quwqä-quwä pmua imäknäpu, apäkä mämeqä ipñqäuä” ätukqe.

Jisasi Iqu, ymeqä isuau hipa haqeqi äwikqenqäS

¹³ Inğanji ämaqe, Jisasi Iqu ymeqä isuau hipa haqeqi äwiyätä, Goti Hanjuwä Iqu änguä wimäkätñqä tääqä tuätñqä wiñganği, quwqä ymeqä isuau ätuma äpkuwi. Inäqe, wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, “Ymeqe, ätuma mapqä pambiyä” ätukuwi.

¹⁴ I tquanğuwänğa, Iqu “He ‘oeyä’ mätquä pambiyä. Isua änyimapñqä qäyä äppiyä.

Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeunĭ, ymeqä täsua enqä-panä iinjä isuaueqä.”¹⁵ Itanĭ Iqu ymeqä isuau äŋguä iwimäkätŋqä, hipa haqeĭ äwiyäqetani, iqinĭ äväma äukqe.

*Hikŋä mbqä kuapä-tänä hŋqu, Jisasi Iqutä kukŋuä ätkiyinqä**

¹⁶ Hea hŋquenĭ, hikŋä hŋqu Jisasi Iquenyqä äpätä, tii ätukqe. “Näqŋqä-vqä Iqukiyä. Nyi hänä hea ique-ique pmeqä mamqe, suqä äŋgui äänä imqäwä?”

¹⁷ I tquanga, Iqu iquenĭ tiinjä ätukqe. “Si suqä äŋguinqä suŋqä yatŋqä änyinyä? Äŋguänäni, Goti Hanjuwä Iqu kiqä-kiuänänjqä. Inäqe si hänä hea ique-ique pmeqe matŋqä kinŋanŋutqe, si Goti Hanjuwä Iqueqä suqeunĭ qänaknä isŋqeĭ” ätukqe.

¹⁸ Inŋani ämaqä iqu yatŋqä tii inä äwikqe. “Si suqe, äkitaninqä tnyä?”

Kimani, Iqu “Suqä tiinjä ätnänqä iquanqä ätqänä” ätukqe.

“Si ämaqä pizqä mapäsqä panä. Qokä-apäkä ämaŋqe, huizitä huiwi yanä mikiqä panä. Quwä mämeqä panä. Kukŋuä jänä imäkqä iquenĭ, quanŋä mätquä panä.¹⁹ Tnaqä-tnunŋuau yäpä iqi qänaknä iqätŋqe.† Itanŋa tqä-täunqä äkinyätŋqä-panĭ, ämaqä si-tänä qäqiqinĭ iquaunŋe, asä ii kinyätŋqeĭ.”‡

* **19:15** Makä 10:17-31; Lukä 18:18-30 † **19:19** Anŋumä Itmakqä 20:12-16; Kukŋuä-suqä 5:16-20 ‡ **19:19** Hiqäva-imäkqä 19:18

²⁰ Jisasi Iqu i tquanğa, hikñä iqu tiinjä ätukqe. “Suqä eeqänänjä täunji, nyi qänaknä itñqeçä. Ga nyi äwanji, nätmätqä äkinçä itqänänä?”

²¹ Itanji Jisasi Iqu iqueni tiinjä qe ätukqe. “Si jänänänjukui hisñqä kinçanğutqe, tqä nätmätqä eeqänänji, ämaqä hñqua mbqä ipñqä äma äwätinä, iuta mbqä ämatqe, ämaqä nätmätqä maeqä iquau yanjä wisñqeçä. Si iinjä imäkqanğtqe, qäukuä yätutanjä nätmätqä anğuanänjä-tänjukui hisñqinyä. Ga si Nyi qänaki nyivändiyä” ätukqe. ²² Hikñä iqu kukñuä ii qätä äwiyäqe, nätmätqä kuapänänjä-tänju etanği, iqueqä äwqä imdanji hanjä-iqä ämeqe, äväma äukqe.

²³ Iqu ae äväma uwqanğa, Jisasi Iqu Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquauñi, tiinjä ätukqe. “Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä mbqä kuapä-tänjä iqua, Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqä iu paqupñqe, qeiqinyä manä, yanänäqñqeutanä paqupnuwi. ²⁴ Nyi he anğumä etqänä. Kametqä hñqu, qäkä guä ktäpiqä yanjä hovqä iu wätñqe, iqu yanänäqñqeutanä wänä. Inäqe, ämaqä mbqä kuapä-tänjä iqua, Goti Iqueqä miqeunqä paqupñqä yanänäqñqe, kametqä iqueqeunji ämäwqätäunä.”

²⁵ Wäunjuänqä ämotquaminqä iqua kukñuä ii qätä äwipiyyi, qu yäunjuä naqänänjä ipu, tii ätkuwi. “Mbqä kuapä-tänjä iqua yanänäqñqeuta paqupñqä etanğutqe, ämaqä qui imäknätqanuwitani, hänjä hea ique-ique pmeqe, tqu meniçiyä?”

²⁶ Itani Jisasi Iqu iquauŋi hiŋuä jänä äqunä, tii ätukqe. “Ämaqe, iŋi änä mimäqkä iqanŋpqaqe, Goti Hanjuwä Iqu nätmataqä eeqänänjä imäkätŋqe, Yänänäqŋqä-tänueqä.”

²⁷ Inŋani, Pitä iqu kimaŋi, tiŋjä ätukqe. “Nenyänqe äänä etaŋgiwä? Ne nätmataqä eeqänänjä ävämaŋi, Si qänaki äyä äkivändänjunä. Inji ne nätmataqe, äkitani metuŋquäwä?”

²⁸ Itani Jisasi Iqu iquauŋi tiŋjä ätukqe. “Nyi naqä-qakuänänjä etqänä. Hea nätmataqä eeqänänjä änyä-hänjä ätimäutqanŋani, Ämaqeuaqä Ymeqä Ekqä Iqu yoqä naqä-tänjä-qu eätä, zä-hawä aanjä anŋuanänjä iu pmeniqeqä. Inŋani he ämaqä Nyi qänaki änyivändänjuwä iquenä-pqe, zä-hawä anŋuanänjä huizi 12 iu äpmapu, Israitqä iquauqä hueqä-himqä 12 iquau mipnuwänŋeqä. ²⁹ Itanŋa qokä-apäkä Nyaqä yoqenqä kŋuä indqänäpu, quwqä anjä iutä, käta-känŋuäkautä, känanyi-känapqautä, kanuŋuautä, kánaqautä, ymeqä iquautä, qua itä, ävämapqä iqua, qu eeqänänjä, kuapänä 100 inä ämepu, hänjä hea ique-ique pmeqe, ämapnuwiqä. ³⁰ Ämaqä tänŋa yoqä-tänjä äpmejuwä iutani, kuapänänjä hŋqua qänaki pmapnuwiqä. Itanŋa ämaqä tänŋa yoqä maeqä äpmejuwä iutani, kuapänänjä hŋqua yoqä-tänjä pmapnuwiqä” ätukqe.

20

Kukŋuä ktqä, ämaqä wainqä wäunjuä iu ipnuwänŋqä ünŋä

1 “Nyi kuknuä ämaqä yoqä-tänä pmapnuwä iquaunqä i etqe, ii tiinjä etanji. Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, tiinjä enqä-paniqä. Ämaqä hñqu qua kanä eä, zinüä quaesqännga 6 klok-iunji ämaqä hñquau, iqueqä wainqä wäunuä iu wipñqä, itmewänqiyä. ² Ämaqä wäunuä imipqä iqua, ‘Ne hiunji tqe wäunuä itanä, mbqä huätäkñqä metunqueqä’ tquanquwännga, ämaqä naqä iqu iquaunji, iqueqä wainqä wäunuä iunqä dowatänqiyä. ³⁻⁴ Hiunji zinuitänji 9 klokñga, iqu äwätä, ämaqä hñqua ququawä aquväqñqä iu hñginäwa tqäutangä äqunäqe, tiinjä tuänqiyä. ‘He-pqe äwäpu, nyaqä wainqä wäunuä iu wäunuä iqanppqe, nyi mbqe, qäyunä etapmqänä.’ ⁵ I tquannga, qu upñqäüä. Hiunji quemisqä 12 klokñgatä, äwiyqä 3 klokñgatä, ämaqä naqä iqu ququawä aquväqñqä iunqä anji äwätä, suqä asitanjinä imäkänqiyä.

⁶ Itanji heatqä awiyqä 5 klokiunji, iqu äwätä, ämaqä huizi iquau-pqe, hñginäwa pämä tqäutangä äqunäqe, yatñqä tiinjä vänqiyä. ‘Äänä etanjikä? He hiunji tquenji, wäunuä maeqä hñgi, sunqä tqäunäüä?’ ⁷ Qu kimanji, ‘Ämaqä hñqu, ne wäunuä mänätapqä iqe qä’ tupñqäüä. Itanji iqu iquaunji, ‘He-pqe äwäpu, nyaqä wainqä wäunuä iu, wäunuä nyipiyä’ tuänqiyä.

⁸ Hiappkä ae äyä wiqannga, wäunuä kaniqu, iqueqä wäunuä-wiyqä iquau miqä ique, tiinjä tuänqiyä. ‘Si ämaqä wäunuä imäkqä iquau tääqä ätuätumetnä, mbqä wiyä. Si mbqä wisñqä ipäqiyätñanngani, qänaki ätimäupqä

iquau ganä ävätnä, qu-ganä ätimäupqä iquauñi qänaki wisñänqeqä.’⁹ Ga ämaqä wäunüä heatqä awiyqä 5 klokiu ipäqäpqa iqua äpäpu, hñqunä-hñqunä mbqä huätäkñqä mapñqäuä.¹⁰ Itanğa ämaqä wäunüä qu-ganä ipäqäpqa iqua äpäpu, ‘Ne mbqä kuapänä menqunä’ kñuä indqänğanpqa-qe, oeyqä. Iqua-pqe hñqunä-hñqunä mbqä huätäkñqä hñqunä mapñqäuä.¹¹ Qu quwqä mbqä ämepiyä du hiñuä äqumbiyi, wäunüä kaniqenñi äkasuwä tiñä tupñqäuä.¹² ‘Ämaqä qänaki ätimäuquwä iqua, wäunui wänqäpu qäyä iquwä-qe, si mbqe ne änätapñäpani, iquau-pqe asänä äwinyä. Ne wäunüä tnänä iqa päqtätanğu, mäptqä-pqä natätñqe, tänğa täsuwänä.’

¹³ Wäunüä kaniqu qätä iñä äwiyäqe, ämaqä iquautanä hñquenñi tiñä tuänqiyä. ‘Näueqä iqukiyä. Nyi siñi, quvqä miktqueqä iqänä. Tänğa zinuitäñi, ye mbqä huätäkñqenqä “änğuiqä” ätquee. Qäyutanä?¹⁴ Si tqä mbqe ämetnä, uvä. Nqä änyinqä dutanä, ämaqä yäpakä äpätqä iquenñi mbqä asiqunä wimqänä.¹⁵ I nätmätqä tqä ma, ñqeqä. Nyaqä mbqe iwäsäuqanğanñi, ñqä änyinqä iunñi, pmua tqu nyimäkätñqäwä? Aanqeqä. Nyi ämaqä tquauñi suqä ängüä di iwimäkqanğqenqe, si äkasuwä sunqä kmñgiyä?’ tuänqiyä.”¹⁶ Itanñi Jisasi Iqu tii ätukqe. “Kukñuä ktqä ämänätqueqä-pa, asä iññi, ämaqä tänğa yäpakä äpmenuwä iqua, hiñuiqä pmapnuwiqä. Itanğa ämaqä tänğa hiñuiqä äpmenuwä iqua, qänaki pmapnuwiqä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, nätmatqä äwimeniqenqä anqumä ätukqenqä**

¹⁷ Jisasi Iqu Jerusälemänqä qanä äwätäqänqani, Iqu Iqueqä wäunqänqä ämotquaminqä 12 iquaunä ämitmetä, qeiqi tiinjä ätqäuminqe. ¹⁸ “Qätä nyipiyä. Tänganji ne Jerusälemänqä äyätanä, äyä ätqeyqunä. Yänji, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueni, qu hiqäva-imäkkä naqä iquauqätä, kuknuä-suqenqä näqenqä iquauqätä, hipa iunä wipnqäuä. Itanga iqua Iqueni, kuknuä ämitäpu, ‘Iqu äpäkonätnqeqä’ tñqäuä. ¹⁹ Inqanji qu Iqueni, ämaqä Israitqä iqua qäyä etangi huizi iquau-mända wipnqäuä. Ämaqä iinjä iqua, Iqueni ewiiqä kuknuä ämitäpu, täuatätäu ipu, itanga zä-huätati äuepnqäuä. Itanji hiunji hñquaqui-hñquenjä iunji, Goti Hanjuwä Iqu Ique anqumä ävauqumuatänqiyä” ätukqe.

Jemisi Jonä gueqiyqä känai, Jisasi Ique yatnqä äwikqenqä†

²⁰ Qänakñi Sepri iqueqä ymeqä ingueqiyqä känai, Jemisi iquesä Jonä iquesä ätuma, Jisasi Ique äwimakuwi. Äwimapiyi, ii Iqu-tänjä iqi qonjä äwoktäutä, “Nyi yatnqä hñqu kimqänänjqä” ätukqe.

²¹ Itanji Iqu iinjä yatnqe, “Si nätmatqä äkitaninjä kiñgiyä?” ätukqe.

Ii kimanji tii ätukqe. “Nyi Si ämaqä ämitnänqanji, tii ttñqenqä änyinjiyä. Nqä hiknä tquaqu, hñqu saqä hipa ämuangisa

* **20:16** Makä 10:32-34; Lukä 18:31-34 † **20:19** Makä 10:35-45

pmeqanğa, hñquququ hipa qunamäuqänğisa pmeninçeğä.”

²² Iqu kima tiinjä ätukqe. “Nätmatqä he yatñqä änyiquwinçe, he änyä maññqä yqänä enäüä. Eqä-häkä Nyi nmqä änyänçe,‡ qe-pqä inä nyiyñqätanä?”

Itañi iquaqu, “Nñqä. Ye-pqä qäyu änençeä” ätukiyi.

²³ Iqu iquaquini tii ätukqe. “Qe naqä-qakuä ändqinyqä. Eqä-häkä Nyi nmqä änyänçe, qe nyiyñçeğä. Inäqe Nqä hipa ämuangisatä, qunamäuqänğisatä pmanyiyänçe, Nyi atäunüä miqä da imqänä. Nyaqä Apiqu ämaqä hñquaqu atäunüä itä, zä-hawi ämaqä iquaquinyqä näwenyä ämaeçeğä.”

²⁴ Wäunüänğä ämotquaminğä 10 iqua, inğueqi Ique tquangiynğä qätä äwipiyitani, qu iquaqi himänä äwiyäpu, äwqä äkasuwä imäkkuwi. ²⁵ Iwä Jisasi Iqu iquau tääqä ätuätumeqe, tii ätukqe. “He näqñçeğä. Ne Israitqä qäyä etañgi huizi iquau miqä iqua, yänänäqñqetä, yoqä naqetä ämapu, quwqä ämaqeuni, äwinğä quwqä dunä qänaknä ipñqä iwimäkätqänäüä. ²⁶ Inäqe, hiyaqä awä iqini, suqä tä mäwiqä itñçeğä. Oeyqä. Ämaqä hñqu, hiyaqä awä iqisani hiqä ämeyätñqä winğangutqe, iqu heqä wäunüä-eyqä-qu pmetñçeğä. ²⁷ Auä, ämaqä hñqu, hiqä naqä

‡ **20:22** Jisasi Iqu eqä-häkinğä naqä-qakuä ätkqä hmanä. Ktqe ätkçeğä. Iqu hanjä-iqä Goti Iqueğä äwqä tnänjä iuta wimeninğä diñqä ätkqe. Matiu 26:39; Jonä 18:11; Itkimäkqä 16:19.

pmetŋqä wiŋgaŋgutqe, iqu hiyaqä wäunüä-eyqä hiŋgäŋqä-qu pmetŋqeqä. ²⁸ Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu suqä iini asä inä imäkqiyä. Iqu äpkqe, ämaqe Ique wäunüä yätamäkqä wipŋqä äpkqä manä, oeyqä. Iqu äpkqe, iquau wäunüä yätamäkqä ävätä, Iqueqä häŋjä-pmeqe ävätä, qokä-apäkä kuapänänjä iquau aŋgu mbqä imetŋqä äpkqeqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, hiŋüä piŋqä hŋquaqui äŋguä iwimäkkqeqäS

²⁹ Iqua aŋä-himqä Jeriko ävämeqanŋuwänŋa, qokä-apäkä kuapänänji Ique qänaki äwivändkuwi. ³⁰ Inŋaŋi ämaqä hiŋüä piŋqä, hänaqä maŋä iqi äpmeqäsmiŋiyä hŋquaqu, “Jisasi Iqu qanä äpqiya” tqanŋä äwiyitaŋi, tääqä yänänäqŋqä tiŋä ätukiyi. “Naqä Iqukiya. Dewiti iqueqä Ymeqä Iquki, Si yenyqä qeqä äkimänänä.” ³¹ Qokä-apäki, qu iquaqu tääqä tqanŋinyä qätä äwipiŋi, maŋä matqä iŋqä yänänäqŋqä ätukuwi. Iiŋä qäyä ätquanŋuwä-qe, iquaqu aanä tääqä yänänäqŋqä ätkiyi. “Naqä Iqukiya. Dewiti iqueqä Ymeqä Iqukiya. Si yenyqä qeqä äkimänänä.”

³² Jisasi Iqu qanä äumiŋqe, tääqä tqanŋinyä äwiyäqe, Iqu iqi ätqäuwäqe, iquaqui tääqä ätuätumetä, tii ätukqe. “Qeŋi, äänä qemäkmqä qeŋgiya?”

³³ Itaŋi iquaqu kimaŋi, tiŋä ätukiyi. “Naqä Iqukiya. Yeyaqa hiŋui äŋguä qänenqä yemäktŋqä äyengiyä.”

³⁴ I tquanḡiyāḡga, Iqu iquaquinyqā huāqā wunḡanḡi, iquaquiuā hiḡuā iuḡi, a qe āmikqe. Maḡānāḡi, āḡḡuā imānyiyi, hiḡuā āḡānāsinyā, Ique qānaki āwivāndqa āukiyi.

21

*Jisasi Iqu, Jerusālemā yāpā iḡgisa, yoqā naqā qoḡqā-qu eḡqā-pa āpekqenqā**

¹ Itanḡa iqua, Jerusālemā-tāḡḡā qāqi timāupḡqā ipiyāḡḡanḡi, qoqoḡā Olipā iḡgisa anā-himqā Betāpake iu ātimāukuwi. Iḡḡanḡi Jisasi Iqu Iqueqā āmaqā hḡquaqui āndowatātā, tii ātukqe. ² “Qe anā-himqā nāḡḡisanḡqā winyqā. Ique āpaquvāsiyāḡḡanḡi, qe doḡḡi hḡqu, ḡuā ākiqiyāuequwā, kiqā meqā iḡutā anā pmetanḡinyā, qunyyāḡḡinqyā. Iiḡā āqunyyiyi, ḡue iwasqiyāsinyā, Nyinyqā ātuma binyqā. ³ Āmaqā hḡqu kukḡuā hui qesqanḡutqe, ga qe tiḡḡā tquinyqā. ‘Naqā Iqu iquaqui wāuḡuā vātḡqeḡā.’ Qe i tquanḡisqe, maḡānāḡi iqu hiḡuinā qeqānāwqatāḡḡiyā.”

⁴ Nātmatqā ii ātimāukqe, Goti Hanjuwā Iqueqā kukḡui, hiḡuā-tqā iqueqā maḡā iuta ātkqe, qāyunā imākātḡqā ātimāukqe. Hiḡuā-tqā iqu kukḡui tiḡḡā ātāāḡqe.

⁵ “Kukḡuā tā, āmaqā Sayonā† āpmeḡuwā iu awā tii tuvā. ‘Hiḡuā qumbiyā! Hiyaqā āmeyqā naqā iqu, emetḡqā āpḡiyā. Iqu āmaqā yoqā maeqā-qu eḡqā-pa, doḡḡi haqeu pmeqā

* **21:** Makā 11:1-11; Lukā 19:29-40; Jonā 12:12-19 † **21:5** Sayonā, ii anā-himqā Jerusālemā iqueqā yoqā huiziyi.

äyä äquvepqiyä. Iqu dongi iyyqä meqä iqueqä haqeu pmeqä äquvepqiyä.”†

6 Itanğa ämaqä wäunuä imäkkä iquaqu äwäsinyä, Jisasi Iqu ätukqä-pa iinjä imäkkiyi.

7 Iquaqu dongi känäütä meqä iquesä ätuma äpäsinyä, iquaquvqä gquä quäuqe, dongi iquaquiyqä haqeqi eqanğiyänğa, Jisasi Iqu haqeu qe äpmakqe. 8 Itanji ämaqä kuapänänji quwqä gquä quäuqe, äquvätäpu, hänaqeu äqäqasäueqäkuwi. Ga ämaqä huiziqua zä-äpa ätäväpu, hänaqä iqi äqäqasäueqäkuwi. 9 Itanji qokä-apäkä Jisasi Ique hinuiqä äwimaminuwä iquatä, qänaki äwivändminuwä iquatä, tääqä tii ätminuwi.

“Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäunä.

Naqä Iqueqä yoqeta äquvepätñqä Iqenji, Goti Hanjuwä Iqu ängüänänjä iwimäkkiyä.§

Goti Haqä Yätu Äpmenqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäunä.”

10 Jisasi Iqu Jerusälemä yäpä ingisa peyqanğa, ämaqä anä-himqä iutanjä iqua, yäunuä ipiyi, yatñqä hinğinäwa, “Ämaqä Tqu, äsqukuä?” ätukuwi. 11 Itanğanı qokä-apäkä Iqutä anä äpmaminuwi, kima tii qe ätukuwi. “Ii Jisasi Iqueqä. Iqu Hinuä-tqä anä-himqä Nasäretqä qua Galili iutanjä Iqueqä.”

*Jisasi Iqu, mbqä wäunuä imäkmınuwä iquau, huätä äpäsäwqatkqenqä**

† 21:5 Sakätiyasi 9:9 § 21:9 Apqä Bukä 118:26 * 21:11 Makä 11:15-17; Lukä 19:45-46; Jonä 2:13-17

12 Itanğa Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä anä täknä yäpä ingisa äpäyäqe, Iqu ämaqä mbqä wänuä imäkätqätanğuwä eeqänäni, huätä äpäsäwqatkqe. Itanğa ämaqä mbqä huitani tñanğä imäkäpu vätqätanğuwä iquauqä hevqetä, ämaqä yññä-heeqe mbqä itqätanğuwä iquauqä zä-hawitä ämaqivasqiyekqe. 13 Iinä imäkäqe, tii ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tiinä äqänänä.

‘Nyaqä aninqe, qu “Anä tääqä dqä aniqä” tñnuwiqä.†

Inäqe, he *ämaqä quwä-meqä iquauqä zä pmeqä anä‡ enqä-panä imäkätqänäuä.*’ ”

14 Iqu hiqäva-imäkqä anä täknä yäpä ingisa yqänä äpme, ämaqä hinuä pisqä iquatä, itanğa yukä quvqä iquatä, Ique wimeqanğuwä iquauñi, anğua qe imäkkqe. 15 Itanği hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä iquatä, Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänänñi imäkqanği äqumbiyi, itanğa ymeqe, hiqäva-imäkqä anä täknä yäpä ingisa äpmapu, “Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäunä” ätäpu, tääqä tqanğä äwipiyi, äwqä quvqä äwiñgqe. 16 Itanji qu Jisasi Iqueni, yatñqä tiinä qe äwikiwi. “Tääqä tä tqanğuwä, Si qätenä äwiyätnä, hinuinä äqunänñä?”

Kimani Iqu tii ätukqe. “Auä, itanği änäänänğawä? He kukñuä Dewiti iqu Goti Ique ätukqä tä, a matäuqä itqanğuwäta?”

Si ymeqä wänqänänñä isua, Tqä yoqe haqeqä makmäupñqä ämotquetqänñiqä.”§

† 21:13 Asayä 56:7 ‡ 21:13 Järämai 7:11 § 21:16 Apqä Bukä 8:2

17 Itanğa Iqu iquau ävämeqe, anjä-himqä naqä iunji, yäpaqä mängisa äwäqe, anjä-himqä Betani ätimäutä, heatqä iqueni iqi äpmakqe.

*Jisasi Iqu, zä-eaqä hñque qui imäkkqenqä**

18 Aanjä zinuä matqängaŋi, Jisasi Iqu anjä-himqä naqä iunqä anğumä äwätäqängaŋi, buayänqä dä äwikqe. 19 Iqu zä-eaqä hñqu, hänaqä maŋä iqi tqäutaŋi äqunäqe, qäqiqi äwäqe, kiqä häukuä nänqe aanqä, quwqenä nyätaŋi äqunğqe. Itanı Iqu zä-eaqä iqueni, tiinjä qe ätukqe. “Si häukuä anğumä maqiyqä isnqinyä.” I tquanğqetanı, zä-eaqä iqu maqänä yäuä qe äpäkqe.

20 Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua, hiñuä iinjä äqumbiyi, yäunuä ipu, “Änäänänqäwä? Zä-eaqä iqu yäuä maqänäni, äänä itä piqiyä?” ätkuwi.

21 Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Nyi heŋi naqä-qakuänä etqänä. He kñui, ‘Nqä änyinqe ätimäunqutiyä, matimäuqä yänqutiyä-qe?’ kñuä hñquaqu mindqänqä ipu, quuvqe yänänäqnqä heqäpqe, he zä-eaqä tqueni, Nyi imäkpä-pa asä iinjä imäkpñqäuä. Itanğa he imäkpñqe, iquenyä ma. He qoqonä tqenä-pqe, ‘Goti Iqu si äkiyautä, eqä-huänjä bu äktnämäunä’ ätupqe, ii ätimäunqiyä. 22 Asä iinji, he quuvqä eqiyäpu tääqä tupqe, nätmätqä eeqänänjä he yatñqä äwipqä iunji, ämapñqäuä” ätukqe.

* 21:17 Makä 11:12-14; 11:20-26

*Jisasi Ique, “Yoqä naqe, ängisa ämenäwä?”
ätukuwiñqä†*

²³ Jisasi Iqu hiqäva-imäkkqä anä täknä yäpä inğisa äpäyätä, ämaqeu ämotquetqätanğa, hiqäva-imäkkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä Ique äwimepu, yatñqä tiñä äwikiwi. “Wäunuä tä imäkätqänñqe, yoqä naqä ängisa ämenäwä? ‘Si ii imäktñqe’ tqu ktkqäwä?”

²⁴ Iqu kimañi tii ätukqe. “Nyi-pqe nätmatqä hñqenyqe, yatñqä inä heyqanğmdi, ga he kima qäyunä ändquwi, Nyi wäunuä tä imäkmqä yoqä ändapqä Iqenqe, etmqänä. ²⁵ Jonä asñä-qäyqä iqu wäunuä imäkmñqe, ängisa ämetä imäkkqäwä? Iqu yänänäqñqe, qäukuä haqä yätuta ämakqätanä, ä ämaqä iquauta ämakqätanä?” ätukqe.

I tquanğa, iquauqä-quwä kukñuä tiñä qe ätñguwi. “Ne kimañi, ‘Qäukuä haqä yätutanıqä’ tquanğuatqe, Iqu tiñä natänqiyä. ‘He iquenyqä quuvqä maeqiyqe, suñqä itqänuwäwä?’

²⁶ Inäqe, ne kimañi, ‘Ämaqä iquautanıqä’ ätuatqe, änänqätiyä? Ämaq, ‘Jonä iqu hiñuä-tqä iqueqä’ kñuä indqänätqänjuwiñqe, iquauñqe ne zä äneñgiyä.” ²⁷ E ätmbiyitani, Jisasi Iqenñi, “Ne maqñqeçä” ätukuwi.

Ga Iqu kimañi, “Nyi-pqe inänñqä. Nyi yoqä naqä-tänä eämä, wäunuä e imäkätñqenqe, he awä maetqä ymqänä” ätukqe.

*Kukñuä ktqä, ämaqä hñqueqä hikñä
iquaquinyqä*

† 21:22 Makä 11:27-33; Lukä 20:1-8

28 “Itaŋga he knui äänä heyqiyä? Ämaqä hiknä hŋquaqu-tänä hŋqu, iqueqä ymeqä hitmqä ique äwimeqe, tuänqiyä. ‘Ymeqä iquki, tänğanı si äwätnä wainqä wäunui iyä.’²⁹ Itanı ymeqä iqu, ‘Nyi enyqä änyŋqiyä’ ätuäqe, qänakndanı iqu tŋänqä imäkäqe, äwänqiyä.³⁰ Itaŋga kaniqu iqueqä ymeqä känguequepqä inä äwimeqe, kuknuä asä iqunä tuänqiyä. Ymeqä iqu, ‘Apä, nyi imäkmqänä’ ätuäqe, mäwqä yänqiyä.³¹⁻³² İni kaniqueqä äwiŋqä iu qänaknä itŋqe, ymeqä iquaquisanı, äsqutiyä?”

Kimanı hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä, “Hitmqä iqueqä” ätukuwi.

Itanı Iqu tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuä etqänä. Jonä iqu he emetä, suqä jänäŋi qäyä ämetqueqanŋi, he iquenyqe quuvqä maeqiyqä äyä imiŋuwiqä. Itaŋgi ämaqä mbqä motauqä iquatä, apäkä qanä hŋginäwa ikiqä iuatäŋi, qu iquenyqä quuvqä eqämiŋuwiqä. He iunı hiŋuä qäyä äqunäpiyâ-qe, knuä indqänqe tŋänqä mimäkqä ipu, iquenyqä quuvqä maeqiyqä imiŋuwiqä. İniŋqe, ämaqä mbqä motauqä iquatä, itaŋga apäkä qanä hŋginäwa ikiqä iuatäŋi, Goti Hanjuwä Iqunä ämitŋqä iunqe, qu-ganä hiŋuiqä hemapŋqäüä” ätukqe.

Kuknuä ktqä, wainqä wäunüä miqä quvqä iquaunqä‡

33 “He kuknuä ktqä huizi tqı qätä nyipiyä. Ämaqä hŋqu guä-wainqä vowä ikqäwäqe, täknä äqäyäqe, kiqä häukui qonjqä itä, eqä päquveqätŋqä hikä huä ätäkätä iquqonmäuqe,

‡ 21:31-32 Makä 12:1-12; Lukä 20:9-19

ämaqä wäunuiunqä hiñuä äqumbu pmeqä anä quäuqä ämätäqe, itanğa wäunui, ämaqä mbqä meqä imäkpnqä hñquauqä hipa iu äwimä, anä kinä nāmqä wänqiyä. ³⁴ Itanğanı guäwainqä häukuä nänqe äyä qäyqanğanı, iqu iqueqä wäunuä-wiyqä hiñiñqä hñquau, ämaqä wäunuä ämimitpqä iquaunqä, häukui iqueqe mapnqä dowatänqiyä. ³⁵ Itanği iquaunı, ämaqä wäunuä ämimitpqä iqua, a äkiqätäpu, hñque häptqä äpäsäpu, huiziquenı pizqä hämänä äpäsäpu, itanğa huiziquenı hikä päkpnqäuä. ³⁶ Anğını kanıqu wäunuä-wiyqä kuapänänğä hui inä dowatänqiyä. İnäqe ämaqä wäunuä ämimitpqä iqua, iquaunğä-pqe suqä asä iqunä iwimäkpnqäuä. ³⁷ Qänaknı iqu, ‘Qu nyaqä ymeqä iquenı qätä wipnqäuä’ ätätä, iquenı iquaunqä dowatänqiyä. ³⁸ İnäqe, ämaqä wäunuä ämimitpqä iqua, hiknuqu äpqanği äqumbiyı, tii tmbnqäuä. ‘Wäunuä kaniqueqä hiknuqu äpqiyä. Kanıqu äpäkonğanğanı, kanmä nätmatqä eeqänänğı, iqu ämeniqueqä. İñinqe ne ique pizqä äpäsätanä, wäunui neqä metuñqueqä’ tmbnqäuä. ³⁹ İñä ätmbiyı, qu ique a äkiqätäpu, wäunuä yäpaqä mäñgisa ätnämäupu, pizqä päkpnqäuä. ⁴⁰ Itanğanı he knui äänä heyqiyä? Qänakndanı wäunuä kanıqu äpäqe, wäunuä ämimitpqä iquaunı suqä äänä iwimäkänqutiyä?” ätukqe.

⁴¹ Ga hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitgeu miqä iquatä, Ique kima tii ätukuwi. “İqu ämaqä quvqä tquaunı, qui wimäkänqiyä. Itanğa wäunui, iqu ämaqä hñquau-

mända muayänqiyä. Ämaqä ymisänjä meqänğanji, ymisänjä aquvä äqämipqe, iquepqe wipnuwänqä iquau, muayänqiyä” ätukuwi.

⁴² Inji, Iqu yatnqä tii äwikqe. “Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänänqe, he a matäuqä itqänjuwätanä? Kuknuä tä, tiinjä.

Hikä-anä-mätqä iqua, hiki quvqä wäunuä maeqä hinuinä äqunquwi, hikä iinjä iqu, anä quea enqä-panä, anä yänänäqñqä imäkqä-queqä. Nätmatqä tä ätimäuqe, Naqä Iqu Iqueqä-kiuä imäkqiyä. Itani ne hinuä äqunani, ‘Äi, aañä ängüänäñiqä’ äyä ätqunä.Š

⁴³ Iinjä etanji, Nyi he etqänä. Goti Hanjuwä Iqunä miqä yäpä ingisanqä uwqänqe, hiyaqä hipa iutani huätä ämetautä, ämaqä hñquau-mända muayänqiyä. Qu Iqueqä ämiqä iu äpmapu, kiqä häukui imäkpnqä iquau muayänqiyä. ⁴⁴ Itanğa ämaqä, Hikä Tqueqä haqeqi äpäknätqe, iqu qui imäknänqiyä. Ga Hikä Tqu haqä yätqä äwämitätqe, ämaqä hñqueqä haqeqi äpäknätqe, iqueni guipäyänqiyä” ätukqe.

⁴⁵ I tquanğa, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatä, qu Jisasi Iqueä kukñui qätä äwipiyyi, Iqueä kuknuä ktqe, iquauqä-quwänqä äyä äwqanji näqnqä ekuwi. ⁴⁶ Qu näqnqä iinjä epiyyi, a kiqätanä-tpu ipiyä-qe, ämaqä huizi iqua, “Jisasi Iqu hinuä-tqä hñqueqä” kñuä indqänğanquwinqä, zä ikuwi.

22

*Kuknuä ktqä, ämanqä ymisanä naqänänjinqä**

¹ Asä qängani, Jisasi Iqu kuknuä ktqä huiziqu, ämaqä naqä iquauñi tiinjä qe ätukqe. ² “Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, ämiqä naqä hñqu imäktqä enqä-paniqä. Iqueqä ymeqä qokä iqu apäkä metñqängani, ämaqä ämiqä iqu, ymisanä naqänänjä imäkänqiyä. ³ Kinganäñi iqu ämaqä hñquauñi, ‘Nyi ymisanä naqänänjä imäkmqängani, he nyitä ymisanä anä natuñquä ppnuwänqeqä’ tuänqiyä. Itanğa hiunji ymisanä-ñqä iqueni, iqu iqueqä wäunuä-wiyqä iquauñi, tääqä tuätumapñqä dowatqanğa, qu äpçeqe, enyqä winyänqiyä. ⁴ Itanji iqu wäunuä imäqä huiziquau-mända ändowatätä tii tuänqiyä. ‘He ämaqä nyi tääqä ätukqä iquauñqä äwäpu, nyaqä kukñui, tii jipiyä. “Qätä nyipiyä. Nyi ymisanji näwe ae imäkeqeqä. Bulumäka qokä iquautä, nanuä äñguänänjitä äpäsätanä, nätmätqä eeqänänji näwenyā ae imäkequä äwinä. He ämanqä ymisanä täuñqe, ppiyā” tupñqä äupiyä’ tuänqiyä.

⁵ Ämaqä wäunuä imäqä iqua äupiyi, kuknuä tä iquau tquanguwänğa, ämaqä iqua qätä mäwiyqä ipu, hiñginäwa wepñqäuä. Hñqu iqueqä wäunguwä-anquwiuñqä wänqiyä. Hñqu iqueqä mbqä wäunuä yätñqä wänqiyä. ⁶ Ga huiziqua, wäunuä imäqä iquau a äkiqätäpu, ämuamuapqä ämipu, pizqä päkñqäuä. ⁷ Iutanji, ämaqä ämiqä iqu, äwqä tnänjä wiñganğuti, iqueqä ämaqä mäkä-iqä iquau,

* 22: Lukä 14:15-24

ämaqä pizqä päsqa iquauñqä dawatänqiyä. Qu äwäpu, iquau pizqä äpäsäpu, iquauqä anjahimqe tä qäyävärñqäuä.

⁸ Inğanj ämiqä iqu, iqueqä wäunüä-wiyqä iquauñi tuänqiyä. ‘Ämanqä ymisañi näwenyä witanqä-qe, ämaqä nyi tääqä kinğanä ätquäqä iqua, buayä täñqä pññqe, äñguä-qua manä. ⁹ Iinjä etanji, he hänaqä manjä eeqänänjä iunqä äwäpu, ämaqä iqi pmetanqä äqunäñuwä iquau, ämanqä ymisañä tä bñqä tääqä tuätumapiyä’ tuänqiyä. ¹⁰ Ga iqua hänaqä eeqänänjä im-imä äwäpu, qokä-apäkä quvqä iquautä, äñguä iquautä äwindäpñqä iquauñi, aquvä maqärñqäuä. Itanji qu äpäpu, ämanqä ymisañä täu äpmepiyänğanj, anjä iunji täptembñqäuä.

¹¹ Injäqe ämiqä iqu, yäpä inğisa iquau hinüä qunätñqä äpäyäqe, ämaqä hñqu ämanqä gque mipnätanji qunänqiyä. ¹² Iinjä äqunäqe, iqueni, ‘Näueqä iqukiyä’ tuänqiyä. ‘Si ämanqä gque, mipñga mäyapqä inji, äänä etanğikä?’ Iqu kimañi matqä yänqiyä. ¹³ Itanji ämiqä iqu iqueqä wäunüä imäkqä iquauñi, tiinjä tuänqiyä. ‘He iqueqä yukä hipa iunji hatñä äququätäupu, hiawiqä imä pmetñqä yäpaqä mäñğisa tnämäupiyä. Anjä hiawiqe, ii kñuä äqiyäpu hiqanjä manğtäsqukuä ämäutqänuwä ivqä’ tuänqiyä. ¹⁴ Ii tiinjä etanğiyqä. Goti Hanjuwä Iqu ämaqä kuapänänjä iquauñi, tääqä ätuätñqe qä. Itanji yäpä inğisa upñqä iññqe, Iqu hñqunä-hñqunänji atäunüä itñqe qä” ätukqe.

Ämiqä naqä Sisa ique, mbqä takisi vqenqä†

† 22:14 Makä 12:13-17; Lukä 20:20-26

15 Inġaŋi Parisi iqua äupiyyi, “Jisasi Iqueni, kuknuä äänä mitaniquäwä?” ätnäpu, kjuä yanä änyäpu, iqueä kuknuä quvqä hui tqanġutqe, äkäpŋqä kuknuä guä ämäsäukuwi. 16 Qu iquauqä wäunjuänqä ämotquaminjuwä hŋquautä, ämiqä naqä Heroti iquenqä äwinyäminqä hŋquautä‡ Jisasi Ique tii tupŋqä ändowatkuwi. “Ämotqueqä Iquki, ne näqŋqä eänunä. Si kuknuä naqä-qakuä Tqukiyqä. Itanġa Goti Hanjuwä Iqueqä suqenqe, Si qokä-apäkä iquau naqä-qakuä ämotquetqänä qäyünä-qe, Si ämaqä hŋquenyqä zä miqä itnä, yoqä-tänä iquautä, yoqä maeqä iquautäni, kuknuä asänäni ätuätqänqä. 17 Inji ne Romätanä ämiqä naqä Sisa ique mbqä takisi ävätunqe, ii äŋguätiyä, quvqätiyä? Si kjuä äänä äkiyänqce, ne natiyä” ätukuwi.

18 Itanġi Iqu iquauqä kjuä indqänqä quvqä iunqe näqŋqä ae eätä, tiinä ätukqe. “He wopqä ipu, kuknuinä tqä iquenä, sunqä yamwiqä nyiyqäuä? 19 He mbqä takisi iunä ävätqänjuwitanä hŋqu, Nyi mändquapiyä.” Inġaŋi qu mbqä hŋqu Iquenyqä äma äpkuwi. 20 Itanji Jisasi Iqu iquauŋi, “Ktqä itä, yoqä itä, ii tqueqäwä?” ätukqe. 21 Qu “Sisa iqueqeqä” tquanġuwänġa, Iqu iquau tii ätukqe. “Inji, nätmatqä Sisa iqueqä etanġutqe, ii kaqäque wipŋqeqä. Ä nätmatqä Goti Hanjuwä Iqueqä etanġutqe, ii Goti Ique wipŋqeqä.” 22 Qu

‡ 22:16 Ämaqä iqua, Heroti ique quea äwisäuminjuwä iquayi. Qu knui, ‘Mbcä takisi Romätanä iquau vqe, ii äŋguiqä’ indqänminjuwi. Parisi iqua, ‘Ti suqä quvqeqä’ kjuä indqänminjuwi.

kuknuä tä qätä äwipiwi, eämepu, Iqueni äväma äukuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä ae äpäkombqä iqua anğumä vauqenqä ätukqe§

²³ Hiunji iqueni Satyusi hñqua, Jisasi Iquenyqä qe äpkuwi. Satyusi iqua, tii tqä-quaе. “Ämaqä ae äpäkombqä iqua, anğumä mävaуqä ipñqäüä.” Itañi qu Jisasi Iqueni, yatñqä tiinjä äwikuwi. ²⁴ “Ämotqueqä Iquki, Mosisi iqu bukä iunji tiinjä ätätä äqäkqe.

*‘Ämaqä hñqu apäkä ämetä, ymeqä maeqä äpäkonätqe, iquenyqä tññqe, känguequ apäqñqe ämetä, ymeqä hemeñqiyä.’**

²⁵ Hiñuiqänäñi, ämaqä 7 hñguiqua, neyaqä awä iqi äpmamiñuwiqä. Itañga inğuiquautañi, kätequ apäkä ämeqetañi, äpäkonğqeqä. Iqu ymeqä meämeqänğa äpäkonğañi, apäqñqä iinj, känguequ ämakqeqä. ²⁶ Itañi känguequ-pqe, asä inä ikqeqä. Itañi kängua huiziqu-pqe, asä inyänä ikqeqä. Itañga inyänä-inyänä iqañi, kängua yäpakä iquenyqäüä. ²⁷ Eeqänğuiqua äpäkonğañuwänğa, yäpaki, apäqñqä ii inä äpäkonğqeqä. ²⁸ Inji qänakndañi, ämaqä äpäkombqä iqua anğumä ävauqañuwänğañi, apäkä eeqänğuiqua ämamiñuwä ii, tqeqä heäniqäwä?” ätukuwi.

²⁹ Kimañi Iqu tii ätukqe. “He Goti Iqueä bukä iu äqänänğenqätä, itañga Iqueä yänänänğenqätä maqñqä epu, kuknuä iunqe qämä-qämä ipu ätqäüä. ³⁰ Hea inğañi, ämaqä

§ 22:22 Makä 12:18-27; Lukä 20:27-40 * 22:24 Kuknuä-suqä 25:5

ae äpäkombqä iqua anġumä ävaupiyänġani, qokä-apäkä mämanġä ipnuwiqä. Oeyä. Qu enätqä qäukuä yätunä iqua äpmeñuwä-pa, iinä pmapnuwiqä.

³¹ Itanġi ämaqä äpäkombqä anġumä ävaupnuwänġe, Nyi yatnġä hemqeġä. Kukñuä Goti Hanjuwä Iqu etkqä bukä iu äqänänġe, he a matäuqä itqänjuwätanä?

³² *Nyi Aprähämä, Aisakä, ä Jekopä iquauqä, Goti Iqunġä.*†

Goti Iqu, ämaqä ae äpäkönġuwä iquauqä manä. Ämaqä hänä äpmeñuwä iquauqä Goti Iqueġä” ätukqe.

³³ Qokä-apäkä iqua i tqanġi äwipiyi, näqñqä Iqu vqanġqenġä yäunjuä kiinä ikuwi.

Kukñuä-suqä naqänänjä, huizi iquau ämäwqätäunġä iqu, äsqukuä?‡

³⁴ Parisi iqua, Jisasi Iqu Satyusi iquauñi, qu kukñuä matqä ipñqä imäkqanġqenġä, qätä äwipiyi, iqua aquvä äqänäpu Iquenyqä äpkuwi.

³⁵ Iquautanä kukñuä-suqenġä näqñqä hñqu, Jisasi Ique yamwiqä ävätä, yatnġä tii äwikqe.

³⁶ “Ämotqueġä Iquki, kukñuä-suqä naqänänjä, huizi iquau ämäwqätäunġä iqu, äsqukuä?”

³⁷ Itanġi Iqu kimanġi tii ätukqe. “ ‘Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueni, si tqä äwqetä, qeqä-quuvqetä, kñuä indqänqetä Ique äwinyätinä, Iquenyqänä kuapänä kinġuätñqeġä.’”³⁸ Kukñuä-suqä tqu, naqä kinġanänjä-qu eä, huizi iquau

† **22:32** Anġumä Itmakqä 3:6 ‡ **22:33** Makä 12:28-31; Lukä 10:25-28 § **22:37** Kukñuä-suqä 6:5

ämäwqätäunä. ³⁹ Itanğa kuknuä-suqä tqueqä tuwä iqinjä iqu, asä tiñiqä. ‘*Si tqä-täunqä äkinyätñqä-pani, ämaqä si-tänä iqi äpmeñuwä iquañqä-pqe, inä kinyätñqe qä.*’* ⁴⁰ Mosisi iqu ätätä äqäkqetä, hiñuä-tqä iqua äqäkuwitäñi, kuknuä-suqä tquaqu, kiqä quatiyqä” ätukqe.

Kraisii Iqu, tqueqä ymeqäwä?†

⁴¹ Parisi iqua aquvä yqänä äqämbu pmetanğuwänğa, Jisasi Iqu iquau yatñqä äwikqe. ⁴² “Kraisii, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä ämaqä iquau ämitñqä ataunä ikqä Iquenyqe, he kñui äänä hiyqiyä? Iqu tqueqä ymeqäwä?”

Itanji qu Iqueni, “Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqä” ätukuwi.

⁴³ Injä tquanğuwänğa, Iqu iquañi tii ätukqe. “Inji änäññqäwä? Dñä Äñguä Iqu Dewiti ique kñuä indqänqä vqanği, ga iqu Kraisii Iqueni, ‘Nqä Naqä Iqueqä’ ätuätäqe, inji änäññqä äqäkqäwä?”

⁴⁴ ‘*Naqä Hanjuwä Iqu, ñqä Naqä Ique tii ätukqe qä, “Nyi Tqä himä-wiunqä iquañi, Saqä yäpä iqi pmuatekimniqänğanqe, Si Nyaqä hipa ämuangisa pmatñqinyä” ätkqe qä,*’ ätätä äqäkqeqä.‡

⁴⁵ Inji änäññgä? Kraisii Iqueni, Dewiti iqu, ‘Nqä naqueä’ ätukqä-qe, ämaqä, iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä ymeqeqä’ änäññqä tätqänäuä?” ätukqe.

⁴⁶ Iqu e tquanğa, qu kimañi änä mätquä ikuwi. Hiunji iquesañi, qu zä ipu, yatñqä hui inä mäwqä imiñuwi.

* **22:39** Hiqäva-imäkqä 19:18 † **22:40** Makä 12:35-37; Lukä 20:41-44 ‡ **22:44** Apqä Bukä 110:1

23

*“Wopqä ipu, kukñuinä tqä-quaunqä, wa wipiyä”**

¹ Inğanji Jisasi Iqu qokä-apäkä iquautä, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquautä, kukñuä awä tiinjä ätukqe. ² “Kukñuä-suqenqä näqñqä iquatä, Parisi iquatä yoqä naqä ämapu, suqä Mosisi iqu ätkqenqä näqñqä äyä etapätqänjäuä. ³ Iinjñqe, kukñuä eeqänänji qu he hitqanğpqe, he qätä äwiyäpu qänaknä iqäpnqeqä. Injäqe qu kukñuinä kuapänä ätäpu, iquauqä-quwänji qänaknä miqä-qua etanği, suqä qu imäkquwi, he qänaknä miqä iqäpnqeqä. ⁴ Quwqä suqe, ktqä tii enqä-paniqä. Nätmatqä hui aquvä äqiyäpu, qa enqä-ma manğüä ämanyäpu, ämaqä iquau hanjä-iqä ävätqänjäuä. Injäqe iquauqä-quwänji, ämaqä hanjä-iqä metanğuwä iquauñi, yätamäkqä mäwqä-quaiqä. ⁵ Suqä eeqänänjä qu imäkätqänjuwi, ii ämaqe qu hinjä äqumbu yoqä naqä wipñqä iiyqä. Qu tääqä tññqä ipiyänğanji, wäpiqä-qatäwä, naqänänjä imäkmbñqäuä. Itanji qu Goti Iquenyqä qänaknä iqä iquaiqä motquapñqä iinjñqe, quwqä gquä quäuqä manjä iunji, tññuä-tänjä quäuqe imäkmbñqäuä. ⁶ Ymisanjä naqä imäkqänğanji, anjä anğuaqinyä pmapñqä winyänqiyä. Anjä aquväqñqä iunjä-pqe, zä-hawä anğuanänjä iqinyä pmapñqä winyänqiyä. ⁷ Ququawä aquväqñqä iu pmetanğuwänğga, ämaqe iquauñi,

* 23: Makä 12:38-40; Lukä 11:43, 46; 20:45-47

'hiunjinjanjqä' tupnqätä, 'Ämotqueqä naqä iqukiyä' tupnqätä, winyänqiyä.

⁸ Inäqe hiyaqä Ämetqueqä Naqe, Hnqunänjqä. Ga he hinguiquenqä hiuänjqä. Iutanj, he hnqunä-hnqunäni, huiziqua, 'Si ämotqueqä naqä iqukiyqä' ktpnqä iinqe, hinuinä mäqunquä isnqeqä. Oeyä. ⁹ Itanga hiqä Hiniqu Hnqunä eä, qäukuä yätu äyä äpmenä. Iutanj, he ämaqä qua täutanä hnque, 'Apä-qä' mätquä pambiyä. ¹⁰ Ga heqä näqnqä etapqe, Kiuänänjä Hnqunänjqä. Ii Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqeu ämitnqä atäunjuä ikqä Iquvqä. Iutanj he hnqunä-hnqunäni, huiziqua, 'Näqnqä nätapqä iqukiyqä' ktpnqä iinqe, hinuinä mäqunquä isnqeqä. ¹¹ Hesanä ämaequtäunqä iqu, hiqä wäunjuä emäkiyqä pmeniqeqä. ¹² Ämaqä hnqu iqueqä yoqe haqeqä mamänqanqutqe, Goti Iqu iqueni mändi kittqiyänqiyä. Itanga ämaqä hnqu iqueqä yoqe mändi äkittqänqqe, Goti Iqu iqueqä yoqe yäänä imäkänqiyä" ätukqe.

Wopqä ipu, kuknuinä tqä-quau, hanä-iqä wimapnuwänjqä†

¹³⁻¹⁴ "Kuknuä-suqenqä näqnqä iquendä, Parisi iquendäni, he wopqä ipu, kuknuinä tqä-quenjqä. Hanä-iqe, tiinjqä emenqiyä. Ämaqe, Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqeuqä yäpä inqisa peyqenqe, he hoptäwä äyä ävätqänäuä. He hiqä-hiuänj yäpä inqisa mäyqä ipu, ämaqä

† **23:12** Lukä 11:37-52

yäpä ingisa yanä-tpu iqanquwä iquauni, hoptäwä äyä ävätqänäuä.‡

15 Kuknuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäni, he wopqä ipu, kuknuinä tqä-quenjqä. Hanä-iqe, tiinjqä emenqiyä. Ämaqä yäpaqängisañä hñqu, iqueqä kñuä äkunmäknätä, Israitqä iqune Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäutuñquä-pa mamäutuñqä iinqe, he eqä-huanä ätäutqutänqä iutä, qua hituñuä äwitqutänqä iutä, qañä ikiquenjqä. He iini änguänä imäkpiyä-qe, hñqu kñuä kunmäknqanqutqänqani, he iqueqä suqä quvqe, hiqeuni ämäwqätäutuñqä iwimäkätqänäuä. Inji iqu-pqä tä maisquä iunqä wänqiyä.

16 He hiñuä pisqä eäpu, huiziu hänaqä motquapñqä itqänjuwä-pañuenji. He tiinjä ätätqänjuwitani, hanä-iqe emenqiyä. ‘Ämaqä hñqu, “Iinjä-iinjä imäkmqänä” ätätäqänqani, kukñui naqä-qakuiqä tqe motquetñqe, hiqäva-imäkqä añä iunqänä ätätqe, ii nätmatqä hiñqinqe. Inäqe iqu golqä hiqäva-imäkqä añiu äwiñqenqä ätätqe, iqu iinjä ätätqä-pa

‡ 23:13-14 Näqñqä-tänä hñqua tii ätätqänä. Täqini Matiu iqu tiinjä-pqä äqäkqe. “He kuknuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäni, hanä-iqe tänqe emenqiyä. He wopqä ipu, kuknuinä tqenjqä. Inji he apäqñqä iquauni, quanqä ätuäpu, quwqä anji quwä mapñqäuä. He wopqä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqe, quäuqä tqäpñqäuä. Iinjqä, hiqä hanä-iqe, ämaqä huizi iquauqe ämäwqätäuniqeqä.” Makä 12:40 itanqa Lukä 20:47 asänäni ätä äqänänä.

imäkänqiyä' ätätqänäuä. § 17 He hiñuä pisqä qämä-qämä iqä-quenjqä. Golqä hiqäva-imäkqä anä iu äwiñqä ii, hänaqä äkiutanqä, Goti Iqueqänä ätimäuqeuä? Ii, Iqueqä anä iutanıqä. Iutanı, Iqueqä hiñuiqıñi, nätmatqä kiñganäñi, äsqukä? Ii golqetanä, ä Iqueqä hiqäva-imäkqä anıtanä? Ii Iqueqä hiqäva-imäkqä anıyqä. 18 Ga he tiñä-pqä ätätqänäuä. 'Ämaqä hñqu "Iñä-iñä imäkmqänä" ätätäqänqanı, kukñui naqä-qakuiqä tqe, ämotquetñqe, hiqäva-qäyqä ttawıñqänä ätätqe, ii nätmatqä hiññıñqeqä. Inäqe, iqu nanuä hiqäva-qäyqä ttawä haqeuñıñqä ätätqe, iqu iñä ätätqä-pa imäkänqiyä' ätätqänäuä. 19 He hiñuä pisqä-quenjqä. Nanuä hiqäva-imäkqänqä ii, hänaqä äkiutanqä, Goti Iqueqänä etñqeuä? Ii Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva-qäyqä ttawä iutanänjqä. Iutanı, Goti Iqueqä hiñuiqıñi, nätmatqä kiñganäñi äsqukä? Ii nanuitanä, ä hiqäva-qäyqä ttawıtanä? Ii ttawıyqä. 20 Iıñıñqe, ämaqä, kukñuä naqä-qakuiqä motquetñqä, hiqäva-qäyqä ttawıñqä ätätqä iqu, iqu hiqäva-qäyqä ttawıñqätä, nätmatqä eeqänänñä haqeqi äwiñqä inqätä, ätqiyä. 21 Itanqa ämaqä, kukñuä naqä-qakuiqä motquetñqä, hiqäva-imäkqä anıñqä ätätqä iqu, iqu anä iquenqätä, Goti anä iu äpmeñqä Iquenqätä ätqiyä. 22 Itanı ämaqä, kukñuä naqä-qakuiqä motquetñqä qäukuä yätunqä ätätqä iqu, iqu Goti Hanjuwä

§ 23:16 Ämaqä inqa äpmamiñuwä iqua, kñuä tii in-dqänmiñuwi. Nyi ämaqä äñguänänñä hñqueqä yoqä-qe, nätmatqä äñguänänñä hñqunä-qe, qäsä tmqe, nyi suqä iquesa nyaqä kukñui yänänäñqä imäkmä. Hipru 6:16

Iqueqä zä-hawinqätä, itanga Goti iu äpmenqä Iquenyqätä ätqiyä.

²³ Kuknuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäni, he wopqä ipu, kuknuinä tqä-quenjqä. Hanä-iqe, tiññqä emenqiyä. He kuknuä-suqä hñquenqä* kñuä indqänäpu, iwunegätä, kuämiqätä, itanga andñätä ämepu, iwäsäupu 10 imäkäpu, hñqu Goti Hanjuwä Ique ävätqänuwiqä. I etangi kuknuä-suqä iutanä naqänänä, suqä wänqä iñä iqueni ämäwqätäunqä tiñä iquauni, he tuwä wiyquenjqä. Suqä ämaqä qäyunä itqueqetä, ämaqeuñqä qeqä imänqetä, Goti Iquenyqä quuvqä hämänänä wiyqä itäni, he mimäkqä itqänuwiqä. Äñguänäni, tiñiqä. Suqä he hiqä nätmätqä iwäsäupu, hñqu Goti Ique vqe mäwquatämäuqä ipu, suqä iquaunä-pqe qänaknä iqanppqe, ii äñguä wänqiyä. ²⁴ He ämaqä hiñuä pisqä qäyä etangi, huiziquau hänaqä motquapñqä itqänuwä iquenä, he tiñä-quenjqä. Ämaqä hñqu quinañuä meqä isua wanä iu witanquti, hiñuä äqunätä huätä ämatnämäutñqä-qe, kametqä wanä iu äwiñqe, hiñuä mäqunquä, eqetä eeqänä änguneqäqä-panä-quenjqä.

²⁵ Kuknuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäni, he wopqä ipu, kuknuinä tqä-quenjqä. Hanä-iqe, tiññqä emenqiyä. Eqä-häkitä, hevqetä haqänqisanji asñä äñguänä äqiyäpiyä-qe, ymisanjä wiqä inqisanji, suqä quwä meqetä, kñuä hiqä-hiuänqänä

* **23:23** Kuknuä-suqä 14:23

indqänqetäni, manguä äyä imäkätqänäuä. ²⁶ Si Parisi hinuä pizqä-qukiyqä. Kinganäni, si eqä-häkä yäpä ingisañi asñä änguänä qäyqanqtqe, ga haqänqisañä-pqe asä iinjä timäutñqeqä.

²⁷ Kukñuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäni, he wopqä ipu, kukñuinä tqä-quenjqä. Hañä-iqe, tiññinqä emenqiyä. He ämaqä qua äptepqä haqänqisañi, qätäqua äqiyequwä-panuenjqä. Qua äptepqä yäpaqä ingisañi, aañä änguänänä äqunätñä-qe, yäpä ingisañi ämaqä pizqä iquauqä yänitä, nätmätqä kiyä mätqä eeqänänitä witanñi qundñqinyä.

²⁸ He-pqe asä iinjä-quenjqä. Ämaqä iqua, hiyaqä huiwi hinuä eqänäpiyi, qu he ämaqä jänänuayqä kñuä indqänätqätanquwä-qe, hiqä yäpä ingisañi suqä wopqä ipu kukñuinä tqetä, suqä hñgisa mamäuqetäni, kuapanä emnänä.

²⁹ Kukñuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäni, he wopqä ipu, kukñuinä tqä-quenjqä. Hañä-iqe, tiññinqä emenqiyä. He hinuä-tqä qänqanä äpäkonquwä iquauqä yänä qua äptekuwiu änyä-hänä imäkäpu, itanğa ämaqä jänänänä iqua qua äptekuwä iunñi ätnänä imäkäpu änguänä imäkquenjqä.

³⁰ He iinjä imäkäpu tiñä ätätqänäuä. 'Ne atqä-awäkatä anä pmeqä-säpi, qu hinuä-tqä iquau pizqä päkññqe, yätamäkqä mäwqä iquaningä' ätätqänäuä.

³¹ Kukñuä iinjä ätätqänuwi, hiqä-hiuä tiñä äyä ämänätqueqäuä. He hinuä-tqä iquau pizqä äpäkkuwä iutanä ymeqä hueqä-himqä iquenjqä. ³² I etanñi hiqä tawäka suqä quvqä imäkqätanuenjqae,

he-pqe imäkqa qae upiyä. ³³ He qämäkä quvqä iqua eämakuwänänjä iquenjqä. Goti Hanjuwä Iqu kuknuä ämetätqänjan, he äänä mäwqätäupnuwänqäwä? Oeyä! He tä maisquä iunqä upnuwiqä. ³⁴ Iinjqe, he qätä nyipiyä. Nyi hinuä-tqä hñquautä, ämaqä kñuä änguä-tänjä hñquautä, itanga ämaqä kuknuä-suqenqä näqñqä hñquautäni, henyñqä dowatmqänä. Itangi he hñquaun, pizqä äpäsäpu, zä-huätatä huepnuwiqä. Itanga hñquaun, anjä aquväqñqä iun, täuatätäu ipu, anjä-himqä hñquenqä päsawatpnuwiqä. ³⁵ Iinjä etangi qu ämaqä jänänjä iquaun, qua täu pizqä äpäkka äpminuwä iquauqä suqä quvqe, he kima eeqänän, ämapñqäuä. Epo iquesa äpäsipäqakan, yäpaki Beläkiya iqueqä hikñä Sakätiyasi ique äpäsätqutukuwiqä. He Sakätiyasi ique äpäkuwi, hiqäva-imäkqä anjä iun, hiqäva-imäkqä ttawä iutä, hiqñqä Goti Hanjuwä Iqunä pmeqä iutä, awä iqi äpäkuwiqä. ³⁶ Nyi hen, naqä-qakuä etqänä. Suqä quvqä eeqänän, iinjqe, kiqä kiman, hanjä-ique, qokä-apäkä tanga äpmen, ämapñqäuä. ³⁷ Jerusälemä iquenyä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä hinuä-tqä henyñqä dowatqangqä iquaun, hikä pizqä päsquenjqä. Hea kuapänän, iun, Nyi heyaqä ymeqä iquaun, kukutakisqä kiqä meqä itmetä hikuwä yäpä iqi ämäqumuatetñqä-pa, naqä hmbinyä i mäqumuatemätmä iqa äpäñqeqä. Iinjä etangqä-qe, he iinjqe maenqä enä. ³⁸ Qätä nyipiyä. Goti Hanjuwä Iqu heyaqä an, ävämecan, aanqä hiän, iqueqä. ³⁹ Itanga

Nyi he tiinjä etqänä. Tängata tiinji, he hinjuä manqänqä ipnqäüä. Qänakndanji he kuknui, ‘*Ämaqä, Goti Naqä Iqueqä kuknuä awä tuätñqä päťqätangqä Iqueni, Goti Iqu äñgui iwimäkänqiyä*’† ätpqänqani, he anji hinjuä nqämbnuwiqä” ätukqe.

24

*Hañä-iqä hea yäpakiñga timäuniqenqä**

¹ Jisasi Iqu hiqäva-imäkkä anji ävämetqätanqani, Iqueqä wänuñqä ämotquaminqä iqua, hiqäva-imäkkä anjä iqi mätnätanqä iquaunqä tupñqä äwimakuwi.

² Iqu iquaunji, kima tiinjä ätukqe. “He anjä eeqänänjä iquaunji, hinjuä qumbiyä! Iqua äñguänänjä-qe, Nyi naqä-qakuänä etqänä. Qänakndanji hikä hñqu huizi iqueuä haqä yänji mäwiqä yäniqeqä. Qu eeqänänji ämisqiyäpu, qua mäñi tnämäupnuwiqä” ätukqe.

³ Iqu qoqonjä Olipänqä äwätä pmetanqa, Iqueqä wänuñqä ämotquaminqä iquanä Iquenyqä äpäpu, yatñqä tiinjä qe äwikuwi. “Nätmatqä Si ne änatñi, hea äkñga timäuniqä iñqe, awä natiyä. Si anqumä quveptñiqätä, qua tä qäpu hiäniqñqätäñi, ‘Tännga timäunqiyä’ kñuä neyätñqä iñqe, ne hiqñqä äkisque qunaninquaäwä?” ätukuwi.

⁴ Yatñqä e vqanquwännga, Iqu iquaunji, “He yasämä mimbiyä, qu quanqä etäpu, hiqä kñuä indqänqe, qui emäkkäpnuwiqä”

† 23:39 Apqä Bukä 118:26 * 24: Makä 13:1-37; Lukä 21:5-36

ätukqe. ⁵ “Ii tiinjqä etqänä. Ämaqä kuapänä hñqunä-hñqunä ätimäuqisäpu, Nqä yoqe ätäqisäpu, ‘Kraisi ämaqä he ämeyätñqä Goti Hanjuwä Iqu atäunjuä ikqe, nyi qäqunjqä’ ätäpu, ämaqä kuapänänjä iuqä kñuä indqänqe, qui iwimäkäqisqäpnuwiqä. ⁶ Itanğa he ämaqe mäkä naqänänjä päunğeyqanğuwu qätä äwiyäpu, ‘Ämaqä kinä danä hui mäkä äunätqänjuä’ tqanğä qätä äwiyäpiyanğani, he zä ipu, yäunjuä-yäunjuä miqä pa iqäpñqä. Nätmatqä iinjä ätimäutäqä-qe, hiunji yäpaki änänjqä. ⁷ Ämaqä huitanjä iqua, hueqä-himqä huitanjä iquatänji mäkä vauqumuatpnuwiqä. Ämaqä miqä hñqueqä mäkä-iqä iqua, huiziqueqä iquatänji mäkä humbnuwiqä. Hñqäqinjä buayä dä naqänänjä timäuniceqä. Itanğa hñqäqinjä qua ekä yäniceqä. ⁸ Apäkä iua ymeqä änä ämipñqä täñä-hunqä ämetqänjuwäpanji, nätmatqä iinjä iqua ganä timäuniceqä.

⁹ Hea inğani, qu henji etmepu, huizi iquauqä hipa iu hanjä-iqä mapñqä hiwipnuwiqä. Hesänjä hui, qu pizqä hipäkipnuwiqä. Itanğa he Nyinyqä quuvqä heqiyätqätanğuwitanji, ämaqä eeqänänji, qu henyqä äwqä quvqä wiñğuaniceqä. ¹⁰ Hea inğani, qokä-apäkä Nyinyqä quuvqä eqämipqä kuapänänji, quwqä quuvqä heqiyqe qui imäknäpu, quwqä-quwänqä äwqä quvqä wiñğanğuti, qutanjä hñquaunji, mäkä-hunqä iquauqä hipa iu wipnuwiqä. ¹¹ Itanğa hinjuä-tqä kuapänänji, qu quanğä ätuäpu, ämaqä kuapänänjä iuqä kñuä indqänqe, qui wimäkpnuwiqä. ¹² Kukñuä-

suqeu yäpä imä mäpmeqä ii, naqänänjä ätimäutä, ämaqä kuapänänji suqä ämaqeunqä wiñqe ävquatämäupnuwiqä. ¹³ Inäqe ämaqä hiunji yäpakänğanqä Nyinyqä quuvqä yänänäqñqä eqiyäpu äpmamitpqä iquaunji, Goti Hanjuwä Iqu häñä iqumuatäniqeqä. ¹⁴ Itañji Goti Hanjuwä Iqunä ämitñqä iunqä kukñuä äñguänänji, qu qua äwitqutänqä-pa, awä tuäkiqäpnuwiqä. Ämaqä eeqänänjiu tquangä qätä ae äwiyqanğuwänğanji, hiunji yäpaki, inğa timäuniqeqä” ätukqe.

¹⁵ “Inji, tiinjä. Hiñuä-tqä Deniyäli iqu hiñuiqänä nätmatqä qui imäkqä quvqänänjä iquenyqä ätätä äqäkqe, nätmatqä iñä iqu Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä anjä iu pämä tqäutangi qumbnuwiqä. (Ämaqä, hiñuä-tqä iqu äqäkqä iu a ätäutqä iqu, kñuä äñguänä mequänqä.) ¹⁶ E äqumbiyänğanji, ämaqä qua Jutiya pmeqe, qoqonjä iunqä zä maqänä uwqäpñqä. ¹⁷ Ämaqä anjä atäaqä hevqä iu äpmamitätqä iqu, qua mänji ikuapmäütäqänğanji, iqu iqueqä nätmatqä anjä yäpä inğisa witañgutqenqä kñuä mindqänqä itä, hämänänä zä wänqiyä. ¹⁸ Ämaqä, iqueqä wäñuä iu äpmamitätqä iqu, iqueqä gquä quäuqä metñqä anğumä mäwqä yänqiyä. ¹⁹ Itanğa, apäkä äwqä-tänä iuaunqätä, ymeqä anuänqä-tänä iuaunqätänji, zä maqänä mäwqä iqanğpçenqe, huäqä kiñä huñqe. ²⁰ Ga hiqä zä maqänä uwqe, yuñuänğatä, Sämbatqä hiunji hapä pmeqänğatä, matimäuqä yätñqä diñqe, he Goti Hanjuwä Iquenqä täaqä

tqäpñqeqä. ²¹ Itanğa hanjä-iqä inga timäunige, naqänänjä ämawqätäunigeqä. Qua änyä qe ipäqäkqänğatqä tänğa ti täunqe, hanjä-iqä tqutä asänänji matimäuqä iminqeğä. Qänakndanjä-pqe, tqutä asänänji hñqu-pqe matimäuqä yänigeqä. ²² Hanjä-iqenqe, Naqä Iqu 'Wänqäpu wänigeqä' ae ätkqeğä. Iqu iinjä mimäkqä-säpi, ämaqä eeqänä qui imäkñgäpäningä. Injäqe Iqu qokä-apäkä Iqueqänğä atäunüä ikqä iquaunğä knüä indqänätä, wänqäpu hiätñqä imäkänigeqä.

²³ Inğanji ämaqä hui, 'He hinüä qumbiyä! Kraisi ne ämineyätñqä Goti Iqu ique atäunüä ikqä iqu täqi äpmenä,' ä 'Nänji äpmenä' etqanğpqe, he qätä mäwiyqä pa iqäpñqä.

²⁴ Ii tiinjä etanği. Ämaqä quanğä-tqä hui ätimäupu, 'Nyi Kraisi he ämeyqänğä Goti Hanjuwä Iqu atäunüä änyikqä iqunjqä' etäpu, ämaqe knüä iqä mapñqenğä, nätmätqä ämaqä mimäkqänänjä huitañä-huitañi imäkpnuwiqä. Quanğä iinjä tqä iqua, ämaqä Goti Hanjuwä Iqu Iqueqänğä atäunüä ikqä iquaunji, qäyasäqi ätuma wanä-tpu ipnuwiqä. Itanğa ämaqä huizi, 'Nyi hinüä-tqä iqunjqä' ätäpu, asänänjä imäkpnuwiqä.

²⁵ Qätä nyipiyä! Nätmatqä ii ätimäuninğenqe, Nyi ae äyä etätñqeğä. ²⁶ Inji ämaqä hui, 'He hinüä qumbiyä! Kraisi Iqu anjä avqñqä imä äpmenä,' ä 'Iqu anjä yäpä inğisa äpmenä' hitqanğpqe, qätä mäwiyqä pa iqäpñqä. ²⁷ Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätnqänğanji, nyuauä itä qäukuä haqä yätuta

we im-imä eeqänänjä äunätŋqä-pani, Iquesani, we asä iinjä hunäniqeqä. Inji ämaqä eeqänänji hiñuä qumbnuwiqä. ²⁸ Nätmatqä äpâkonä pizqä witangqä iunji, yññä quvqä iqua äpâpu, äpputmäupu äñgpñqäüä.

²⁹ Itanga, hanjä-iqä naqänänjä ae etqä iqua qäpu hiqanğani, maqänänji *mäptqä iqu hea äwitä, qanüä iqu mäyänqä itä, qätäqueqä iqua qäukuä yätunji äväma, qua täu qiyäpäknğanğuwänğä, ga nätmatqä yänänäqñqä qäukuä yätu äwiñuwi, ämenjä ipnuwiqä.*†

³⁰ Inğani Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqueqä hiqñqe, qäukuä iu timäuqanğä, hueqä-himqä eeqänä qua täu äpmeñuwi, zä ipu zääqä ätäpu, hiñuä tiinjä qumbnuwiqä. Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu qaquvqä iu äpme, Iqueqä yänänäqñqetä, Iqueqä yoqä nage motquetñqetä pğanği qumbnuwiqä. ³¹ Itanga hääwä naqänänjä tqanğä, Iqu Iqueqä enätqä iqua qua manjä eqiyänqä-pa äwäpu, qokä-apäkä Iqueqänqä atäunüä ikqä iu, aquvâ maqäpñqä dowatäniqeqä” ätukqe.

³² “Itanga he zä-eaqä iqu ämetquetñqenqä näqñqä mapiyä. Kiqä äpa iunji, eqä yqänä änyä, quwqä mñi änyä-hänjä inğqäqe, näqñqä tiinjä iqäpñqä. Yunüä äqunätñqe qäpu eätä, mäptqä dnjä hinätñqe, qäqi etanğiyqä. ³³ Asä iinji, he nätmatqä Nyi etqäqä iinjä ii timäwäwqanği äqumbiyänğani, he näqñqä tiinjä hipnuwiqä. Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätnqä anjä hänaqä iu näwe tqäutanğiyqä. ³⁴ Nyi he

† 24:29 Asayä 13:10; Joeli 2:10

naqä-qakuä etqä. Ämaqä hea inğa pmapnuwä iqua, qu mapäkoŋqä yqänä pmetanġuwänġa, nätmätqä eeqänänġi timäuniceqä. ³⁵ Qäukuitä, quaetä, qui imäknäniceqä. I etanġi Nyaqä kukŋui, qui mimäkŋqä yäniceqä” ätukqe.

³⁶ “Inäqe nätmätqä iinġi äkŋga timäuniquä iinqe, ämaqä hŋqu änyä maqŋqä eänä. Ynaunġä qäukuä yätutanġa iquatä, Nyi Ymeqä Iqundänġi, ne änyä maqŋqä eänunä. Apiqu Iqueqä-kiuänänġqä. ³⁷ Noa iqu pmetanġa, huakä naqänänġä ätimäukqä-panġä iinġi, Ämaqueuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätŋqänġanġi, asä iinġä timäuniceqä. ³⁸ Huakä naqänänġi matimäuqä änä etanġanġi, qu ymisanġä änäpu, eqä änäpu, apäkä ämepu, apäkä yanġä änyäpu, Noa iqu yimba paquvqanġanġqä imäkqä äuminuwi. ³⁹ Qu nätmätqä timäutŋqä iinqe maqŋqä eäpu, iinġä iqa wätqätanġuwänġa, huakä naqänänġä ätimäutä, ämaqä eeqänänġä iinġä iunġi pizqä äpäkkqe. Ämaqueuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätŋqänġanġi, asä iinġä timäuniceqä. ⁴⁰ Ämaqä hŋquaqu qeeqä wäunüä iu äpmamisiyqe, iwä Goti Hanjuwä Iqu hŋque itmetä, hŋquenġi hiŋuinä qunäniceqä. ⁴¹ Itanġa apäkä hiuaqu ŋŋgumetqä quqowä äqämisiyqe, iwä Goti Hanjuwä Iqu hui itmetä, ga huiŋi hiŋuinä qunäniceqä. ⁴² Inġi hiqä Naqä Iqu äŋga päniqätiyä maqŋqä eänuwitanġi, he näwenyä imäknäpu äŋġuänä mimbiyä.† ⁴³ Itanġa he tiinġä-pqenqä kŋuä indqämbiyä. Ämaqä anätänġä hŋqu, ämaqä quwä-meqä hŋquenyqe,

† 24:42 Lukä 12:35-48

'Iqu heatqä äsqueti pänqutiyä' tä näqñqä ae eätqe, iqu hiñuä äñguä äqunätä, quwä-meqä iqu iqueqä ani qäyäpnasqiyätä, yäpä yänqisa päyätñqe, hiñuinä mäqunquä yänqiyä.
⁴⁴ Iiññqe, he-pqe näwinyä imäkmbu pmapiyā! Hea hñqueni, he 'Tänqanqe mapqä yänqiyä' kñuä indqänätqätanqunwänqani, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpäñqiyä" ätukqe.

⁴⁵ "Wäunüä-wiyqä, kñuä äñguä äme, kiqä wäunui äñguä imäkqä iquenyqe, Nyi awä etmqe. Ämaqä naqä iqu, ämaqä iññä iqueni, iqueqä wäunüä-wiyqä iquau ämitä, iquauqä ymisañä hea qayunänñanga väniqä iññqe atäunüä vññqiyä. ⁴⁶ Naqä Iqu äpäqe, iqueqä wäunüä imitätqä di hiñuä qunqanqani, iqu aquvänä yänqiyä. ⁴⁷ Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä naqä iqu, iqueqä nätmätqä eeqänñäni ämitñqenqe, ique atäunüä vññqiyä. ⁴⁸⁻⁵⁰ I etanqqä-qe, wäunüä-wiyqä tqe, 'Nyaqä naqä iqu maqänä mapqä yänqiyä' kñuä indqänätä, wäunüä-wiyqä huizi iquau äpästätä, itanqa buayätä eqätä ämaqä hiqiiyqä imitpqä iquatä änmitätqe, hea hñqueni, iqu maqñqä eätä näwenyā mimäkñqä etanqani, iqueqä ämaqä naqä iqu anqi äpäniqeqä. ⁵¹ Iqu quvqä e imäkqanqi äqunäqe, iqueni mññä ätävätä, ämaqä wopqä ipu kukñuinä tqä iquatä äpmamitpqä iunqä huätä dowatäniqeqä. Iqi äpmapiyänqani, kñuä naqänñä äqiyäpu, hiqunñä manqtäsqukuä mäuqäpnuwiqä" ätukqe.

25

Kukjuä ktqä, hitqä 10 iuaunqä

¹ “Ga Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätñqängani, Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, apäkä hitqä hipa eeqänä iuaunqä tiwiqä enqä-pani hiäniqeqä. Ämaqä apäkä metñqä imäknätä äpätñqä iqangi, iua iqutä ämimbñqä hiqi-tä ämäsäupu upnuwiqä. ² Apäkä iuatanä hipa hñginä iua, kñuä maiqe. Itannga huizi iua, kñuä äñguä meqä iuai. ³ Apäkä kñuä maeqä iua hiqi-tä ämäsäupiyi, ga olipqä eqä aowä hiqi-tä añgi iquatimepu ämäsäuqe, qäsä mäma mapqä ipnuwiqä. ⁴ Inäqe näqñqä epiyä iua, eqä-häkä iu equatimepiyi, quwqä hiqi-tä mäsäuqetä qäsä äma ppnuwiqä. ⁵ Ämaqä apäkä metñqä iqu maqänä mapqangi, iua hinuä hiqaqängqä ipiyi, hiqaqä wopnuwiqä. ⁶ Heatqä quaesqängani, tääqe, ‘Ämaqä apäkä metñqä iqu äpqiyä. Iqutä mimbñqä ppiyä’ tuäniqeqä. ⁷ Itani apäkä hitqä iua eeqänäni ivatuwämbiyi, iuaunqä hiqi-tä näwenyä imäkpnuwiqä. ⁸ Apäkä maqñqä iua näqñqä iua-mända tii tupnuwiqä. ‘Neyaqä hiqi-te esuätñqä iqangi, olipqä eqä aowä hui nätappiyä.’ ⁹ Inä tquanquwängga näqñqä iua kimani, ‘Oeyqä’ tupnuwiqä, ‘Eqä tä, nenyqätä, henyqätä qäyunä maeqä eänä. Eqä miqä iquaunqä äwäpu, hiqe mbqä ipiyä.’ ¹⁰ Itani apäkä maqñqä iua, eqä mbqä ipñqä uwqanquwängga, apäkä metñqä iqu ätimäuqannga, apäkä näwenyä imäknmipqä iua, anä yäpä inqisa iqutä anä ymisanä naqänäni bñqä paquvqanquwängga, qu qñqanä

mäyepnuwiqä. ¹¹ Qänakndañi apäkä hitqä huizi iua äppiysi, tupnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyâ. Si äpätnä, qnqanâ nauteyâ.’ ¹² I tquanquwänğa, iqu kimañi tiinâ tuäniqeqä. ‘Nyi henyqe, tutqä qäpu änyâ maqnqä eänänâ.’ ”

¹³ Tiwiqä e ätuäqetani tii ätukqe. “Initani, hiqä Naqä Iqu äknğati päniqenqe maqnqä eänuwä-qae, he näwenyâ imäknäpu anğuanâ mimbiyâ.”

*Kukñuâ ktqä, wäunjuâ-wiyqä mbqä mipñqä iquauñqä**

¹⁴ “Huizi, Goti Qäukuâ Yätu Äpmenqä Iqunâ miqe, ii tiinâ enqä-paniqä. Ämaqä hñqu kinämqä qanâ wätñqä imäknätäqanğani, iqueqä wäunjuâ-wiyqä iquauñi tääqä ätuätumetä, qu iqueqä nätmatqe miqärñqä iquauqä hipa iu väniqeqä. ¹⁵ Iqu wäunjuâ-wiyqä iquauqä näqnqenqä iwäsäuqe, ga hñqueni mbqä kuapänâ 5,000 ävätä, hñqueni iinänänğä 2,000 ävätä, itanğa yäpakä iqueni 1,000 äväqe, wäniqeqä. ¹⁶ Ae uwqanğa, maqänänği wäunjuâ-wiyqä mbqä 5,000 ämetqä iqu mbqä wäunjuâ imäkätä, mbqä haqeqiñi, 5,000 inä meni qeqä. ¹⁷ Itanğa ämaqä mbqä 2,000 ämetqä iqu-pqe, mbqä wäunjuâ inä imäkäqe, 2,000 inä meni qeqä. ¹⁸ Itanği ämaqä mbqä 1,000 ämetqä iqu äma äwätä, iqueqä ämaqä naqä iqueä mbqe, qua hovqä äptätä, imä zä pteäni qeqä.

¹⁹ Hea quäuqä ae äpäwqanğani, ämaqä naqä iqu anğumä äpäqe, iqueqä mbqä ävätqenqä

* 25:13 Lukä 19:11-27

näqñqä metñqä, wäunuä imäkqä iquau tääqä tuätumeniqeqä. ²⁰ Itanğa ämaqä mbqä 5,000 ämetqä iqu äpätä, mbqä 5,000 haqeqi hutäknä ämetqe, qäsä äma äpätä, tiñjä tuäniqeqä. 'Ämaqä naqä iqukiyä. Si mbqä 5,000 ändapkñiqä. Hiñuä qunyä. Nyi wäunuä imäkätmä, 5,000 haqeqi äyä ämeqeqä.' ²¹ Itañi ämaqä naqä iqu tiñjä tuäniqeqä. 'Si ämaqä äñguki eänä, wäunuä qäyunä imäkqukiyqä. Nätmatqä wäñqä isua äñguänänjä ämitqänä-qae, si nätmatqä kuapä misñqä atäunuä kimqänänjqä. Äpätnä, nyitä aquvänä yenqeqä' tuäniqeqä.

²² Ämaqä mbqä 2,000 ämetqä iqu inä äpätä, tiñjä tuäniqeqä. 'Ämaqä naqä iqukiyä. Si nyiñi 2,000 äyä ändapkñiqä. Hiñuä qunyä. Nyi wäunuä ämitmä, kiqä haqeqiñi 2,000 inä äyä ämeqeqä' tuäniqeqä. ²³ Itañi ämaqä naqä iqu tiñjä tuäniqeqä. 'Si ämaqä äñguki eänä, wäunuä qäyunä imäkqukiyqä. Nätmatqä wäñqä isua äñguänänjä ämitqänä-qae, si nätmatqä kuapä misñqä atäunuä kimqänänjqä. Äpätnä, nyitä aquvänä yenqeqä' tuäniqeqä.

²⁴ Itañi ämaqä mbqä 1,000 ämetqä iqu-pqe äpätä, tii tuäniqeqä. 'Naqä iquki, nyi sinyqe näqñqeqä. Si ämaqä tnänänänjä iqukiyqä. Ämaqä hñqua wäunuä iu ymisañä vowä ämäuepqe ptqukiyqä. Ämaqä hñqua kuä uwqä tnämäwäpqeñi, kiqä näñqe mequkiyqä. ²⁵ Si suqä iñä iquki etañgi, nyi zä itmä, tqä mbqä 1,000 qua hovqä iu zä äptekqä-qae, ga täsuwänä' tuäniqeqä. ²⁶ I tquanğa, naqä

iqu kimani tiinjä tuänqiyä. ‘Si wäunuä-wiyqä quvqä enyqä iqukiyqä. Nyinyqe, si näqñqä ae eänjä. Nyi ämaqä hñqua wäunuä iu ymisanjä vowä ämäuepqe ptqunjqä. Ämaqä hñqua kuä uwqä tnämäwäpqeunji, kiqä näänqe mequnjqä. ²⁷ Si näqñqä iinjä eänji, nyaqä mbqe, kiqä pñqä wiqä iunji, sunqä pñqä maeqä ikñäwä? Iinjä imäkqä-säpi, nyi anqumä äpmqänggani, ñqä mbqä qäyunänjitä kiqä haqeqinjitä meqämingä.’ ²⁸ Itanji wäunuä-wiyqä huizi iquaunji, ‘He mbqä 1,000 ämotaupu, ämaqä mbqä 10,000-tänjä ique wipiyä’ tuäniqueqä. ²⁹ ‘Ii tiinjä etanji. Ämaqä nätmätqä-tänjä eeqänänjä iquaunji, nyi hui anji vqanqa, qu kuapänänjä-tänjä hipnuwiqä. I etanji, ämaqä nätmätqä maeqä eä wänqäpu ämenuwä iquaunji, nyi anji ämotaumqänä. ³⁰ Itanqa wäunuä-wiyqä quvqä tqueni, he yäpaqä ingisa anä hiawiqä ingisanqä huätä dowatpiyä. Iqi äpmamipqä iqua, hiqanjä manqtäsqukuä ämäupu, knuä qäkmangpnuwiqä’ tuäniqueqä” ätukqe.

Ämaqueuqä Ymeqä Ekqä Iqu ämaqueu iwäsäuniqenqä

³¹ “Ämaqueuqä Ymeqä Ekqä Iqu anqu äpätqänggani, yoqä naqä-tänjä äpätä enätqä eeqänänjä iquatä anä ppuwiqä. Itanqa Iqu Iqueqä yoqä naqe motquetñqe, ämiqä iqueqä zä-hawä iu pmeniqueqä. ³² Inganji hueqä-himqä eeqänänji Iqueqä hinuä iqi tqäuqanquwänqa, Iqu iquaunji iwäsäutä hñquaqu mäqäqasäueniqueqä. Yaqueqä miqä iqu sipsipqä iquatä, meme iquatä

ämäqäqasäuetŋqä-pa, i imäkäniqeqä. ³³ Iqu sipsipqä iquauŋi ämuangisa, itaŋga meme iquauŋi qunamäuqängisa, mäqäqasäueniqeqä.

³⁴ I imäkäqetani, Ämiqä Naqä Iqu ämaqä iqueqä hipa ämuangisa tqäutaŋguwä iquauŋi ti-injä tuäniqeqä. 'Nqä Apiqu he äŋguä emäkätŋqä ae etkqeqä. Iqu nätmätqä äŋguänäŋi quae änä imäkätäqänga, henŋqä näwenyä imäkekqe, he mapŋqe, Iqunä ämitŋqä yäpä täŋgisa yappiyä.

³⁵ Ii tiinjä etaŋgiyä. Nyi buayä dä pmetanŋani, he buayä äyä ändapmiŋuwiqä. Nyi eqä maŋqä pmetanŋani, he eqä äyä ändapmiŋuwiqä. Nyi ämaqä hueqä-himqä huitanunä etaŋga, he Nyiŋi hiqä anjä iuŋqä ändma äumiŋuwiqä. ³⁶ Nyi qäkä mäyäuqä itaŋga, he qäkä äyä ändapmiŋuwiqä. Nyi yaqä witaŋgani, he äyä äminyimiŋuwiqä. Nyi guä pmetanŋani, he äpäpu hiŋuä äyä ämaŋqänmiŋuwiqä' tuäniqeqä.

³⁷ I tquanŋa, qokä-apäkä jänänjä iqua kimaŋi tiinjä tupnuwiqä. 'Naqä Iqukiyä. Si buayä dä pmetanŋnä hiŋuä äkqänätanä, äkŋga äktapmiŋquäwä? Si eqä maŋqä pmetanŋnä, eqä äkŋga äktapmiŋquäwä? ³⁸ Si ämaqä hueqä-himqä huitanänänuki äkqänätanä, neqä anjä iuŋqe, äkŋga äktma äumiŋquäwä? Si qäkä maiquki etaŋgnä, qäkä äkŋga äktapmiŋquäwä? ³⁹ Si yaqä witaŋgnä ä guä pmetanŋnä, äpätanä hiŋuä äkŋga ämakqänmiŋquäwä?' tupnuwiqä.

⁴⁰ Itaŋga Ämiqä Naqä Iqu kimaŋi tiinjä tuäniqeqä. 'Nyi aanjä naqä-qakuänänjä etqänä. Nätmätqä eeqänäŋi, he Nyaqä guäkautä,

napqautä iwimäkmiŋqce, qu yoqä maeqä qäyä etanŋqä-qe, iinŋi he Nyi nyimäkmiŋuwiqä.’

⁴¹ Inŋaŋi Iqu ämaqä hipa qunamäuqänŋisa tqäutaŋguwä iquau tuäniŋeqä. ‘Henyŋe, Nqä Apiqu, “Qu qui imäkmbŋqäüä” ae ätkŋeqä. He tä maiusqänänŋä äsänŋeunŋä huätä upuiyä. Tä äsänŋä iqu, Setänä iquenŋätä, iqueqä enätqä iquaunŋätä näwenyä äsänä. ⁴² Ii tiinŋä etanŋiyä. Nyi buayä dä pmetanŋaŋi, he buayä mändaŋqä äyä imiŋuwiqä. Nyi eqä maŋqä pmetanŋaŋi, he eqä mändaŋqä äyä imiŋuwiqä. ⁴³ Nyi ämaqä hueqä-himqä huitanŋunä etanŋa, he Nyiŋi hiqä aŋä iunŋä mändaŋqä mäwqä äyä imiŋuwiqä. Nyi qäkä mäyäuqä itanŋa, he qäkä mänyiyätqä äyä imiŋuwiqä. Nyi yaqä äwitmä ä guä-pqä pmetanŋaŋi, he mäminyqä da äyä imiŋuwiqä’ tuäniŋeqä.

⁴⁴ I tquanŋa iqua-pqe kimaŋi tiinŋä tupnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyä. Si buayä dä pmetanŋnä, ä eqä maŋqä pmetanŋnä, ä, hueqä-himqä huitanŋänänŋuki etanŋnä, ä qäkä maiquki etanŋnä, ä yaqä witanŋnä ä guä pmetanŋnä, hiŋuä äkqänätanä yätamäkqä makiyŋe, äkŋga imiŋquäwä?’ tupnuwiqä.

⁴⁵ Itanŋa Ämiqä Naqä Iqu kimaŋi tiinŋä tuäniŋeqä. ‘Nyi aanŋä naqä-qakuänänŋä etqänä. Nätmatqä eeqänänŋi he Nyaqä guäkautä napqautä yoqä maeqä inäsquauŋi miwimäkqä imiŋuwi, iinŋi he Nyi-pqe mänyimäkqä äyä imiŋuwiqä’ tuäniŋeqä. ⁴⁶ Ämaqä tqua äwäpiyi, haŋä-iqä qäpu maeqä eniqä di ämepu pmepnuwiqä. Iinŋä etanŋi qokä-apäkä

jänänǵa iqua, hǵnǵa hea ique-ique pmeqe ämepu pmetpnuwiqǵa” ätukqe.

26

*Ämaqǵa naqǵa iqua, Jisasi Ique päkpnǵä ätkuwiñǵä**

¹ Jisasi Iqu kukñuä tä eeqänä qǵpu ätuäqetǵni, Iqueqǵa wǵnuǵǵä ämotquamiñǵä iquaunǵi ti-inǵä ätukqe. ² “He näqñǵä äyuwǵnä. Hiunǵi hñquaqu yqǵnä äwinǵä. Inǵanǵi hiunǵi naqǵänǵä Pasopa iqu timǵunǵiyǵä. Hiunǵi iqu ätimǵuqǵanǵi, qu Ämaqeuqǵa Ymeqǵa Ekqǵa Iquenǵi, mǵkä-huñǵä iqua zǵ-huätatǵa huepnǵä wipnuwiqǵä.”

³ Hea asǵ qǵñǵanǵi, hiqǵäva-imǵkqǵa naqǵa iquatǵa, Israitqeu miqǵa iquatǵa, hiqǵäva-imǵkqǵa naqǵa Käyǵpasi iqueqǵa anǵa iqi aquvǵä äqǵñǵuwi. ⁴ Iqua kukñuä ätqǵamanǵpu, “Ne Jisasi Ique maqñǵä itmetanǵa pizqǵa pǵsatunǵque, äǵnǵä imǵkatunǵquǵwǵä?” ätñǵuwi. ⁵ “Ämaqe hiñuä änaqǵänǵpu mǵkä ipǵqiyqenǵqe, ne suqǵa iinǵi, hiunǵi naqǵänǵñǵga mimǵkqǵa yatunǵqueqǵa” ätñǵuwi.

Apǵkǵa hui, eqǵa jinǵñǵa-weqe, Jisasi Iqueä nyuǵñiu equatekqenǵä†

⁶ Jisasi Iqu anǵa-himqǵa Betani, Saimonǵa Wǵnyimǵñqueǵä‡ anǵa iu äpmamiñǵqe. ⁷ Iqu

* **26:** Makǵa 14:1-2; Lukǵa 22:1-6; Jonǵa 11:45-57 † **26:5** Makǵa 14:3-9; Lukǵa 7:36-50; Jonǵa 12:1-8 ‡ **26:6** Saimonǵa iqu hiñuiqǵänǵñi wǵnyimǵñqǵa-tǵñǵä äpmamiñǵqǵa etǵñǵi, qu iquenǵi “Wǵnyimǵñqueǵä” ätumiñuwi.

buayä gmanätqätanğa, apäkä hui hikä häkä eqä jinanä-weqä inqä hñqu, äma äwimetä, Iqueuä nyuänju equatkqe. Häkitä, eqä jinanä-weqetä, kiqä mbqe naqänäni. ⁸ Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua e äqumbiyi, äwqä tnänä imäkäpu, “Eqä jinanä-weqe, hinqi qui sunqä imäkqiyä? ⁹ Ii eqä jinanä-weqe, mbqänqä imäkätä, mbqä naqänänä ämetä, ämaqä nätmatqä maeqä iquau mäwqä sunqä iqiyä?” ätnjuwi.

¹⁰ Jisasi Iqu iquauqä kukñuinqä näqñqä eä, iquauñi tiñä ätukqe. “He apäkä täsinji, hanjä-iqe sunqä vqäuä? Ii suqä äñguänäni nyimäkqiyä.

¹¹ Ämaqä nätmatqä maeqä iqua hesä anäni, hea ique-ique äyä äpmeñäuä. Itanji Nyi hesä anäni, hea ique-ique mäpmeqä imqänä. ¹² Apäkä ii ege äñjiquatqe, ii Nyaqä huiwi qua ptnäniqä iñqä näwenyä inyimäkqiyä. ¹³ Nyi naqä-qakuänä etqänä. Qu qua eeqänänä iunqä äwäpu, kukñuä äñguä we-hunqä-tänji awä ätuäkipiyänğanji, apäkä täsi inyimäkqenqe awä inä tqäpnqe. Inji qu iñqä hui mimäuqä ipñqenqä” ätukqe.

Jutasi iqu Jisasi Iquenji, himä-wiunqä iquau vätnqä ätukqenqäS

¹⁴ Inğanji wäunjuä imäkqä 12 iutanä Jutasi Iskarioti iqu, hiqäva-imäkqä naqä iquauñqä äukqe. ¹⁵ Iquau äwimeqe, yatñqä tiñä äwikqe. “Nyi Jisasi Ique he hitapmqe, he nätmatqe äkitanji dappñqäwä?” Yatñqä vqanğqänğa, qu mbqä-hiki, 30 qe äwikuwi. ¹⁶ Itanji Jutasi iqu,

Jisasi Iqueni ämaqä iquau vätnqe, hänaqenqä qävqä yätñqä ipäqäkqe.

*Jisasi Iqu, Iqueqä wäunuä yätquakä iquatä, ymisañä yäpakä änguwängañqä**

¹⁷ Hiunji bretqä yeñuä qo matäuqä bñqä iquauqä hiunji kinganänjä iqueni,† wäunuänqä ämotquamiñqä iqua Jisasi Iquenyqä äpäpu, yatñqä tiñjä äwikiwi. “Si hiunji naqänänjä Pasopa iutañä buayä dñqe, ne näwenyäñi, äsqi imäkekiyatunquäwä?”

¹⁸ Iinjä tquanğuwänga, Iqu tii ätukqe. “He añä-himqä yäpä ingisa äpaquväpu, ämaqä iinjä ique hiñuä äqumbiyi, tii tupiyä. ‘Ämotqueqä iqu “Tupiyä” ätätä änandowatqiyä. “Hea Apiqu Nyinyqä atäunuä ikqe, ae qäqiqi quvepğañgi, Nyitä Nqä ämaqä iquatä, hiunji naqänänjä Pasopa iutañä ymisañä natunque, tqä añä iu nanqunä” ätqiyä,’ tupiyä” ätukqe. ¹⁹ I tquanğa, iqua Jisasi Iqu ätukqä-pa, Pasopa iutañä ymisañi näwenyä qe imäkekuwi.

²⁰ Awiyqä ae eqanğa, Jisasi Iqutä, Iqueqä ämaqä 12 iquatä ymisañä bñqä äpmakuwi. ²¹ Qu ymisañä ängmanäpiyängañi, “Nyi naqä-qakuä etqänä. Hesañä hñqu Nyinji, himä-wiunqä iquau nyivänqiyä” ätukqe.

* **26:16** Makä 14:12-26; Lukä 22:7-38; Jonä 13:1-17:26 † **26:17** Quväukuä ique-iqueni, Israitqä iqua bretqä yeñuä qo matäuqä änäpu hiunji 7 äpmamiñuwi. Hiunji kinganänjä iunji, qu hiunji enjätqä ämaqä päsqä iqu Israitqä iquauqä kaqä-kawäka mapäsqä ämäwqätäukqenqä kñuä ämepu buayä naqänänjä änminjuwi. Ii hiunji Pasopayi.

22 I tquangi äwipiysi, äwqä hanjä vqanqa, qu hñqunä-hñqunä yatñqä wipñqä ipäqäkuwi. “Naqä Iquki, Si e ätni, ii nyi ma! Qäyutanä?”

23 Kimani Iqu tiinjä ätukqe. “Buayä hevqä täu, Nyitä anä ämeququä iquenä, ämaqä Nyi himä-wiunqä iquau nyivätñqä iqu, heyaqä awä iqisanjä hñquvqä. 24 Ämaququä Ymeqä Ekqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji äpäkonänqiyä ätkqä-pa, Iqu e päkonänqiyä. Itanji Ique himä-wiunqä iquau vätñqä iquenyqe, iqueni hanjä-iqä naqänänjä wimenqiyä. Ämaqä iinjä imäkätñqä iqueni, känai maunyqä-säpi, ii änguä hitäninjä” ätukqe.

25 Jutasi, ämaqä himä-wiunqä iquau vätñqä ikqä iqu, Jisasi Iqueni, yatñqä tiinjä äwikqe. “Ämotqueqä iqukiyä. Si e ätni, nyi ma. Qäyutanä?”

E tquanga kimani, “Si e ätni qeyqä” ätukqe.

26 Iqua ymisanjä ängmanäpiyänqa,‡ Jisasi Iqu bretqä hñqu ämeqe, Goti Hanjuwä Ique “änquiqä” ätuäqe, äkutätä, wänuänqä ämotquaminqä iquau ävqäwätä, ätukqe. “He ämepu biyä. Tä Nqä huiwiyyä.” 27 Itanji Iqu wainqä-eqä-häki ämeqe, Goti Hanjuwä Ique “änquiqä” ätuäqe, iquau ävätä ätukqe. “He eeqänäni, eqä tä bñqeä. 28 Tä Nqä häneqä, he yätamakqä heyätñqä kukñuä guä mäsaunqä iyyä. Ämaqä kuapänänjä iquauqä suqä quvqe, huätä mamäutñqe, Nyaqä häneqe, iuanqiyä.

‡ 26:26 Makä 14:22-24; Lukä 22:17-20; 1 Korinä 11:23-26

²⁹ Nyi he etqänä. Nqä Apiqunä miqä iu wainqä-eqä änyä-hänjä hesä anä naniquänğanqe, Nyi wainqä-eqä anğumñi mañqä imqänä” ätukqe.

³⁰ I ätuäqetani, qu apqä ätpiyi, anä-himqä iu äväma, qoqonä Olipä iunqä äukuwi.

Jisasi Iqu Pitä iqueni, “ ‘Nyi Iquenqe änyä mañqeqä’ ttñqinyä” ätukqenqäS

³¹ Inğanj Jisasi Iqu iquauñi ätukqe. “Tänğa heatqeunji, nätmatqä nyimeqanğutqetani, heqä Nyinyqä quuvqä heqiyqe, mändi päwiñqiyä. Ii Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tiñjä ätä äqänänqä-payqä.

*‘Nyi sipsipqä-miqä ique päkmqänä. Iinjä imäkqanğmdqänğa, sipsipqä iqua zä im-imä wepnuwiqä.’**

³² Itanği Goti Hanjuwä Iqu, Nyi anği nyi-vauqumuatqanğa, Nyi qua Galili iunqä hiñuiqä emamnıeqä” ätukqe.

³³ I tquanğa Pitä iqu ämävauqe, “Iqua eeqänä nätmatqä kimeqanğutqeta quwqä quuvqä heqiyqä mändi qäyä äpäwiqanğuti, nyi iñjä miqä da ymqänä” ätukqe.

³⁴ I tquanğa Jisasi Iqu, “Nyi naqä-qakuänä äktqänä. Heatqä tqueni, kukutakisqä äkakä matqänğa, si Nyinyqe, ‘Iquenyqä mañqeqä’ hñquaqui-hñque tutñqinyä” ätukqe.

³⁵ I tquanğa Pitä iqu ämävauqe, “Qäyä eänä. Si äpäkonğti, nyi-pqe anä päkonenqeqä. Nyi Sinyqe, ‘Iquenyqä mañqeqe’ matqä imqänä”

S 26:30 Makä 14:27-31; Lukä 22:31-34; Jonä 13:36-38 * **26:31**
Sakätiyasi 13:7

ätukqe. Itani wäunüanqä ämotquaminqä eeqänänä huiziqua-pqe, inyänä ätkuwi.

Jisasi Iqu, Gesemäniu Goti Iquenyqä tääqä ätkqenqä†

³⁶ Inğanı, Jisasi Iqutä, iquatä, ‘Gesemäniyqä’‡ ätminuwä iu ätimäupiyi, Iqu iquaunı tiinjä qe ätukqe. “He täqi pmapiyä. Nyi tääqä tmqä, näñinqä umqänä.” ³⁷ I ätuäqe, Iqu Pitä iquesä, Sepri iqueqä hiknä iquaquisä itmeqe, nänä qe äukuwi. Itanı Iqu änä mäwimänqä itä, Iqueqä äwqe hanä kiinjä äwikqe. ³⁸ Inğanı Iqu iquaunı, tiinjä qe ätukqe. “Hanä-ıqä tqu, Nyaqä qeqä-quuvqä tämñi imbätäumäkkä-qae, ae qäqi äpäkonmqä iqä. He täqi äpmapu, quvqä nemeqenqe ängüä äminyanä.” ³⁹ I ätuäqe, nändi ti äwäqe, Iqueqä hipenıi qua bu eäqe, tääqä tiinjä ätukqe. “Nqä Apıquki, hänaqä-pqä hui inä etanqutqe, häkä hanä-ıqä-tänä tquŞ huätä mändavä. İnäqe änyinqä Nyaqeunı, qäyä etanquti, äkiñqä Saqeunä isñqeqä.”

⁴⁰ İnıi ae ätuäqetanı, Iqu Iqueqä ämaqä iquaunqä anđi äpäqe, hiqaqä witanğä äqunäqe, Pitä iquenı tii ätukqe. “Änäñänqäwä? He Nyitä anänı, wänqäpu mäminqä iquwiuä? ⁴¹ Yamwiqä iqe, he mändi maekittqiyqä yätñqä iinqe, he äminyäpu tääqä tupñqeqä. Hiqä quuvqe, qäyunä imäkñqänqä wiñganqutqä-qe, huiwi yänänäñqä maeqeqä” ätukqe.

† **26:35** Makä 14:32-42; Lukä 22:39-46 ‡ **26:36** Yoqä ‘Gesemäni’ kiqä quati tiinđi. ‘Zä-olipqä häukui quqowä päsqä.’ İi olipqä wäunüä iu, qoqonä Olipä iu äwominqe. § **26:39** Matiu 20:22; Jonä 18:11; İtkimäkkä 16:19.

⁴² Iqu anğumä äväma äwäqe, tääqä tiinjä ätukqe. “Nqä Apiguki, häkä hanä-iqä-tänjä tqu, huätä mändautnqä etanğutqe, kiqä hanä-iqe, Tqä äkinqä iunä mamqänä.”

⁴³ Itanğa iquaunqä anğumä äpäqe, iqua hinuä kukuänüä wiyqanğı hiqaqä witanğä äqunğqe.
⁴⁴ Iqisanı Iqu iquaunı anğumä ävämanı, tääqä yäpaki, kinğanänjä iquaqu ätkqä-pa, ätkqe.

⁴⁵ Qanakndanı Iqu Iqueqä ämaqä iquaunqä anğı äpäwäqe, ätukqe. “He hiqaqä yqänä äwiñuwi, hapä äpmeñäuä? Qätä nyipiyä. Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Ique, ämaqä suqä quvqä imäqä iquauqä hipa iu wipnqe, ae qäqiyqä. ⁴⁶ He pämä äpmepu äwanä! Hinuä qumbiyä. Huiziucä hipa iu nyivätnqä iqu, ae qäqi ätimäutnqä iqiyä” ätukqe.

*Jutasi iqu Jisasi Iqueni, himä-wiunqä iquau äwikqenqä**

⁴⁷ Jisasi Iqu kuknuä ii yqänä tätqätanğanı, Jutasi ämaqä 12 iquautanä iqu äpkqe. Iqtäni, ämaqä kuapänäni, ipäqäyunätä, jävqätä a äqätqa äquvepkuwi. Ämaqä iquaunı, hiqäva-imäqä naqä iquatä, qokä-apäkä iu miqä huiz-iquatä ändowatkuwi. ⁴⁸ Qu änyä upnqä imäknäpiyanğanı, täkqä-tqä iqu, huiziquaunı tii ätukqe. “Nyi ‘Ämaqä Tqueyqä’ etätmi, kikiyä äwunğundi, he Iqueni a kiqätpnqe.”
⁴⁹ Qu ätimäupiwi, Jutasi iqu Jisasi Ique maqänä äwimeqe, “Ämotqueqä Iqukiyä, heatqevqä” ätuätä, manğawiu kikiyä äwunğqe.

* 26:46 Makä 14:43-50; Lukä 22:47-53; Jonä 18:1-11

⁵⁰ Itanji Jisasi Iqu iquenji, “Näueqä iquki, nätmatqä si imäktñqä äpñi, imäkiyâ” ätukqe.

Inğanji ämaqä iqua äppiwi, Jisasi Ique a qe äkiqätkuwi.

⁵¹ Ique kiqätqanğuwänğa, Jisasi Iqueqä ämaqä hñqu, iqueqä ipäqäyuni ämäkäqiyäqe, hiqäva-imäkqä naqä iqueqä wäunuä-wiyqä hñque, qätä mñä hämänä ätqavämäukqe.

⁵² I imäkqanğa, Jisasi Iqu iquenji tii ätukqe. “Tqä ipäqäyuni, kiqä anä iu anği qupuişeyä. Ämaqä ipäqäyuna itä mäkä äumbqä eeqänänä iqua, ipäqäyuna iutanä päkombnuwiqä. ⁵³ Si tiinñqä maqñqä ennä? Nyi Nqä Apique yatñqä vqanğndqe, Iqu enätqä kuapanä 50,000 iquauni, yätämäkqä nyipñqä ändowatanñqiyä. ⁵⁴ Itanğqä-qe Nyi iinä imäkqanğndqe, kukñuä Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänänqe, qäyunänji äänä timäuniqätiyä? Iqueqä bukä iunji, ‘Nätmatqä tä, Nyi nyimenñqiyä’ ätä äqänänä” ätukqe.

⁵⁵ Ique a kiqätqanğuwä iquauni, Iqu tiinä ätukqe. “He ipäqäyunaätä, jävqätä a äqätqa äpquwi, ämaqä äpästätä quwä-meqä hñque a äkiqätätqanğuwä-pa, Nyi-pqe, iinuna etanğä anğiqätqäuä? Hiunji eeqänänä iunji, Nyi hiqäva-imäkqä anä ququawä iu äpmamä, qokä-apäkä iu ämotquetqätanğanji, inğa manğiqätqä, sunğä itqanğuwäwä? ⁵⁶ Nätmatqä eeqänänä ii, hinğä-tqä iqua kukñuä äqiyäpu ekuwä ii, qäyunä imäkätñqä ätimäuqeğä” ätukqe.

Itanji wäunuänğqä ämotquaminğqä eeqänänä iqua, Jisasi Ique zä äväma äwekuwi.

Käyäpasi iqu, Jisasi Ique kuknuä ämitkqenqä†

⁵⁷ Ämaqä Jisasi Ique a äkiqätukuwä iqua, Iqueni Käyäpasi hiqäva-imäkqä naqä iqueqä anä iunqä qe ätuma äukuwi. Iqini, kuknuä-suqenqä näqenqä iquatä, ämaqeu miqä huiziquatä, aquvä äqämbu äpmaminuwi. ⁵⁸ Pitä iqu Jisasi Ique kinä-näni ti äwivändqa äpätä, hiqäva-imäkqä naqä iqueqä anä täknä yäpä ingisa äpaquväqe, “Jisasi Iqueni nätmätqä äkitani wimenqutiyä” tä, ämayukä-imanqä iquatä anä äpme, hiñuä äqunä äpmaminqe.

⁵⁹ Hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqä iquau miqä naqä huiziquatä, Jisasi Ique pizqä päkpenqä dinqe, quangä tpenqä hñquau tääqä ätuätumepu, Iqu suqä quvqä hui imäkqänqä qävqä iminuwi. ⁶⁰ Ämaqä kuapänä äpäpu, Iquenyqä quangä täqisqanguwä-qe, ämiqä naqä iqua, Ique pizqä päkpenqä iinqe, qakui mämäqumueqä ikuwi. ⁶¹ Qänakni, ämaqä hñquaqu äpäsinyä, tii ätukiyi. “Ämaqä Tqu, ‘Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä anä äpnetmä, hiunji hñquaqui-hñquenyä anä mätmqänä’ ätkqeqä” ätukiyi.

⁶² I tquangiyänqa, hiqäva-imäkqä naqä iqu pämä ätqäuqe, Jisasi Ique yatnqä tiinjä qe äwikqe. “Iquaqu e ätqiya, änäänqä? Si kima matqä isnqätanä?” ⁶³ Itangi Jisasi Iqu kuknuä hui matqä ikqe. Itani hiqäva-imäkqä naqä iqu tii ätukqe. “Si kuknuä naqä-qakuänäninä nattnqä iinqe, nyi Goti Hänä äpmenqä Iqueqä yoqä iutanä yatnqä äkiyqänä. Si Goti Hanjuwä

† 26:56 Makä 14:53-65; Lukä 22:63-71; Jonä 18:12-14,19-24

Iqueqä Ymeqä-quki eänä, ä Kraisi, Goti Iqu ne äminesñqä atäunjuä äkikqä Iqukitanä?”

⁶⁴ I tquanğa, Jisasi Iqueuä kimañi, “Si e ätni qeyqä. Nyi he etqänä. Qänakndañi, he Ämaqeucqä Ymeqä Ekqä Iqu, Yänänäqñqä-tänä Iqueqä hipa ämuangisa pmetanđi hinuä qumbnuwiqä. Itanğa Iqu qaquvqeu pmeqä qäukuä yätuta quvepqanđi, qumbnuwiqä” ätukqe.

⁶⁵ Käyäpasi iqu i tqanđi äwiyäqe, äwqä tnänä wiñanđi, iqueqä gquä quäuqä äpisätä, tii ätukqe. “Iqu Goti Hanjuwä Iqu enqä-pa timäutñqä tqanđi, äyä äwiyänunä. Ne Ämaqä Tqueqä suqenqä awä natpñqe, ämaqä hñquaunqä qävqä miqä yatunqueqä. ⁶⁶ Ne Ique änä-änä imäkatunqenqe, he kñuä äänä hiyqiyä?” ätukqe.

I tquanğa qu kimañi, “Iqu suqä quvqä-tänu-qae, äpäkonätñqe” ätukuwi. ⁶⁷ E ätupiyyi, qu Iqueqä himä-hiqumuanä iu makukuä äqutäupu, aanä kuapänänä äpäkmñuwi. ⁶⁸ Inğanı iqua äpäsäpu tii ätukuwi. “Si Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu atäunjuä äkikqä Iquki, hinuä natiyä. Ämaqä tä äkpäsquwä iqua, tqukuakä?” ätukuwi.

Pitä iqu, ‘Nyi Jisasi Iquenyqä maññeqä’ ätkqenqä‡

⁶⁹ Asänğanı, Pitä iqu yäpaqä mängisa, anä ququawä iqi äpmaminqe. Apäkä wäunjuä imäkkä hui, iqu-tänä qäqi äpätä, “Si Jisasi Galilisanä Iqutä anä äpmetqänıyiqä” ätukqe.

‡ **26:68** Makä 14:66-72; Lukä 22:54-62; Jonä 18:15-18,25-27

⁷⁰ Itanji Pitä iqu ämaqä eeqänänjä iquauqä hinuä iqisanji, “Oeyqä. Si kuknuä tä ändnji, nyi maqñqeqä” ätukqe.

⁷¹ Itanji iqu äwäqe, täknä hävqä iu miqä iquauqä anä iu ätqäuminqe. Iqinji apäkä wäunuä imäkcä hui, ique hinuä äqunäqe, ämaqä qäqi pmetanquwä iquauñi, “Ämaqä tqü, Jisasi Nasäretqätanjä Iqutä anä äpmetqänjiyiqä” ätukqe.

⁷² I tqanğa, Pitä iqu anğumñi, “Oeyä” ätukqe. “Nyi aanä naqä-qakuänänjä ätqänä. Ämaqä Iquenyqe, änyä maqñqä eänjänä.”

⁷³ Qänaki wänqäpñi, ämaqä qäqi ätqäuminquwä iqua äpäpu, ique ätukuwi. “Naqä-qakuänänjqä. Si Ämaqä Iqutä anä äpmeñuwä iquautanjä iqukiyqä. Ne tqä quväki äkiyätanä, näqñqä ämequnä.”

⁷⁴ I tqanğuwänğa, Pitä iqu kukñui, yänänäqñqä tiñjä ätukqe. “Aanjä naqä-qakuä etqänä. Nyi Ämaqä Iquenyqe, maqñqeqä. Nyi kuknuä naqä-qakuä matqä iqanğndqe, Goti Hanjuwä Iqu hanä-iqä qäyä dapänä.” Iqu kuknuä qäpu ae tqanğa, maqänänñi kukutakisqä äkakä qe ätkqe. ⁷⁵ Asä qänğanji, Pitä iqu Jisasi Iqueqä kukñui, “Kukutakisqä äkakä matqänğa, si Nyinyqe, ‘Maqñqeqä’ hñquaqui-hñque ttñiqä” ätukqenqä kñuä indqänäqe, yäpaqä mänğisa äwäqe, kñuä naqänänjä äqäkqe.

*Pailoti iquenyqä ätuma äukuwiñqä**

¹ Zä ae äveqanğa, hiqäva-imäkkqä naqä iquatä, Israitgeu miqä huiziquatä, Jisasi Ique pizqä päkpnqä kuknuä imäkkuwi. ² Itañi qu Ique guä äkiqiyäupu, kiyapqä kiñganänğä Pailoti† ique wipnqä ätuma äukuwi.

Jutasi iqu imäkkqenqä‡

³ Jutasi, ämaqä Jisasi Ique himä-wiunqä iquau äwikqä iqu, qu Jisasi Ique kuknuä ämitäpu, “Iqu äpäkonänqiyä” tqanğuwı nänqñqä ämeqe, iqu suqä ii ikqenqä wombä ämetä, mbqä-hikä hiqäva-imäkkqä naqä iquatä ämaqä miqä huiziquatä äwikuwi, anğı äma äukqe. ⁴ Iquau äwimeqe, tiñğä ätukqe. “Nyi suqä quvqä ae imäkkqeqä. Ämaqä nyi he etapqä Iqu, suqä quvqä mimäkkqä itñqä-queqä.”

I tquanğa, qu kimañi, “Ii nätmatqä neqä hmanjqä. Tqä dutanänjqä” ätukuwi.

⁵ Itañi Jutasi iqu mbqä-hiki, hiqäva-imäkkqä anğä inğisa ätnämawanı, äväma äwäqe, iqueqä-kıuä guä äqupuäqänğqe.

⁶ Hiqäva-imäkkqä naqä iqua mbqä-hikä iinğı ämapiyi, ätkuwi. “Mbqä tä ämaqä pizqä päsqä iutanğä-qae, ga ne mbqä hiqäva-imäkkqä anğitanğtä pnqä qäsä maeqä yatunqueqä.”

⁷ Itañi qu kuknuä imäkpıyi, mbqä iquenğı ämaqä qua qondä imäkkqä iqueqä qua

* **27:** Makä 15:1-20; Lukä 23:1-25; Jonä 18:28-19:16 † **27:2** Pailoti iquenğı, Romätanğä miqä kiñganänğä Sisa iqu qua Jutiya iu kiyapqä kiñganänğä pmetñqä atäunğä ikqe. Israitqä iquau miqä eeqänänğä iqua, kiyapqäeqä yäpä iqı äpmaminğuwı. ‡ **27:2** Wäunğuinğä 1:18-19

hŋqu, ämaqä kiŋä nändanä iquau qua ptepnuwänqä mbqä qe ikuwi. ⁸ Iiŋiŋqe, qu “Qua häŋeŋeqä” änyuätmiŋuwi, täŋga-pqe inä ätqa äwätqänäuä. ⁹⁻¹⁰ Iiŋä etanġi, kukŋuä hŋqu Goti Iqu hiŋuä-tqä Järämai iqueqä maŋä iu hiŋuiqänä ätimäuekqe, ii naqä-qakuä ätimäukqe. Ii tiyi.

“Mbqä hikä kuapänäŋi 30, Israitqä iqua ämaqä tque mbqä ipnuwänqä ataŋä ikuwi, qu ämepu, Naqä Iqu nyi ändkqä-pa, ämaqä qua qondä imäkkä iqueqä quae mbqä ikuwi.”§

*Jisasi Iqu, Pailoti iqueqä hiŋuä iqi ätqäukqenqä**

¹¹ Jisasi Iqu Pailoti iqueqä hiŋuä iqi tqäutaŋga, Pailoti iqu Iquenġi yatŋqä tiŋä qe äwikqe. “Si Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqukitanä?”

E tquanġa kimaŋi, “Si e ätŋi qeyqä” ätukqe.

¹² Itani hiqäva-imäkkä naqä iquatä, ämaqeu miqä huizi iquatä, qu Jisasi Iquenyqe, “Suqä quvqä iiŋä-iŋä imäkätŋqeqä” tuätqätanġuwänġa, Iqu kukŋuä hui kimaŋi, mätquä ikqe. ¹³ Iiŋä etanġi Pailoti iqu Iquenġi yatŋqä äwikqe. “Änäängä? Kukŋuä eeqänänġä tä Sinyqä äquvepqe, qätä mäwiyqä inġinyä?”

¹⁴ Yatŋqä i vqanġa, Jisasi Iqu kimaŋi mätquä ikqe. Iiŋiŋqe, Pailoti iqu yäunüä itä, kŋuä kuapänä indqänġqe.

¹⁵ Quväkuä ique-ique, Pasopa imäkäpiyänġaŋi, Israitqä iqua, ämaqä guä

§ 27:9-10 Järämai 32:6-9; Sakätiyasi 11:12-13 * 27:9-10 Makä 15:2-5; Lukä 23:3-5; Jonä 18:33-38

äkiqiyäuepqä hñque atäunüä iqan̄guwän̄ga, kiyapqä naqä iqu iqueni ewewqatmin̄qeqä. ¹⁶ Jisasi Iqu Pailoti iqueqä hin̄uä iqi ätqäukqä quväukuä iqueni, ämaqä suqä quvqä huiziquau ämäwqätäuä, aan̄ä naqänän̄ä imäkqä hñqu guä äpmamin̄qe. Iqueqä yoqe, Jisasi Baräpasi ique. ¹⁷ Qokä-apäkä iqua aqvä ae äqänätan̄guwän̄ga, Pailoti iqu iquau yatñqä tiin̄ä qe äwikqe. “Henyqä pätn̄qä ewewqatmqä din̄qe, tqenyqä hin̄giyä? Nyi Jisasi Baräpasi ique ewewqatmqätanä, ä Jisasi, ‘Kraisi Iqueqä’ ätätqän̄uwä Ique ewewqatmqätanä?” ¹⁸ Israitqä iquau miqä iqua, Jisasi Iqu yoqä naqä metqätan̄gqen̄qä äwqä quvqä imäkäpu ätuma äpkuwin̄qe, Pailoti iqu näqñqä eä, yatñqä i äwikqe.

¹⁹ Pailoti iqu zä-hawä iwäsäuqän̄qä iu pmetan̄ga, iqueqä apäki kukñuä iquenyqä tiin̄ä ätätä ändowatkqe. “Nyi Ämaqä Jänän̄ä Iqueni wätqä äqunän̄qä-qae, han̄ä naqänän̄ä änyiyqiyä. In̄i si Iqueni, quvqä hui mitqueqä panä.”

²⁰ In̄äqe hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqeu miqä iquatä, qu qokä-apäkiuqä kñuä iun̄i hin̄i-hin̄i iwimäkäpu, “Baräpasi ique dowatätnä, Jisasi Ique pizqä päkiyä” tupñqä imäkkuwi.

²¹ Itan̄i kiyapqä kin̄ganän̄ä iqu, iquaun̄i yatñqä an̄gumä, “Ämaqä tquaquisan̄i, nyi äkisque hewasqiyäwqatmqä hin̄giyä?” tquan̄ga, iqua man̄i tiin̄ä ätukuwi. “Baräpasi iquenyqeqä.”

²² I tquan̄guwän̄ga, Pailoti iqu yatñqä tii äwikqe. “I etan̄gutqe, nyi Jisasi, ‘Kraisi Iqueqä’

ätätqänuwä Iqueni, äänä imäkmqenqä engiyā?”

I tquanğa, iqua kimañi, “Iqueni, zä-huätatä hueyā” ätkuwi.

²³ Ga Pailoti iqu ämävauqe, “Sunqäwä? Iqu suqä quvqä äki imäkätñqäwä?” ätukqe.

Iñä ae ätquanğa, qu aanjä yänänäqñqä ätkuwi. “Iqueni, zä-huätatä hueyā.”

²⁴ Pailoti iqu qokä-apäki, iqueuä kukñui qätä mäwiyqä ipu, mäkä naqä timäutñqänänjä ikutänğangi näqñqä eäqe, iqu eqä hui ämeqe, iqueqä hipae, qokä-apäkä iquauqä hiñuä iqisa asñä äqänğqe. Iñä itä, tiñä ätukqe. “Ämaqä Tqu äpäkonätä häñeqä iuätñqä iqe, ñqä hmanjqä. Ii hiqeqä.”†

²⁵ I tquanğa kimañi, qokä-apäkä eeqänäñi, “Quvqä tä, nesä, näyaqä ymeqä-pqä iquatäñi, qäyä witätñqeqä” ätukuwi.

²⁶ I tquanğuwitani, iqu Baräpasi iqueni, iquaunqä hiñuinä qe äqunäwatqke. Itanğa Jisasi Iqueni, mäkä-iqä iqua täuatätäu iqanğuwänğa, iqu ämaqä zä-huätatä huepñqä iquau äwikqe.

²⁷ Kiyapqä kiñganänjä iqueqä ämaqä mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueni, kiyapqäeqä anjä iunqä ätuma äwäpu, mäkä-iqä huizi iquau-mända ique qäuiqä mamäupñqä tääqä ätuätumakuwi.

²⁸ Inğani iqua Ique mäñdi äkittqiyäpu, quanğä ämiqä naqä enqä-pa hiätñqä tii imäkkuwi. Iqueqä gquä quäuqä huätä äquvätäpu, häñesqä hñqu ämiqä naqä iqua ipnminuwä itani

† **27:24** Pailoti iqu iqueqä hipae asñä äqänätä kukñuä i ätukqe, kiqä quati asänänjiqä.

ämepu äwiptkuwi. ²⁹ Itanğa guä yänjä-tänji äkuiyäpu, nätmatqä ämiqä naqä iquauqä yñña enqä-pa imäkäpu, Iqueqä nyuänjiu ämuasmäwiyäpu, jävqä hñqu ämepu Iqueqä hipa ämuangisa a ämuätäpu, qonjä äwoktäupu, “Israitqä iquauqä Ämiqä Iquki, ne haqeqä ämakmäuqunä” ätuäpu, tä sisäwqä äwimiñuwi. ³⁰ Qu quanğä e iwimäkäpiyitanji, Ique makukuä äwquväuqutäpu, jävqä iqueqä hipa iu a ämuätukuwi ämotaupu, Iqueqä nyuänjiu äpäkmñuwi. ³¹ Qu mändi e äkittqiyepiyitanji, gquä häñesqe huätä äquvätäpu, Iqueqä qäki anği äwiyätäpu, zä-huätatä huepñqä ätuma äukuwi.

Jisasi Iquenji zä-huätatä äuekuwiñqä‡

³² Qu e äwäpiyänğanji, mäkä-iqä iqua, ämaqä anjä-himqä Sairini iutanjä Saimonä ique hinjä äqumbiyi, iqu Jisasi Iqu zä-huätatä hunätñqe, äma wätñqä kukñuä ätuätumakuwi. ³³ Qu äupiyyi, anjä yoqä Golketa qunätanğqä iu ätimäukuwi. Yoqä iinji, kiqä quati, ‘Ämaqä nyuänjä-yänjiqä.’ ³⁴ Iqinji, täñjä-hunqe Iqueqä huiwiunji wipti iqiyätñqe, qu Jisasi Iqu näñqä diñqe, wainqä-eqetä, marasiñqä zä iqetä yuqui-yaqui imäkäpu äwikuwi. Iqu mäñgä-mänğänqä itä, manqä ikqe. ³⁵ Mäkä-iqä iqua Ique zä-huätatä ae äuepiyyi, Iqueqä gquetä, ämuasmänqetä iwäsäupu, kikinä mapñqä häñä ikuwi. ³⁶ Iqi häñä ämiqämanäpu, ämaqä hui

‡ 27:31 Makä 15:21-32; Lukä 23:26-43; Jonä 19:17-27

äpäpu, Ique yätamakqä vqänqä hinuä äqumbu äpmaminuwi.

³⁷ Iqueqä nyuänä haqeqäni, qu kuknuä ämitkuwä iqu ätäpu äqiyekuwi. “Tä Jisasi, Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqueqä.” ³⁸ Jisasi Iqu-tänjä qäqiqini, ämaqä äpäsäsinyä quwä-meqä hñquaquini, zä-huätatä äuekuwi. Hñqueni, hipa ämuangisa äuepu, hñqueni qunamäuqängisa äuekuwi.

³⁹ Ämaqä iqi äpäwäpiyi, qu nyuänä ptqä äqiyäpu, Iqueni tä sisäwqä äväpu, tii ätukuwi. ⁴⁰ “Si, ‘Nyi hiqäva-imäkkä anji äpnetmä, hiunji hñquaqui-hñquenyä anji mätqunjqä’ tqä-qukiyqä. Inji Si Tqä-täuä yätamakqä yqä inyä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquki etanğutqe, zä-huätatä äunänjitanji, äyaqäsqänga biyä” ätukuwi.

⁴¹ Hiqäva-imäkkä naqä iquatä, kuknuä-suqenqä näqnqä iquatä, qokä-apäkä miqä huiziquatäni, qu-pqe Ique tä sisäwqä inä äväpu, tii ätnğuwi. ⁴² “Iqu ämaqä huiziunji hänjä iqumuätätñqä-qe, Iqueqä-kiuäni hänjä miqumuätñqä iqiya. Iqu Israitqä iquau Miqä Naqä-qu etanğutqe, ga zä-huätatä äunänğetanji, äyaqäsqänga pğanğuti, ne Iquenyqä quuvqä hiqiyatunğänänjä. ⁴³ Iqu ‘Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqunjqä’ ätätñqeqä. Inji Iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyätñqä Iquvqä. Goti Iqu Iquenyqä äwiñganğutqe, tänga yätamakqä vätñqänänjñqä” ätnğuwi. §

§ 27:43 Ämaqä miqä iqua e ätkuwi, qu Apqä Bukä 22:8 iquenqä kjuä indqänäpu ätkuwi.

44 Ämaqä quwä-meqä Jisasi Iqu-tänjä qäqiqi äuekuwä iquaqu-pqe inä itquesinyä, kuknuä quvqä ätukiyi.

*Jisasi Iqu äpäkonqenqä**

45 Itanji hiunji quemisqänqani, qua eeqänänjä iunji, hea äwäkqe. Mäptqä äwitnqä qäqä ti pmetanqa, we anji äunqce.

46 Mäptqä äwitnqä qäqä ti pmetanqani, Jisasi Iqu tääqä yänänäqncqe, tii ätkqe. “Eli! Eli! Lema säpäktani?” Kiqä kuknuä quati tiinji. “Nqä Goti Iqukiyä! Nqä Goti Iqukiyä! Si sunqä nyivquatämäunyä?”

47 Ämaqä qäqiqi ätqäuminjuwä hnqua, kuknuä tä qätä äwipiyi, “Ämaqä Tqu, Laisa iquenyqä tääqä ätqiyä” ätkuwi. 48 Itanqa maqänänji, ämaqä qutanjä hnqu tnänjä äwäqe, yaanüä hnqu ämeqe, wainqä-eqä iu äyeqe, wainqä manquä inganqa, iqu jävqä iu ävätäutä, Jisasi Iqu nätnqä äwikqe. 49 I imäkätqätanqa, huizi iqua Iqueni, “Qaiyä” ätukuwi. “Laisa iqu äpätä Iqueni yätamakqä ävänqutiyä, mäwqä yänqutiyä? Hinüä äqänanä äpmenä.”

50 Inqanji Jisasi Iqu tääqä yänänäqncqä anqumä ätäqe, Iqueqä händnä-meqe äwquatämäuqe, äpäkonqce. 51 Asä qänqani, yuä naqänänjä hiqäva-imäkqä anä yäpä ingisa imaknminqä iqu, hitunuä yätuta ingi-inqi äpknqa äpäwiqe, hnquaqu qe imäkncqe. Itanqa quae yäunüä-yäunüä itä, hikä naqä hnqua qe äqiyämisqänqce. 52 Itanji hikä hovqä ämaqä

* 27:44 Makä 15:33-41; Lukä 23:44-49; Jonä 19:28-37

pizqä emiñuwä iuñi, Goti Iqu qñqañä äütäütä, Iqueqä ämaqä ae äpäkonjuwä hñquau anji ävauqumuatkqe. ⁵³ Qu qua äptekuwä iu ävämapiyi, qänakndañi Jisasi Iqu anjumä ävauqanğa, qu Goti Hanjuwä Iqueqä anä-himqä Jerusälemä yäpä ingisa äpaqukuwi. Iqini, ämaqä kuapänänjä iqua, iquaunji hinuä äqunjuwi.

⁵⁴ Mäkä-iqä Jisasi Ique hinuä äqumbu äpmamiñuwä iquatä, quwqä ämiqä iqutä, qua yäunüä-yäunüä iqanğqetä, nätmatqä ätimäuqanğqetä hinuä äqumbiyi, zä kiñä wiñganji, tiñä ätnjuwi. “Naqä-qakuänänjqä. Ämaqä Tqu, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqueqä.”

⁵⁵ Qu Jisasi Ique i itqueqanğuwänğa, apäkä kuapänänjä iua-pqe, kiñä qäqiqi ätqäupu, hinuä inä äqunmiñuwä. Qu Jisasi Iqu Galili iu ävämeqanğqetani, Ique yätamakqä äväpu, qänaki äwivändkuwä iuayi. ⁵⁶ Iuauqä awä iqisanji, tä Mäliya anä-himqä Maktälatañä iiyi. Itanğa huizi, Mäliya Jemisi iqueqätä Josepä iqueqätä känaiyi. Itanğa huizi, Sepri iqueqä ymeqä iquaquiyqä känaiyi.

Jisasi Iqueqä huiwi, pñqä ekuwiñqä†

⁵⁷ Mäptqä äwitñqä ti pmetanğani, mbqä-tänjä hñqu anä-himqä Arämatiya iutañä, iqueqä yoqe Josepä iqu äpkqe. Iqu Jisasi Iqueqä kukñuä iu qänaknä iqä-que. ⁵⁸ Iqu Pailoti iquenyqä äwäqe, yatñqä ävätä, “Nyi Jisasi Iqueqä huiwi,

† 27:56 Makä 15:42-47; Lukä 23:50-56; Jonä 19:38-42

äma umqä hiñuinä ñqinyä” ätukqe. I tqanga, Pailoti iqu iqueqä mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueuä huiwi ique wipñqä ätukqe. ⁵⁹⁻⁶⁰ Itañi Josepā iqu huiwi äma äwäqe, yuä äñguänāñä quäuqä hñqu ämetä, huäqä äutäqe, iqueqä-kiuä pñqāñqä mñä hññä ätāñäkqä ique yäpā ññgisa qe ekqe. Iññä ae eäqe, iqu hikä naqāññä hñque, huaqä-huaqä ämiqa äpätä, hovqä manñä iu äpmäveqa äukqe. ⁶¹ Mäliya Maktälatañä iisä, Mäliya huizi iisä, iuaqu ämaqä qua pññatāñqä qäqiqi hiñuä äqunyinyä äpmamiñiyi.

Mäkä-iqä iqua, qua hovqä iu hiñuä äqumbu ätqäumiñuwiñqä

⁶² Hiunji nätmätqä Sämbatqä hapä pmeqāññqä hukiki imäkqä iqu qäpu eäqetani, awiññani hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatä, Pailoti iquatä kukñuä tññqä äukuwi. ⁶³ Qu iqueni, tiññä qe ätukuwi. “Ämaqä naqä iqukiyā. Ne Ämaqä Quañgä-tqä Iqueqä kukñuä hñquenyqä kñuä äneyqiyä. Iqu yqänä äpmeqāññani, ‘Hiunji hñquaqui-hñque päwqāññani, Nyi aññumä ävamñiqeqä’ ätkqeqä. ⁶⁴ Iññi ämaqä qua pññqä täññi, hiunji hñquaqui-hñqueniññqä, qu qñññä äññuänä pññuññqä tuätñqeqä. Iqueqä wäññuññqä ämotquetñqä iqua äpäpu, Iqueqä huiwi quwä äma äwäpu, qokä-apäkä iquaññi, ‘Iqu qua iutani aññumä ae ävauqeqä’ ätupqe, ii quvqeqä. Quañgä änyä-hññä e ätpqe, qu Iqu kukñuä quañgä hiññiqänä ätmiñqä iññi, ämävqätäupñqäuä” ätukuwi.

⁶⁵ Kimañi Pailoti iqu iquauñi, tiinjä qe ätukqe. “Ämaqä qua äptnänqä iunji hiñuä äqumbu tqäupñqe, mäkä-iqä hñquau itmepu, hovqä iu pmäukuä yänänäqñqä ptäpnqä hiqä enqä iunä imäkpiyä” ätukqe.

⁶⁶ Iqu e tquanga, iqua Ique qua äptekuwä iunqä äupiyyi, hikä qua hovqä iu ptänätangqä iqueni hiqñqe pmua imäkäpu, mäkä-iqä iqua hiñuä äqumbu tqäutpnqä ätqätekuwi.

28

*Jisasi Iqu anji ävaukqenqä**

¹ Sämbatqä hiunji hapä pmeqä ae äpäwqanga, hiunji kiñganänä iqueni, mäptqä timäutñqä qäqä etanga, Mäliya Maktälatañä iisä, Mäliya huizi iisä, iuaqu qua äptekuwiu hiñuä qunyiyñqä qe äpkiyi. ² I päqtätangiyännga maqänäñi, ekä naqänänä hñqu ikqe. Ii tiinjä etangiyä. Naqä Iqueqä enätqä hñqu qäukuä yätuta äquvepätä, hikä ique kunmä-kunmä ämiqe, hikä iqueqä haqeqi äpmamiñqe. ³ Enätqä iquesañi we nyuauä iqäqä enqä-panjä äunqqe. Itanga iqueqä gquä quäuqä, qäpaiqä hiwiyä-häukuä enqä-paniqä. ⁴ Mäkä-iqä, hiñuä äqumbu ätqäumiñuwä iqua, qu iquenyqä zä ipu, yäunjuä-yäunjuä ipu, ämaqä ae äpäkonjuwä enqä-panjä-qua ekuwi.

⁵ Apäkä iuaqu äwimeqangiyännga, enätqä iqu iuaquini ätukqe. “Qe zä miqä panyinyqä. Nyi näqñqeqä. Qe Jisasi, zä-huätatä äuequwä

* **28:** Makä 16:1-11; Lukä 24:1-12; Jonä 20:1-18

Iquenyqä qävqä iyñqä äquvepqinyqä. ⁶ Iqu hiñuiqänä ätkqä-pa, ae ävauqeçqä. Täqi mäwiqä eänä. Iqu äwiñqeu qunyyänqä binyqä. ⁷ Itanğa qe maqänä äwäsinyä, Iqueqä wänuñqä ämotquetñqä iquau tiñä suinyqä. 'Iqu qua äptequwä iutañi ae ävauqeçqä. Tiñä-pqä inänjqä. Iqu heñi hiñuiqä eväma, Galili iuñqä äwqiyä. He Ique hiñui, iu qumbñqäuä ätqiyä' suinyqä. Nyi kukñuä tä hitmqä äquvepqeqä" ätukqe.

⁸ Iuaqu zä kiñä äwiñqä-qe, yeeqä naqänänjä ikiyi. Maqänänji qua äptekuwä iu ävämañi, Iqueqä ämaqä iquau suiñqä tnänjä qe äukiyi. ⁹ Hänaqä awä iqñi, Jisasi Iqu iuaqui äwimeqe, "Ziñuitänjqä" ätukqe. Itañi iuaqu Iqu-tänjä qäqiqi äwiyi, Iqueqä yuki u a äkiqätäsinyä, Ique qonjä äwoktäukiyi. ¹⁰ Inğanji Jisasi Iqu iuaqui tiñä qe ätukqe. "Qe zä miqä panyinyqä. Äwäsinyä, Nqä guäkau suinyqä. Qu Galiliuñqä äwäpu, iuñi hiñuä ñqämbñqeuä" ätukqe.

Mäkä-iqä iquauqä kukñuiñqä

¹¹ Apäkä iuaqu yqänä wätqätanğiyänğa, mäkä-iqä, hiñuä äqumbu ätqäumiñuwä iutañä hñqua, Jerusälemä yäpä inğisa äpepiyi, hiqäva-imäkqä naqä iquau, nätmätqä eeqänänjä i timäuqanğqenqä ätukuwi. ¹² Itañi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqeu miqä huiziquatä aquvä äqänäpu kukñuä imäkpiyi, mäkä-iqä iquau mbqä kuapänänjä äväpu, tii ätukuwi. ¹³ "He tiñä tquäpnqe. 'Iqueqä wänuñqä ämotquetñqä iqua heatqänğa äpäpu, ne hiqaqä witaunğua, Iqueqä huiwi quwä äma

äwquwiqä.’ ¹⁴ Itanğa kiyapqä kiŋganänğä iqu kuknuä tä qätä wiyqanğa, hanä-iqä memeqä yätñqä, ne iqueni kuknuä hanuä ätuätanä imäkatunqeqä” ätukuwi.

¹⁵ Itanı mäkä-iqä iqua mbqä ämapiyi, ämaqä naqä iqua ätukuwä-pa ikuwi. İni İsraitqä iquauğä awä iqisanı, qu kuknuä tä ätqa äpätqänjuwi, tänğa täsuänä.

Jisasi Iqu, Iqueqä kuknuä yäpakä ätukqenqä†

¹⁶ İnğanı Iqueqä wäunuanğä ämotquaminğä 11 iqua, qua Galiliunğä qanä äwäpu, qoqonä Jisasi Iqu ätukqä iu ätimäukuwi. ¹⁷ İqini qu Ique hinuä äqumbiyi, qonä äwoktäupu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäukuwi. İnäqe qutanä hñqua Iquenqe, knuä hñquaqu indqänminjuwi.

¹⁸ Jisasi Iqu qäqiqi äpätä, iquauıi tiınä ätukqe. “Nätmatqä eeqänänğä qäukuä iutä, qua täutä mimqe, Goti Hanjuwä Iqu Nyi yoqä naqetä, yänänäqñqetä ändapqeqä. ¹⁹ İniñqe, he hueqä-himqä eeqänänğä iunğä äwäpu, qokä-apäkä iunı, Nyaqä ämaqä hipñqä motquapiyä. He iquauıi, Apiqueqä yoqeu, Ymeqä Iqueqä yoqeu, Dnä Änguä Iqueqä yoqeuta, asñä qäpñqeqä. ²⁰ Itanğa qu qänaknä ipñqä diñqe, kuknuä eeqänänğä Nyi ‘İnğä-iınğä imäkpnuwänqeqä’ etqäqe, he ämotqueqäpñqeqä.

Kuknuä tiınıñqä knuä metpñqänänyä. Qua tqu qäpu henıqenqe, Nyi hiunji eeqänänıi, hesä anä pmetmqänä” ätukqe.

† 28:15 Makä 16:14-18; Lukä 24:36-49; Jonä 20:19-23

Goti Hanjuwä Iqueqä Kuknui
The New Testament in the Menya language of Papua
New Guinea

Nupela Testamen long tokples Menya long Niugini

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Menya

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2023-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

b1d968ea-da2d-5306-b214-e238bbf38aac